

La família Arguimbau
Genealogia i història
d'una família menorquina



La família Arguimbau

Genealogia i història d'una família menorquina

Redacció dels textos: Joaquim Farré Purroy, Pilar Benejam Arguimbau i Llorenç Arguimbau Vivó.

Disseny i maquetació: Clara Elias Balaguer

Impremta: Media Active. Carrer del Comte d'Urgell, 182, Local 2, 08036 Barcelona

Dipòsit Legal: ME-541/2024

Imatge de la coberta: Fotografia del port de Ciutadella cedida pels Amics de la Mar.

Agraïments i dedicatòria

Els autors volen expressar el seu agraïment a totes les persones que han aportat informació en el procés de recollida de materials i redacció del text.

Aquest llibre està dedicat a tots els nostres avantpassats perquè el seu record perduri en el temps.

Sumari

0.	Introducció	9
1.	Origen i significat del cognom Arguimbau	11
2.	El llinatge Arguimbau a Menorca	13
3.	El llinatge Arguimbau a Espanya i al món	23
4.	La nostra família Arguimbau (Generacions XI-IV)	25
5.	Un família d'hortolans: Francesc Arguimbau Arguimbau i Maria Janer Janer (Generació III)	33
6.	Del camp a baixamar: Llorenç Arguimbau Gener i Joana Ferrer Bosch (Generació II)	35
7.	De Menorca a Barcelona: Francesc Arguimbau Ferrer i Valentina Amengual Sancho (Generació I)	55
8.	El final dels velers (quasi): Joan Arguimbau Ferrer i Apol·lònia Oliver Moner (Generació I)	65
9.	Un negociant a Maó: Llorenç Arguimbau Ferrer i Isabel Valls Pons (Generació I)	81
10.	Un mite de la llagosta entre Marsella i Sardenya: Gabriel Arguimbau Ferrer i Magdalena Benvenuto Broseta (Generació I)	83
11.	Son Morro	87
12.	Bibliografia i fonts	99

Introducció

Sabem que recordar és, d'alguna manera donar vida, fer presents persones que van existir i de les que nosaltres hem heretat el passat i encara fem el futur.

En Joaquim Farré Purroy va estudiar els Arguimbau i va escriure bona part d'aquest llibre. Nosaltres hem recollit el que va deixar i hem intentat acabar aquesta història per honrar la seva memòria, aprofitar la molta informació reunida i respectar els seus objectius.

Aquest treball no pretén ser una obra rigorosa d'investigació. Es tracta de salvar una memòria. Cal recordar que no tenim fonts primàries perquè no s'han conservat. El fet de treballar amb premsa, entrevistes, cites diverses i referències disperses fa difícil comprovar alguns fets.

Menció especial mereixen les dones de la família Arguimbau, de les quals tenim malauradament poques dades per circumstàncies socials i històriques. El seu reconeixement és un homenatge a la dedicació i l'amor de totes les dones al llarg dels segles.

Ha sigut de molta ajuda disposar de treballs anteriors com, per exemple, el material recollit en el seu dia per Llorenç Arguimbau Bagur, així com les aportacions que figuren a la bibliografia.

Demaneu excuses i comprensió si hi manca alguna referència a autors. Si es dona aquest cas, convé que ens ho facin saber per fer les correccions oportunes.

Aquesta obra no serà publicada de manera oficial, però quedaran alguns exemplars a la biblioteca i l'arxiu de Ciutadella per si alguna persona vol continuar, enriquir o consultar aquest treball.

1. ORIGEN I SIGNIFICAT DEL COGNOM ARGUIMBAU

*La llengua difícilment es deixa encotillar.
Avança i es transforma, creix, mor i reneix.
Com l'aigua d'un riu misteriós, beu dels seus afluents.*

Aquest llinatge, com la majoria dels cognoms existents a Menorca, provenen de Catalunya o de Mallorca. Uns van ser introduïts directament pels pobladors catalans que acompanyaven al rei Alfons III, en conquerir Menorca l'any 1287, molts altres ens arribaren a través de Mallorca mitjançant persones provinents d'aquella illa, que vingueren a instal·lar-se a la nostra.

El cognom Arguimbau té l'origen en un nom personal visigòtic, “Ercanbald”, mot format per “ercan” (genuí, propi del país, indígena) i “bald” o “balda” (audaç, fort), que en la llengua germànica d'aquell poble significava “indígena audaç”. Però per arribar fins a nosaltres ha hagut de fer un camí molt llarg.

L'any 415 Catalunya va ser ocupada per gent visigòtica, la llengua de la qual era el germànic. Però aquesta llengua no va arribar a ser dominant; al contrari, els nouvinguts es van trobar amb una cultura superior a la seva i van adaptar-se a la llengua dels vençuts, que no era altra que el llatí. Tot i aquest abandonament de l'ús de la llengua pròpia, conservaren, com és natural, els seus noms personals en llengua germànica, sense traduir-los; es limitaven a llatinitzar-los: “Ercanbald” (documentat l'any 415); “Ercanbaldus” (documentat l'any 812); i “Archimballus” (documentat l'any 1028), fins a arribar a variades formes d'escriure-ho, algunes d'elles encara presents en els nostres dies: “Arquimbau”, “Argimbau”, “Argimbao”, “Argumbau”, “Alimbau”, “Artimbau” i “Arguimbau”.

Els llinatges

D'acord amb el filòleg ciutadellenc Francesc de Borja Moll¹, de qui hem manllevat gran part del que comentem en aquest capítol, podem dir que la fixació dels cognoms o noms de família és un tema que s'ha anat elaborant al llarg de la història en un procés bastant llarg, coincidint amb els canvis aportats per les diferents cultures sobre la manera d'identificar els individus amb un nom personal. Hi va haver un temps en què només era utilitzat un sol nom propi personal, però la repetició de noms feia molt difícil la identificació individual. Així, per tal d'evitar confusions, hom va començar a afegir un segon nom (“cognome”) al nom propi. Aquest segon nom es va transmetre de pares a fills, fins a tenir “valor legal d'identificació familiar”.

Els casos de transformació del nom original i les maneres de com la llengua ha anat movent les peces d'un gegantesc puzzle a través dels anys poden ser molt diversos i no sempre són errades ortogràfiques. Ara, a més de dispersar-nos, seria molt cansat anar explicant aquí totes les possibilitats. Qui n'estigui interessat pot consultar el llibre del senyor Moll, on s'explica tot el que pertany als cognoms de manera àmplia i clara.

1. FRANCESC DE BORJA MOLL. *Els llinatges catalans, Catalunya, País Valencià, Illes Balears*. Palma de Mallorca: Editorial Moll, 1982.

No podem precisar la data més antiga en què les formes més conegudes es troben enregistrades en documents. Lògicament, en un moment o altre de la història es devien utilitzar per primera vegada, però és impossible saber quan hom va començar a usar-lo realment per individualitzar una persona. Només podem tenir-ne constància, perdoneu la redundància, a partir d'un document escrit.

Pel que sembla, els noms germànics tingueren un gran èxit en tots els països romànics. Eren nous, tenien un ressò particular en pronunciar-los, els duïen com a nom molts dels nous dominadors i grans personatges. En poques paraules: es tractava de noms que, com ara passa amb els noms "Jonathan" i "Vanessa", de protagonistes en sèries de televisió d'èxit popular, estan de moda en un determinat moment, agraden i es fan servir. Alguns desapareixen amb els anys, altres es queden. Segons el lingüista Moll "són centenars de noms que ens han arribat fins als nostres temps de la llengua visigòtica". Ben cert, no obstant això, que amb un motiu diferent.

En el nostre cas, és a dir, en les formes derivades d'"Ercanbald (Ercan + bald)", el primer fragment ha estat transformat en variades formes: "Arquin (Arquin-bau)"; "Argim (Argim-bau)"; "Argum (Argum-bau)"; "Alim (Alim-bau)"; "Artim (Artim-bau)" i "Arguim (Arguim-bau)". En canvi, el segon bloc d'origen, "bald", ens ha arribat, com podem veure, amb la forma bau en totes les diferents grafies.

La varietat ortogràfica en què podem trobar escrit el nostre cognom, tal vegada pot avivar la nostra curiositat o, fins i tot, l'estranyesa. Quina és la forma correcta d'escriure-ho? Sovint és dubtós saber quina és l'autèntica o correcta, perquè l'origen de les varietats ortogràfiques pot ser molt divers. En general els cognoms no tenen una norma ortogràfica fixa. Només serveixen per a designar famílies, han perdut el significat primitiu de la paraula que els va originar. És evident que, en alguns casos, es tracta d'adaptacions fonètiques estranyes a la llengua o deformades, intencionalment o per ignorància, canviades, i fixades per qui va escriure un cognom al registre amb una ortografia equivocada. Posem per cas: En una partida de naixement podem trobar que han escrit "Olivé", en lloc de la correcta

"Oliver"; "Ponseti" o "Ponsati", amb la força en les síl·labes se o sa, o "Ponsati", marcant la "i", formes totes elles que en el seu llarg viatge han anat perdent accents i mutacions de vocals, en comptes de les correctes "Ponseti" o "Ponceti", diminutiu de "Poncet", el qual al mateix temps és un diminutiu de "Ponç" (en castellà, "Poncio"). Un altre cas, per agafar-ne un més de la nostra família, seria l'estrambòtica forma "Jané" o la mutilada "Gené", en lloc de "Gener", que és com anomenem al primer mes de l'any. Ara bé, els cognoms pertanyen a cada persona. Hi ha qui prefereix conservar l'ortografia que li ha tocat en herència, i no hi falten aquells que han volgut canviar-la per adaptar-la a formes normalitzades.



Vista de Ciutadella (1888).

2. EL LLINATGE ARGUIMBAU A MENORCA

*“Si és senyor, que duga guants,
i si és amo, mocador,
i si és fill de conrador,
que duga calls per ses mans.”
(Cançó menorquina)*

El cognom o llinatge Arguimbau es troba documentat a Menorca, concretament a Ciutadella, des de molt antic. Ignorem si va arribar amb els primers pobladors catalans o en anys posteriors a la conquesta de l'Illa pel rei Alfons III l'any 1287. La manca de documents al nostre abast fa que, ara per ara, no ho puguem precisar. Tanmateix, podem assegurar l'arrelament i permanència d'aquest llinatge a Ciutadella almenys a partir del segle XV.

Ciutadella, capital de l'illa

En els segles XV i XVI, Ciutadella de Menorca era la capital civil i religiosa de Menorca. Dins la funció religiosa hi havia el Paborde que presidia una comunitat de beneficiaris. En l'aspecte civil o administratiu existia la Universitat General de Menorca, a la qual s'afegien quatre universitats particulars (institucions de govern) amb els corresponents síndics, jurats i consellers que provenien dels diferents estaments o braços socials (militar o de nobles; burgesos; pagesos; menestrals; mariners i comerciants del mar). Dins la murallada Ciutadella residien els titulars de les principals funcions de govern.

Segles XV-XVI: Comerciants, jurats, preveres, senyors de lloc, notaris i menestrals

En aquest període històric, del pas cap a l'Edat Moderna, trobem referències de moltes persones amb llinatge Arguimbau; n'hi ha en diferents estaments i oficis. En cap dels casos, però, hi hem pogut trobar indicis clars que ens permetin relacionar-los amb la nostra família. En primer lloc, citarem un menorquí anomenat Gabriel Arguimbau² que comercialitzava per via marítima entre Barcelona i Menorca. A parer nostre, és un clar precedent d'aquell altre familiar nostre, homònim, que quatre-cents anys més tard feia negocis a l'illa de Sardenya, igualment per via marítima. Però, si el nostre parent feia comerç amb llagostes, aquest transportava gèneres de contraban. Amb això, òbviament, no volem dir que hi hagi cap relació entre ells, cosa que ara, seria una feina de mal aclarir.

2. ONOFRE VAQUER BENNASAR. “El comerç entre Catalunya i Mallorquí als inicis de l'Edat Moderna”. *Pedralbes: Revista d'història moderna*, 1998, Núm. 18 (1), p. 39-55.

L'activitat comercial marítima entre les illes i tots els ports de la Mediterrània va tenir, com té encara ara, un gruix important en aquest període de temps. S'enviava a Barcelona oli, blat de Cala Manacor, bestiar i formatge de Ciutadella. Des de Catalunya s'exportava safrà, fruits secs, teixits, mel, llana, coure, i tampoc hi mancaven “coses vedades”, com armes i pedres de molí. Així, segons Onofre Vaquer, entre els anys 1448 i 1500, d'un total de 730 naus que parteixen de Mallorca, el 13%, tenen destí final a Menorca: el 25 de maig de 1477, Gabriel Arguimbau (navilier-comerciant de Menorca, amb tota probabilitat), tramet des de Barcelona dues dotzenes d'astes de llances i una dotzena de llances “meneses gornides”³. El 8 de juny de 1478, aquest mateix Gabriel Arguimbau duu des de Barcelona una dotzena d'astes de llances, i, sempre segons la font consultada, el 17 de juny de 1479 des de Barcelona, aquesta mateixa persona, introdueix a Menorca dotze dotzenes d'astes de llança. Queda ben clara l'especialitat d'aquest personatge. No sabem si hi ha cap connexió familiar amb una persona amb el mateix nom i cognom que havia estat Jurat de Ciutadella en aquest període.

Mossèn Florenci Sastre⁴ ens diu que en un pergamí de 1419, entre els Jurats de l'Illa de Menorca figuren Guillelmus Arguimbau, Johannes Arguimbau i Bernardus Arguimbau. En la mateixa obra també hi hem pogut trobar, en època més tardana, Miquel Arguimbau, notari, documentat a 1532, que tenia un alberg davant l'Església de Ciutadella (actual Catedral) i era fill de Rafel Arguimbau, sastre. En oficis menestrals del ram del tèxtil segueixen, entre altres, Gaspar Arguimbau, “tixador” (teixidor); Rafel Arguimbau, “abaxador” (“allisador de teixits”); i el repetit sastre Rafel Arguimbau.

D'aquest Rafel en tornarem a parlar més endavant, atès que qui encapçala l'arbre genealògic dels nostres Arguimbau és una persona amb el mateix nom i ofici. Dificilment podrem assegurar si hi té cap relació, però cal prendre'n nota perquè és ben sabut que els noms de fonts s'heretaven com si fos un llinatge. Igualment succeïa amb l'ofici que també solia passar de pares a fills. Això no obstant, hem d'agafar-ho amb prudència perquè en el segle XVI el nom Rafel era molt freqüent a Ciutadella.⁵

Seguint el fil amb el mateix historiador, trobem, en l'artesanía del cuir, un altre Rafel Arguimbau, sabater. En el grup d'amos de posse-

sions agrícoles veiem Bartomeu Arguimbau, de Binicodrell i a Jaume Arguimbau que tenia una possessió a la banda d'Artrutx, no sabem el nom d'aquesta finca, podria tractar-se del Lloc de Monges o de Son Xoriguer. En un testament del 9 d'abril de 1456, també citen a un tal Bartomeu Arguimbau i a Francina, la seva muller.

El terme amo aquí no l'emprem amb el mateix significat que li donem ara. Els que citem aquí eren senyors que vivien en el camp, pagaven impostos al rei, de qui havien rebut extensions importants de terra. Eren pràcticament els propietaris (“amos” en menorquí, “dueños” en castellà) mentre paguessin el corresponent impost, podien inclús fer passar la terra a altri. En l'aspecte polític, entre els segles XVI-XVII, “formaven la mà mitjana i com a tals elegien un dels quatre jurats i quatre consellers del seu estament”. Formaven, doncs, una mena d'aristocràcia pagesa. Duïen el títol de “mossèn” o “mossó”; com Bernat Arguimbau (no sabem si tenia alguna relació amb el Bernardus citat més amunt) que tenia la possessió del Lloc de Ses Monges, el predi donat per Alfons III al monestir de les Clarisses. Aquesta família, com veurem més endavant, regentà el Lloc de Monges durant moltes generacions.

En l'aspecte religiós hem trobat a Honofre Arguimbau, prevere de la Comunitat de Beneficiaris de l'església de Ciutadella. Aquesta comunitat, sota la presidència d'un Paborde, regia tots els aspectes relatius al culte parroquial. Segons Joan Ramis i Ramis, un Onofre Arguimbau, germà del Regent Bartomeu Arguimbau també va estar pres a Turquia.⁶ Tal vegada sigui la mateixa persona, homònima d'aquell i també prevere, que consta en el llistat de captius a Constantinoble (vegeu la relació a les pàgines següents). És molt probable que així sigui.

3. “Llança manesa o manesca”: Llança de petites dimensions, que es podia manejar còmodament amb una sola mà. Els flocs o guarniments eren de pell. (Diccionari català-valencià-balear, DCVB)

4. FLORENCI SASTRE. La Ciutadella de Menorca en el tránsito a la modernidad. Maó: Consell Insular de Menorca, 1982.

5. JAUME MASCARÓ PONS. “Antroponímia menorquina. Consideracions sobre cognoms de Menorca”. Randa, 1987, Núm. 21, p. 185-196.

6. JOAN RAMIS I RAMIS. Varones ilustres de Menorca y noticia de sus apellidos. Mahón: Imprenta de Serra, 1817.

Crisis i mancances a Menorca

Dins la història de l'illa, en aquestes i les centúries precedents, Menorca pateix llargs períodes de crisis econòmiques i mancances a tots nivells. Tot un cúmul de desgràcies, acompanyades de terribles flagells: pestes, grans sequeres i plagues, males collites i fam, mort de gran part de la població.

L'any 1633 el Magnífic Clavari informa així al Consell de la Universitat General: “Los llagots arruinan todas las vinyas, y si se estenen y entren en los sembrats, són bastants per a llevar-nos tots els sementers y la cullita. Lo Sr. Governador, Magnífics Jurats y lo demás poble tots estos dies son anats fora la vila perseguint aquells”.⁷

Tampoc hi van mancar períodes de prosperitat, per exemple amb el comerç de la llana, pel que sembla molt apreciada per la seva qualitat.⁸

El Fogatge de Menorca de 1545

El professor Ramon Rosselló en un dels seus estudis⁹ ens parla del “Fogatge de Menorca” de 1545. El fogatge és una relació dels caps de cada llar o foc, que és com dir de cada agrupació familiar dels pobles de Menorca, reconeguts com a tals en l'època. Es tracta, però, d'una relació feta exclusivament a efectes fiscals, per pagar els corresponents impostos al rei “vinguts pagadors en les festes de Pascha de Resurrecció del any mil cinch cents coranta cinch”. Res no ens diuen sobre els fills i esposa dels qui eren casats, ni, com és obvi, d'aquells que, per no tenir suficients ingressos o per estar-ne exonerats, no estan obligats a contribuir. S'eximia de pagar els posseïdors de béns amb un valor inferior a 10 lliures, la gent d'extrema pobresa, els clergues, alguns nobles i en el cas de persones, el pare dels quals era l'administrador dels béns. Cada foc o família pagava un morabatí d'or, equivalent a 8 sous.

Gràcies a aquest document, l'original del qual ens diuen que es troba a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (Barcelona), sabem que tretze anys abans de “S'Any de sa Desgràcia”, vivien a Menorca només nou famí-

lies Arguimbau que pagaven impostos al rei (set a Ciutadella, una a Maó i una a Alaior). Vegem-ne els noms que hi figuren:

Maó:

- Rafel Arguimbau (No paga res). No sabem si té cap relació amb aquella persona homònima, citada en pàgines anteriors. Pot tractar-se d'un eclesiàstic i per això té el privilegi reial d'estar dispensat de contribuir.

Ciutadella:

- Barthomeu Arguimbau, maior,¹⁰ VIII sous.
- Bernat Arguimbau, VIII sous.
- Barthomeu Arguimbau, menor, VIII sous.
- Jaume Arguimbau, VIII sous.
- L'heretat de Anthoni Arguimbau, no paguen res. Possiblement els hereus tenien menys de 14 anys i vivien amb la mare.
- La muller de Jaume Arguimbau, quondam, VIII sous. [Quondam = que és mort.]
- Rafel Arguimbau, VIII sous.

El Mercadal i Castell Santa Àgueda (actualment, Es Mercadal i Ferreries): No n'hi ha cap.

Alaior:

- Jaume Arguimbau, VIII sous.

7. FERNANDO MARTÍ. “Síntesis de la vida en Ciudadela de Menorca durante el siglo XVII”. Revista de Menorca, 1976.

8. MIQUEL ÀNGEL CASASNOVAS CAMPS. Història de Menorca. Palma de Mallorca: Editorial Moll, 2005.

9. RAMON ROSSELLÓ VAQUER. El fogatge de Menorca de 1545. Nòmina d'habitants de l'illa als inicis de l'Edat Moderna. Maó: Consell Insular de Menorca, 1983.

10. Les expressions “maior” i “menor” indiquen generalment el pare i el fill, quan duen el mateix nom. Són equivalents als actuals “senior” i “junior”.

Constantinoble 1558

“S’Any de sa Desgràcia”, nombroses de persones foren portades captives a Turquia, de les quals moltes no tornaren. En una relació de menorquins captius a Turquia¹¹ feta per Marc Martí un any després del famós saqueig i destrucció de Ciutadella, hi hem trobat fins a divuit grups familiars amb cognom Arguimbau (vegeu quadre adjunt). A més del conegut Regent de la Reial Governació de Menorca, Mossèn Bartomeu Arguimbau, la seva dona, tres dels seus fills, de qui parlarem tot seguit, hi veiem també el nom i ofici tantes vegades citats en diferents documents: Mestre Rafel Arguimbau, sastre, amb la seva dona i dos fills. Pel que sembla, quan es va confeccionar aquesta relació el nostre sastre ja era fora de Turquia.

Relació de captius menorquins a Constantinoble amb cognom Arguimbau (Ordre de la Cèdula 1559)

1. Bernat Arguimbau de Son Aparents
2. Jaume Arguimbau i sa muller i quatre infants
3. Agada, muller de Jaume Arguimbau, amb dues filles
4. Caterina, filla de Joana Arguimbau Quintana
5. Joan Arguimbau i sa muller Marieta i dues filles
6. Eulàlia Anglada, filla de Pere, muller de Bernat Arguimbau
7. Joana, muller de Llorenç Pons d’Algendar i una filla seva, Marieta Arguimbau
8. La muller de Jaume Balle Arguimbau, amb una filleta
9. Florensa Arguimbau, amb un fill i una filla
10. **Mestre Rafel Arguimbau, sastre, i sa muller amb dos infants**
11. Caterina Arguimbau, criada de M^o Benet Alzina
12. Mossèn Rafel Arguimbau i sa muller Antònia Torana (Torà? Torán?)
13. Mossèn Bartomeu Arguimbau i sa muller Joana Valls, amb un fill i dues filles [Regent de Menorca i família]
14. Mossèn Nofre Arguimbau, prevere i sa neboda Àgueda i un criat [Segons Joan Ramis, germà de l’anterior]
15. Rafel Arguimbau, abaxador, sa muller i una neboda
16. Mossèn Arguimbau, notari, y sa muller amb tres infants
17. La muller de Mossèn Bernat Arguimbau, Joana, amb cinc infants
18. Bernat Arguimbau, fill de Jaume, i sa muller, filla de Pere Anglada.

11. GABRIEL VILA ANGLADA. El Paborde doctor Marcos Martí Totxó. Apuntes biográficos y documentos inéditos. Mahón: Impremta M. Sintés. 1917.

D'aquest llistat és prou conegut Mossèn Bartomeu Arguimbau, Regent de la Reial Governació de l'Illa de Menorca en els dies del setge a Ciutadella per l'armada turca; estava casat amb Joana Valls, amb qui va tenir quatre fills: Antoni, Rafel, Magdalena i Joana. Els tres primers sembla que van morir sent captius a Turquia: Antoni, a Gàlata; Rafel, a Constantinoble; i Magdalena desconeixem en quina ciutat de Turquia. La petita, Joana, va ser alliberada i va sobreviure als seus pares a Ciutat de Mallorca.

Mossèn Bartomeu Arguimbau, de Constantinoble estant, va autoritzar la famosa "Acta de Constantinoble", el 7 d'octubre de 1558. Document que actualment és llegit solemnement a Ciutadella, cada 9 de juliol, en record d'aquella trista efemèride. Un cop alliberat, després de molts infortunis, es va retirar a Ciutat de Mallorca a casa del seu sogre, Joan Valls, on va morir, el 13 de desembre de 1576.

La urpada otomana sobre Ciutadella va suposar greus conseqüències socials, econòmiques i institucionals, el despoblament com a principal, "may se és vista tan cruel ne crua guerra que tot ho ha posat a foc i sanc...que tot no u hagen saquejat en tant que dos o tres llegües lluny de la vila no es troba cap bestiar algú sino mort...i tota l'altra gent degollaren i cremaren totes les cases i església que sols hi restà sino tres velles..."

Les autoritats no resignant-se a aquella situació, insostenible des de tots els punts de vista, "posaren en pràctica un privilegi donat per Alfons V El Magnànim a València el 1427"¹², mitjançant el qual tota persona que vingués a poblar Menorca gaudiria de les llibertats i immunitats de què gaudien els naturals de l'illa, i se li perdonaven gairebé tots els crims que poguessin tenir pendants amb la justícia. Les autoritats van afavorir i socórrer especialment els qui "amb animo i intent venen a la present Illa per ajudar, mostrar y valer sas art, offici y sciencia".

Foren molts els que vingueren de Mallorca, València, Catalunya i d'altres bandes. Entre aquests nous pobladors hi ha Mossèn Llorens Fiol Arguimbau, àlies "Mayol", amb sa muller reben franquesa de capellà, el 23 de novembre de 1559. Va venir de Nàpols, però sembla que eren menorquins. Una altra arribada, en aquest cas d'uns mallorquins de cognom Benejam, ens dona notícia de tres Arguimbau que són jurats: Joan Arguimbau, l'any 1588, i Bernat Arguimbau i Rafel Arguimbau, el 1590.

16 de desembre de 1588: "Dits dia et anno los magnifics mossen Llorens Gomila, donzell, jurat per lo bras militar, Jordi Boscha (?) ciutada y Joan Arguimbau, jurats lo corrent any... han acceptat per Stada y novell poblador de la dita Ylla a Ant. [Antoni] Benejam fadri natural de la ciutat de Alcudia... gaudesca dels privilegis, franchises, practicas y bons usos de que los naturals de la Ylla se poden y deuen alegrar..."¹³

7 d'agost de 1590: "Los dits dia y any los Magfcs. Senyors Raphael Squella cavaller, Pau Serra, Bernat Arguimbau y Raphael Arguimbau jurats lo any corrent de la Ylla de Menorca... han acceptat com novell poblador de la dita Ylla a Ant. [Antoni] Benejam fadri de la ciutat de Alcudia... gaudesca de tots els privilegis Inmunitats e llibertats de que los naturals de dita Ylla gaudexen y poden gaudir..."¹⁴

La "franquesa de capellà" concedida pels Jurats significava estar equiparat amb els clergues, estar exempt de pagar impostos durant un període de deu anys. Aquesta franquesa era donada a persones, l'ofici de les quals era necessari a l'illa. No saben quina era la professió d'aquest Arguimbau, però, tenint el tractament de mossèn, devia ser persona de carrera, tal vegada jurista o notari. Ens trobem per primera vegada amb una persona d'aquest llinatge, coneguda també amb un malnom ("Mayol"). Al mateix temps, constatem per primer cop un Llorenç, un nom que es repetirà posteriorment en moltes generacions de famílies Arguimbau.

Un sacerdot, probablement descendent d'aquest Llorenç, el reverend Rafel Arguimbau, àlies "Mayol", va ser vicari de la parròquia de Santa Maria de Ciutadella (l'actual catedral), l'any 1628.

D'una altra banda, en un document que hem pogut consultar al Monestir de Lluch, de l'illa de Mallorca¹⁵ hi trobem, una relació de ciutadans menorquins, als inicis del segle XVII, devots de la Mare de

12. FLORENCI SASTRE. "Repobladors de Menorca després del saqueig de Ciutadella". Butlletí Societat d'Onomàstica, Desembre 1986, p. 22-28.

13. Arxiu Històric Municipal de Ciutadella (AHMC). "Llibre de Determinacions del Consell", Tom IV, Foli 69, Registre 38.

14. AHMC. "Llibre de Determinacions del Consell", Tom IV, anys 1588-1598, Foli 86 v.

15. "De noms de Baciners y Confreres Antic y Vell". Arxiu del Monestir de Lluc, ACL Vr10. Relació de confreres en les diferents ciutats menorquines.

Déu de Lluc, que pertanyien a la Confraria d'aquella Mare de Déu mallorquina. Els cobraven unes voluntàries taxes fixes i així se sentien protegits per la Madona espiritual de la muntanya mallorquina. En aquell temps Menorca depenia del bisbe de Mallorca. Qui escriu aquestes ratlles ha vist, en algunes cases aristocràtiques de Maó, pintures antigues amb la imatge d'aquella Mare de Déu, indici de la devoció que hi havia hagut envers aquesta advocació religiosa, protectora dels mals i desgràcies que amenaçaven la gent de l'època, malalties, accidents laborals i domèstics, atacs de bandolers, naufragis...

Tornant a l'esmentat llibret, en el llistat corresponent a Ciutadella, hi consten, entre altres, "Jacme [Jaume] Arguimbau, sa muller Francina, fills Bernat, Joan, Jacme del Loc de les monges [i] Joana Maria". Un cop més ens troben aquesta família de la possessió propietat de les monges clarisses. Queda ben demostrada la importància social d'aquest grup.

Segles XVII-XVIII-XIX

Entre el segle XVII i el XVIII troben en lloc destacat en l'aspecte religiós al frare franciscà Joan Arguimbau, nascut a Ciutadella l'any 1641. Sabem que "era hijo de una familia que se ha hecho interesante en los fastos históricos de esta isla [Menorca]."¹⁶ D'acord amb aquesta última dada, ens aventurem a suposar que podria ser fill del "Magnífic Mossó" Llorenç Arguimbau Beltrán, escrivà i notari, i de Francisca Arguimbau Anglada, filla de Joan ("Jurat Clavari") i de Mariana. És només una hipòtesi no provada.

El frare Joan Arguimbau va professar al convent franciscà de Ciutat de Mallorca, on va ser superior (guardià) tres vegades. Ocupà altres càrrecs importants dins l'ordre: provincial de Mallorca (que incloïa també Menorca) i visitador dels convents de les dues províncies de Sardenya i de Sant Miquel d'Extremadura. A 1701, se li encarregà, amb amplis poders per corregir i reformar el que li semblés oportú, de visitar tots els convents de Palestina i Terra Santa. Acabada aquesta missió, va tornar a Mallorca, i fou nomenat comissari visitador d'aquesta província franciscana. Va morir a Palma el 2 de desembre de 1707.

El càrrec de visitador suposava anar a les institucions per veure com actuaven, per inspeccionar-les i corregir-les en cas d'irregularitats. Del seu viatge al Mitjà Orient deixà escrita l'obra "Relación de las Misiones de Custodia de Tierra Santa", amb interessants comentaris sobre la situació dels convents de Síria, Palestina, Illa de Xipre, Nazaret, Jerusalem, Betlem, Egipte, Alexandria, Trípoli i Constantinoble.

Ciutadella perd hegemonia

El 21 de febrer de 1641, els jurats de Ciutadella notifiquen al seu Consell que, ara, són totes les universitats foranes [Maó, Alaior i Es Mercadal] les que assumeixen les reivindicacions contra Ciutadella.

Aquell mateix any, el rei sentenciava a favor de Maó, que s'alliberava, així, de la tutela de Ciutadella i assumia elevades quotes d'autonomia respecte de la Universitat General. L'única contrapartida a favor de la Universitat de Ciutadella fou la concessió del privilegi de vestir gramalles a favor dels jurats. Les reivindicacions coincidien en una gravíssima crisi econòmica i social que incidia particularment sobre la capital. No conformes amb la sentència real, els forans presenten 16 consellers al Consell General (sis de Maó, sis d'Alaior i quatre del Mercadal) que no són acceptats per Ciutadella. Protesten però no aconseguen les seves pretensions. La lluita sorda continuarà durant tota la dècada dels quaranta.¹⁷

L'any 1641, quan les universitats (governos) de Maó, Alaior i Es Mercadal protesten contra Ciutadella per la seva intransigència davant les reivindicacions a tenir una major participació en el Consell General, "requereixen, llavors, al notari Llorenç Arguimbau que aixequi acta de protesta". No sabem quina relació hi ha entre aquest notari i aquell Llorenç Arguimbau, àlies "Mayol", de qui hem parlat abans.

16. JOAN RAMIS I RAMIS. Varones ilustres de Menorca y noticia de sus apellidos. Mahón: Imprenta de Serra, 1817.

17. *Enciclopèdia de Menorca*. Tom 10é. Història II, pg. 210.

Anys més tard, el 1707, durant la guerra entre partidaris del rei Felip V i els partidaris dels Àustria, el final de la qual, com és sabut, va ser favorable als primers, entre els emissaris ciutadellencs que es presenten davant de La Jonquièrre, comandant de les tropes filipistes, per les condicions de capitulació, torna a intervenir un Llorenç Arguimbau, molt probablement notari i expert en lleis. És el mateix de qui venim parlant?



Vista de Ciutadella. Aquarel·la: Giuseppe Chiesa (1720-1789).

Ja entrat el segle XIX, just al cap de pocs anys de la recuperació de Menorca per part de la Corona Espanyola, torna a tenir protagonisme una família Arguimbau, maonesos però provinents de Ciutadella, uns descendents de la qual foren súbdits britànics al servei de l'exèrcit anglès. Narcís Arguimbau Penedas (1760-1829), casat amb Antònia Mercadal Caules, era capità de l'exèrcit britànic, nomenat per Jordi III d'Anglaterra; el 1802 era capità del Port de Maó. Per la sospita de "su adhesión a la nación inglesa",¹⁸ el governador el va deportar, amb altres menorquins. Va haver de marxar de Menorca, amb la seva dona i els fills, tres dels quals també servien al rei anglès: Llorenç, Joan Narcís i Josep.

El primogènit, Llorenç Arguimbau Mercadal (1783-1854), "va ingressar a l'exèrcit anglès a 1801, amb el grau d'alferes, al Reial Regiment de Guàrdies Escocesos número 1. L'any 1803 va ascendir a

tinent i va estar set anys a l'Índia. A 1809, fou promogut a capità. Quatre anys més tard va participar a setge de Sant Sebastià, va patir una ferida i va perdre el braç esquerre. Ascendit a major a 1814, va combatre l'any següent a les batalles de Nivelles i Waterloo. A 1837 era Coronel i a 1845 Major General, fins a arribar a Tinent General. Va quedar ennoblit en concedir-li el rei britànic la Creu de l'Ordre del Bany. Estava casat amb M^a de l'Encarnació Novella, valenciana, filla

d'un comandant d'artilleria."¹⁹ Els altres dos germans no van fer una carrera tan brillant: Joan Narcís (1784-1818) va ser oficial a l'exèrcit britànic de terra i Josep va ser tinent de marina.

Una branca d'aquesta família, els Arguimbau Busquet, va tenir també a un dels seus membres a la Royal Navy. El comandant Narcís George, nascut a Maó el 18 d'octubre de 1829, a més de mariner va tenir molt bona mà per la pintura a l'aquarel·la. Va arribar a ser Aquarel·lista Oficial de la Marina Britànica. Va establir-se a Sydney, lloc on va morir.

Dins d'aquest període també hem pogut determinar avantpassats directes nostres. Des del segle XVI fins als inicis del XIX tenim documentades les deu primeres generacions. Per la importància que tenen per a nosaltres els hi dedicarem tota l'atenció en els capítols següents.

18. *Enciclopèdia de Menorca*. Tom 11é: Història III, Vol. I, pg. 291.

19. FERNANDO MARTÍ. "La Heráldica en Menorca y su vinculación en la Historia de la Isla". *Revista de Menorca*, Tom XXV, 1986.

Quin escut heràldic correspon als Arguimbau?

Vet aquí una pregunta que ens l'ha formulat més d'una persona. Provarem de respondre breument.

En aquesta qüestió el senyor Fernando Martí, expert en genealogia i heràldica de Menorca, ho va deixar escrit de forma molt clara: Hi va haver Arguimbau menorquins que van formar part de l'estament de cavallers ennoblits, tanmateix no han trobat cap indici de les armes de la nostra família concreta, la que avui ens ocupa.

Trobem, entre els segles XV-XVI, Mossèn Bartomeu Arguimbau, Regent de la Reial Governació de Menorca el 1558; l'Honorable Bernat Arguimbau, que en el segle XVII posseïa en emfiteusi el Lloc de Monges, donat al convent de les clarisses per Alfons III. Aquesta branca amb els anys va emparentar amb famílies de ciutadans militars i de la noblesa.

En temps més moderns (segles XVIII-XIX) va viure l'Excel·líssim Senyor Llorenç Arguimbau Mercadal, maonès de família originària de Ciutadella, el qual va servir a l'exèrcit anglès amb serveis excel·lents, per la qual cosa S.M. Britànica el van fer mereixedor de l'Ordre del Bany de la cavalleria d'Anglaterra, ordre segon en importància del regne, cosa que li donava, directament, rang nobiliari. Va arribar a ser Tinent General de l'Exèrcit anglès, com queda dit.

Cap d'aquests personatges eren de la nostra família directa; si algun d'ells era parent nostre, ho era de molt enfora. De fet, tots els Arguimbau enregistrats en els Llibres Sacramentals del Bisbat de Ciutadella, tenen inici en el mateix tronc (segles XV-XVI).

Però, pel que fa a escuts i heràldica, cal insistir en els aclariments següents:

a) Abunden empreses "d'heràldica", que per mor del negoci comercial, s'han atrevit a proporcionar, previ pagament de certa quantitat monetària, l'escut d'armes de qualsevol llinatge, de forma universal, a "tuti voleti". Hem d'anar a pams perquè això és una estratègia comercial enganyosa.

b) Els títols de noblesa, i amb ells els escuts d'armes, no pertanyen universalment a un cognom, sinó que eren concedits a una determinada persona; li pertanyien en qualitat de propietat individual, com podia ser una finca. En morir el titular, heretaven el títol i l'escut els seus familiars directes, els hereus consanguinis del mateix llinatge, però en cap cas se'n podien beneficiar tots aquells que duïen el mateix cognom, encara que fossin parents.

c) Si bé no tenim dades per negar categòricament l'existència d'algun parent noble més o menys remot, sí que en tenim per afirmar que en la genealogia particular de la família que avui tractem aquí no es troba cap avantpassat directe posseïdor d'escut. Hi trobem sastres, pagesos, hortolans, comerciants o naviliers, tots ells de professió ben digna. Idò, si voleu, podeu construir-vos particularment el vostre escut familiar. Tenim suficients elements per a encabir-hi. Tots els equips de futbol se n'han fabricat un amb menys substància històrica que nosaltres. Ara bé, que aquests escuts estiguin homologats en heràldica ja són figures d'un altre paner.

Conclusió

L'existència de persones amb aquest llinatge en els segles esmentats i, sobretot, el fet que figurin en estaments socials de relleu ens confirma que es tractava de famílies ben arrelades a Ciutadella des de bastants anys anteriors. Tots els Arguimbau esmentats eren familiars nostres? Un o altre, probablement, sí, però parents de molt enfora. En aquest punt la dificultat de verificar documentalment relacions de parentesc no ens permet anar gaire més enllà del que exposem.

En tots els casos però, i en la majoria d'etapes històriques, el fet de no aparèixer en documents antics no vol dir necessàriament la inexistència en aquest món. La documentació antiga difícilment s'ocupava de la gran massa de la població. Per ser esmentat personalment calia haver pogut fer testament, posseir alguna propietat, per minsa que fora, haver exercit algun càrrec important o haver assolit un bon nivell econòmic, ser cridat a judici, o tenir una activitat professional remarcable.

Tenir constància del pas per aquest món de qualsevol dels mortals en l'univers cristià, no serà fins a la celebració del Concili Ecumènic de Trento (1545-1563), en el qual s'ordenava a totes les parròquies de l'univers a dur un registre dels naixements, casaments i defuncions de la demarcació corresponent. Però això, no es dugué a la pràctica fins uns quants anys més tard, si bé algunes parròquies ja ho havien fet amb anterioritat. Menorca va ser matiner a fer el primer registre sacramental: 1566.

En el següent quadre podem veure de forma esquemàtica l'evolució del nombre de persones que tenen Arguimbau com a primer cognom en els segles XVI, XIX, XX i XXI a Menorca.

Persones amb el primer cognom Arguimbau empadronades a Menorca			
1545	1889	1975	2013
9 caps de família	13	86	159

Font: Elaboració pròpia a partir de Rosselló, Mascaró Passarius²⁰ i IBESTAT

En el cas de Menorca, podria semblar-nos que actualment hi ha molts Arguimbau; no és així. Aquest cognom no és dels més freqüents a l'illa, com podem ser Pons, Sintes, Gomila, Carreras, Mercadal, Moll, entre altres.

Empadronats a Menorca i Illes Balears que tenen Arguimbau com a primer cognom (any 2013)			
	Total d'habitants	Total Arguimbau primer cognom	% per 100 hab.
Illes Balears	1.111.674	192	0,01
Menorca	95.183	159	0,16
Alaior	9.769	8	0,08
Ciutadella	29.629	105	0,35
Ferrerries	4.610	21	0,45
Maó	28.765	12	0,04
Es Mercadal	5.425	--	0%
Sant Lluís	7509	2	0,02
Es Castell	7.956	11	0,13
Es Migjorn Gran	1520	--	0%

Font: Institut d'Estadística de les Illes Balears (IBESTAT).

Els Arguimbau empadronats a Balears l'any 2013 es concentren a Menorca (82,8%), i molt particularment a Ciutadella, on s'hi ha empadronat el 66%. Tanmateix, a Ciutadella només representen el 0,35% de la població. Tot plegat ens confirma que el cognom Arguimbau no és molt corrent a "Sa Roqueta" menorquina, igualment que la població amb aquest llinatge es concentra a Ciutadella i que des d'aquí s'estén cap a la propera població de Ferreries i apareix molt poc representada a Maó i a Es Castell, així com a Alaior.

20. JOSEP MASCARÓ PASSARIUS. Geografia e Historia de Menorca. Menorca: Ediciones Dante, 1980-1985.

3. EL LLINATGE ARGUIMBAU A ESPANYA I AL MÓN

*Les famílies es multipliquen, creixen
i s'escampen als quatre vents del món*

Tot i les grans llacunes i buits documentals existents sobre el tema, podem assegurar que els Arguimbau de Menorca surten de Ciutadella. Des d'aquí s'estableixen per tota l'illa, en menor grau. De les branques familiars que parteixen de Menorca, uns fan el salt fins a la península, altres travessen l'oceà Atlàntic.

Així, trobem famílies Arguimbau a Catalunya, a altres bandes d'Espanya i en trobarem més enllà dels límits de la península. És ben certa la procedència d'alguns, tal vegada la majoria, com també que uns pocs són familiars nostres. Ignorem però si tots ells ho són i el punt d'origen.

Els quadres que presentem a continuació mostren els punts geogràfics on podríem trobar persones amb cognom Arguimbau: a Espanya, a Catalunya i arreu del món.

Espanya

Nombre de persones amb cognom Arguimbau residents a Espanya (any 2014)				
Espanya i Província de Residència (*)	Com a primer cognom		Com a segon cognom	
	Total	(0/00)Per mil habitants	Total	(0/00)Per mil habitants
Total Espanya	249	0,005	242	0,005
Illes Balears	189	0,171	162	0,147
Barcelona	30	0,005	49	0,009
Cadis	18	0,015	18	0,015
Font: Confecció pròpia a partir de dades del Instituto Nacional de Estadística (INE), Padró 1-1-2014. (*) En els totals d'Espanya es mostren només els cognoms amb freqüència major de 5. En els totals de províncies es demana una freqüència de almenys 5.				

A les Illes Balears la diferència entre el nombre de persones Arguimbau residents i les nascudes (vegeu el quadre següent) és molt

poca. Aquesta limitada diferència potser es podria explicar per l'empadronament d'alguns estiuejants, nascuts a Barcelona o en un altre lloc, que aprofiten els avantatges econòmics de mobilitat que tenen els residents. Crida l'atenció la presència del cognom Arguimbau a Cadis.

Nombre de persones amb cognom Arguimbau nascuts a Espanya (any 2014)				
Espanya i Província de Naixement (*)	Com a primer cognom		Com a segon cognom	
	Total	(0/00)Per mil habitants	Total	(0/00)Per mil 1000 habitants
Total Espanya	249	0,005	242	0,005
Balears	185	0,279	158	0,238
Barcelona	38	0,010	49	0,012
Cadis	19	0,015	16	0,013
Girona	--	--	5	0,011
Nascuts a l'estranger	--	--	6	0,001
Font: Confecció pròpia a partir de dades del Instituto Nacional de Estadística (INE), Padró 1-1-2014. (*) En els totals d'Espanya es mostren només els cognom amb freqüència major de 5. En els totals de províncies es demana una freqüència de 5, almenys.				

Com era de suposar, les persones amb cognom Arguimbau nascudes a Espanya es concentren a les Illes Balears (74,2%). Es manté la presència dels nascuts a Cadis. No tenim dades sobre aquesta darrera circumstància. Potser són descendents d'algun funcionari o comerciant de llinatge Arguimbau que s'hi va establir. Una suposició que seria interessant desbrinar, però que avui ho deixarem fins a una ocasió millor. Tot i que en menor quantitat, és curiós també trobar persones nascudes a l'estranger que han heretat el cognom Arguimbau de via materna.

Catalunya

Des de temps immemorials Barcelona ha estat un focus d'atracció per a molts menorquins; per això no és estrany que trobem Arguimbau especialment en aquesta ciutat i que, en menor proporció, en trobem per tot Catalunya, amb l'única excepció de Lleida.

A principis del segle XX, Francesc Arguimbau Ferrer, avantpassat nostre, es va establir a Barcelona. Alguns dels seus descendents encara hi viuen ara. Si no tots, una bona part dels Arguimbau empadronats a Catalunya estan emparentats amb nosaltres. Cal suposar que altres branques Arguimbau van fer el mateix camí.

El cognom Arguimbau al Padró de Catalunya (any 2014)				
	Com a primer cognom		Com a segon cognom	
	Freqüències	0/00 per mil habitants	Freqüències	0/00 per mil habitants
Catalunya	32	0,01	54	0,00
Barcelonès (comarca)	13	0,00	27	0,01
Alt Empordà (comarca)	<4	--	4	0,003
Alt Penedès (comarca)	<4	--	<4	--
Baix Llobregat (comarca)	<4	--	<4	--
Baix Penedès (comarca)	<4	--	<4	--
Maresme (comarca)	<4	--	<4	--
Osona (comarca)	<4	--	<4	--
Vallès Occidental (comarca)	<4	--	10	0,01
Vallès Oriental (comarca)	6	0,01	<4	--
La Selva (comarca)	<4	--	<4	--
Barcelona (província)	30	0,00	40	0,00
Girona (província)	<4	0,00	<4	0,00
Lleida (província)	--	--	--	--
Tarragona (província)	<4	--	<4	--
Àmbit metropolità	26	0,00	44	0,00

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya (IDESCAT). 2014

Nota: <4 = inferior a 4.

Món

Tenim constància d'alguna família Arguimbau que de Ciutadella es va traslladar a Maó i, posteriorment va fer el salt fins als Estats Units d'Amèrica. Una altra família, súbdits britànics, eren militars i marins, el destí els va

escampar arreu del món, especialment a possessions d'Anglaterra. Aquest fet no queda reflectit en el quadre adjunt. Al capítol anterior hem parlat de Narcís George Arguimbau, que va morir a Sidney.

De la nostra família directa, dos dels fills de Francesc Arguimbau Ferrer van partir cap a Argentina i s'hi van quedar amb tota la seva nombrosa família. És fàcil d'entendre que sigui tan important el nombre dels qui duen aquest cognom en aquelles terres; a més d'això, Argentina, com Mèxic, van ser destí de nombrosa emigració d'Espanya i, evidentment, d'altres famílies de Menorca.

Les dades que figuren en el quadre no les hem pogudes contrastar, ni tampoc hem pogut saber la data en què van estar determinades. Cal agafar, doncs, amb certa prevenció el que s'expressa en el quadre.

El cognom Arguimbau al món (any 2014)			
País	Total	Freqüència	Posició
Espanya	266	1:175.760	12.485
Argentina	125	1:341.947	26.877
França	60	1:1.106.922	119.332
Estats Units d'Amèrica	54	1:6.713.158	314.772
Mèxic	31	1:4.004.071	26.275
Brasil	7	1:29.214.416	452.937

Font: Surname Meaning & Statistics. <<http://forebears.io/surnames>>. [Data de consulta: 12-5-2020].



H.M.S. Iris. Aquarel·la: Narcís George Arguimbau (1857). State Library of New South Wales.

4. LA NOSTRA FAMÍLIA ARGUIMBAU (Generacions XI-IV)

*“Aquells que recordem no moren,
Els portes amb tu com confies que et portin
Aquells que venen després de tu”
(L.M. Coetzee. Home lent)*

Recerca genealògica

Per la redacció d'aquest capítol hem seguit (amb alguna ampliació) un treball genealògic elaborat per Mossèn Nicolau Anglada, prevere, que havia estat arxiver diocesà a Ciutadella. La recerca la va fer per encàrrec de Llorenç Arguimbau Oliver, en data indeterminada, segurament al voltant dels anys 40-50 del segle passat. L'original és un manuscrit, presentat en una llibreta de fulls pautats, d'estil escolar. Mossèn Anglada es va limitar a transcriure les partides de naixements, casaments i defuncions, sense afegir-hi gaires més detalls, fins i tot va prescindir d'anotar la data de naixement d'algunes de les dones. Val a dir que els llibres sacramentals no en donen gaire cosa més. Tanmateix, alguna de les partides ens ofereixen dades ben interessants.

Si no en totes, en gairebé totes les cases dels nostres familiars hi ha una còpia d'aquesta recerca genealògica de Mossèn Anglada. Per aquesta raó, aquí ens limitarem a fer tan sols una exposició breu, evitant així de fer-ho extensament, cosa que tal vegada faria de lectura un poc feixuga o, si més no, un xic cansada.

El primer Arguimbau de la nostra família que trobem en els llibres parroquials conservats a l'Arxiu Diocesà de Menorca és Rafel Arguimbau, mestre sastre, nascut a Ciutadella, tal vegada a prop de 1543, i casat en aquesta mateixa ciutat, probablement entre 1563 o 1564, amb Marieta, de la qual, com era costum a l'època, no consta el seu llinatge. Van tenir quatre fills. El primer, Constantí (1566-1616), va ser agutzil del Sant ofici; és a dir, l'encarregat d'executar les ordres del tribunal del Sant Ofici (la Inquisició). Va casar-se amb Antònia Beltrán, filla d'un cirurgià. D'aquest matrimoni surten les generacions que amb el temps van arribar a ser militars i marins súbdits de Sa majestat Britànica, dels quals hem estat parlant en capítols anteriors. El segon fill del sastre Arguimbau i Marieta, també de nom Rafel (1568-1617), com el seu pare, es va casar amb Àgueda Vila (Maó, ?-Ciutadella 1616), filla de Sebastià, sastre, i de Joana. Aquest matrimoni continua la línia de la nostra família.

Vista la família inicial, el que podríem dir la base troncal, a continuació presentem esquemàticament les vuit primeres línies, sense entrar en les laterals, per mor de la brevetat. Acabem el capítol amb el corresponent esquema d'arbre genealògic.

Vuit generacions de la família Arguimbau (línia descendent)²¹ XI) Rafel Arguimbau = 1563? amb Marieta

Sastre, * Ciutadella, c. 1543 // + 29-6-1617 * c.1543 // + 13-9-1615
Tingueren quatre fills: Constantí (* a. 1566); Rafel (* 1568); Joan (* 1571); Maria Antònia (* 1572).

21. Cada generació va numerada en xifres romanes, seguint un ordre descendent: L'ordre de la numeració depèn del punt de partida. En el nostre cas la generació inicial ha estat la formada pels germans Arguimbau Ferrer, la qual per aquest estudi serà la generació I.

X) Rafel Arguimbau = 29-6-1596 amb Àgueda Vila, filla de Sebastià, sastre, i de Joana.

* Ciutadella, 26-9-1568 // + 15-4-1617 * Maó? // + Ciutadella, 27-12-1616.

No va fer testament per mort sobtada. Aquest Rafel probablement va ser sastre com el seu pare i el seu sogre. Van tenir sis fills: Joana; Rafel (+ a. 1604); Rafel (* 1604); Sebastià; Joan; Caterina.

IX) Rafel Arguimbau Vila = 1^a- 16-9-1625 amb Joana Riera Gornés, filla de Rafel i de Caterina.

* 21-4-1604 // + ? * ? // + 28-11-1634

Es casaren a l'església de Sant Joan d'Artrutx (actualment coneguda com a Sant Joan de Missa). Possiblement els nuvis eren pagesos en algun lloc de la banda del Migjorn de Ciutadella. Van tenir tres fills: Rafel (* 1626); Miquel (* 1628); Àgueda (* 1632). En morir Joana, Rafel es torna a casar en segones núpcies.

= 2^a- 8-12-1635 amb Francisca Ventayol i de Alarcón, filla de Francesc i d'Àngela.

Tingueren set fills: Joana (* 1636, + a. 1641); Àngela (* 1638); Juana (* 1641, + a. 1645); Rafel (* 1643, + a. 1651); Joana (* 1645); Rafel (* 1651); Pere (* 1648).

No ens ha d'estranyar que tinguessin una prole nombrosa. No tots els nascuts arribaven a fer-se vells. Observeu la repetició de noms. Se'ls hi moria prematurament un fill i al següent que naixia li posaven el nom del difunt. Aquest costum ha arribat pràcticament fins als nostres dies. I què feia un home jove que quedava viudo amb fills de poca edat? Es tornava a casar. D'aquesta manera ens apareixen dues branques, una per a cada matrimoni. En aquesta generació nosaltres venim del segon matrimoni.

VIII) Rafel Arguimbau Ventayol = 18-8-1670 amb Margalida Cortés Pomar, filla de Pere i Francisquina

* 28-10-1651? // + 14-8-1701 * ? // + d. 1678

Era "braser", que significa que treballava amb els braços; és a dir, jornal·ler o treballador del camp. Van tenir tres fills: Francisca (*1671); Rafel (*1674); Pere (*1678). Rafael no va fer testament, morí "sense avisar".

VII) Rafel Arguimbau Cortés = 27-1-1697 amb Rafela Gornés Gornés (?), filla de Francesc i Beneta.

*3-10-1674 // +30-9-1702 *c.1674 ? // +15-7-1749

Rafel va morir a l'Hospital, d'on feia de "donat"²². En el testament vol "que sia venuda una vaque y una vadella, un cavech nou, una xada [aixada]nova, una reya [rella d'arada], un fraiga [una fanga?] y unas sabatas novas, y pagats los gastos de la sepultura que se digan misas per la sua anima". Queda clar que a més de donat també feia de pagès.

El matrimoni havien tingut dos fills: Margarita (*1698); Rafel (*1701).

Aquest avantpassat nostre va morir als 28 anys. Rafela, la seva esposa, es va tornar a casar en segones núpcies amb Sebastià Melià Suau.

VI) Rafel Arguimbau Gornés = 1^a- 10-4-1726 amb Catalina Capó Quintana, filla de Llorenç i Antònia.

*7-2-1701 // +29-7-1764 *13-07-1707 // +31-5-1734

Rafel va fer testament davant del notari Pere Antoni Carrió, el 13 d'abril 1764.

En aquest primer matrimoni va tenir dos fills: Rafel (*1727); Llorenç (*1731). Hi hagué segones núpcies, quatre mesos després de la mort de Caterina Capó.

= 2^a-21-9-1734 amb Maria Barceló Caymaris, filla de Pere i Maria.

*17-09-1711 // +1-10-1787

Rafel i Maria Barceló tingueren quatre fills: Pere (*1737); Joan (*1739); Francesc (*1741); Maria (*1743). Però la nostra línia ve del primer matrimoni.

V) Rafel Arguimbau Capó = 21-9-1751 amb Francisca Piris Mesquida, filla de Llorenç i Maria

*15-11-1727 // +27-7-1754 *? // +14-12-1769

Tingueren dos fills: Rafel (*1752); Llorenç (*1754). El darrer, Llorenç, neix el mateix any de la mort del pare, que se'n va d'aquest món després d'haver-hi viscut només 27 anys.

22. Donat: "Persona que està al servei d'un convent, d'un santuari, etc., per complir els encàrrecs dels religiosos, captar per ells, etc." (DCVB).

Francisca Piris, ja viuda, es va tornar a casar amb Antoni Gener Monjo, el 27 de desembre de 1768. En morir, no té res disposat. En el seu nom, potser perquè era el seu confessor i li havia encarregat de paraula, decideix el Vicari General, el qual estableix tot el referent a l'enterrament, misses, i que “Venint el cas que son fill heredi el fidei comís [fideïcomís] de la madona muller de lo amo Lleonart Piris, son oncle, vindrà obligat a fer celebrar 50 misses rezadas per se anima de dita sa mare”. Vet aquí un exemple de bona previsió.

IV) Llorenç Arguimbau Piris = 31-10-1784 amb Mariana Arguimbau Triay, filla de Llorenç i Eulàlia.

*14-4-1754 // +19-1-1827 *? // +26-2-1834

Llorenç i Mariana eren parents en segon grau de consanguinitat. Ell era fill de Rafel Arguimbau Piris, germà del pare de Mariana. A causa d'aquesta circumstància, per a poder casar-se van haver de demanar dispensa al Papa de Roma.

Hem pogut consultar l'expedient corresponent.²³ Aquest document suggereix la sospita que van “fer Pasqua abans de Rams”, cosa segurament incerta però necessari d'insinuar-ho per obtenir la llicència del Sant Pare. Així els testimonis manifesten sota jurament “haver vist que el contrahent algunas vegadas la toqueretjava”, cosa que els feia sospitar que tal vegada havien tingut tracte íntim, de manera que “si el matrimoni no es seguia entre de ells, que la dita Maria Anna quedava gravament diffamada y sens casarsa y que se originarian graves escandols”.

També juren que, del nuvi, “es unicament son valor en propietat 41 Ll [lliures] de nostra moneda y es ver que son pobres miserables y solament viuen del seu treball é industria”. A més asseguruen que la núvia accedeix a casar-se per lliure voluntat. Tots dos nuvis admeten haver-se fet “tocaments” però res més. Vist tot plegat, els imposen una penitència, “per los excesos confesats”: “Que oygan per espay de 6 dias festius de precepte una missa a la hora de les 9 del dia en la Igl^a Parrl. de Ciutadella, de modo que apartats ab distantia proporcionada y suficient per donatar al poble la penitencia que excitavan, un en la part de la epístola y lo altre en la de lo evangeli.”

Matrimonis entre parents

En genealogia, quan hi ha matrimoni entre parents, intervé el que s'anomena principi d'inflexió o embolic dels avantpassats: En tenim molts de repetits i es redueix la quantitat. En aquests casos la possibilitat de transmetre o rebre caràcters hereditaris és més gran així que augmenta la proximitat parental. Ho diem de pas, només per a deixar-ne constància, sense cap intenció d'embolicar la troça gens ni mica.

Tot i els anys que han passat d'aleshores ençà, aquest interessant document dona la impressió que hom feia servir un to exagerat i un xic teatral, segurament propi d'aquella època, amb la finalitat d'obtenir llicència per a casar-se dos parents tan propers. En cap dels fulls del llarg document de dispensa es diu que, senzillament, volien casar-se perquè s'estimaven.

Ni els contraents, ni els testimonis, tots pagesos, saben llegir ni escriure. Signen amb el dibuix d'una creu. Una circumstància aquesta que veurem repetir-se en anys posteriors. Anar a escola i aprendre de lletra no estaven a l'abast de tothom, especialment les dones i la gent del camp, en general. Aquells que pertanyien a una família humil només aprenien a llegir i escriure si entraven en un convent o en un seminari eclesiàstic.

El matrimoni Arguimbau Arguimbau va tenir set fills: Rafel (*1791); Llorenç (*1793); Joan (*1795); Joan (*1796); Antoni (*1801); Francesc (*1803); Francesc (*1806). En morir, Llorenç Arguimbau Piris va fer testament davant el notari Dr. D. Agustí Carrió.

Un cop viuda, Mariana Arguimbau es quedà a viure amb el seu fill Francesc a casa d'uns parents, al carrer Curniola de Ciutadella.

23. Arxiu Diocesà de Menorca (ADM). Expedient de Llicència de Matrimoni, 1784.

Can Botilla

Ens ha semblat que no podíem deixar de fer esment a un segon nom amb què també eren coneguts alguns dels Arguimbau menorquins d'aquesta família.

Per tenir informació de primera mà sobre els naviliers de la nostra família Arguimbau hem hagut de fer alguna xerradeta amb vells mariners que, en un moment o altre, havien estat embarcats en vaixells dels Arguimbau. En parlar dels seus antics empresaris, molt poques vegades els anomenaven amb el seu llinatge, si no que el més freqüent era dir “En Botilla, açò”, “a Can Botilla, allò”. Utilitzaven amb tota naturalitat la vella tradició popular menorquina d'anomenar les persones mitjançant un malnom o àlies. I ho feien amb molt de respecte, de forma gens ofensiva, sense cap signe de mofa.

Utilitzar renoms, malnoms i àlies en comptes del nom oficial, per designar persones o famílies, és un costum que ve de molt lluny. Així, just un any després de l'atac turc a Ciutadella (1558), era rebut com a nou poblador de Ciutadella, Mossèn Llorenç Fiol Arguimbau, àlies “Mayol”, amb la seva muller. Arribaven de Nàpols però eren menorquins.²⁴ El títol de Mossèn indica que es tractava segurament d'un home de lleis, tal vegada notari. Anys més tard (1601), consta documentalment una família Arguimbau coneguda com a “Mayol”, ben segur que es tracta de la mateixa família que havia vingut de Nàpols.²⁵

Com diu el professor ciutadellenc Jaume Mascaró Pons en el seu estudi sobre el tema dels malnoms,²⁶ aquesta forma popular de designar persones és sobretot un instrument col·lectiu de reconeixement dels individus dins d'una determinada comunitat: De tots els Arguimbau que vivien a Ciutadella, “En Botilla” era el navilier. A més, en el cas que ara ens ocupa, hem vist que eren utilitzades dues modalitats, la individual i la col·lectiva: “En Botilla” era la persona que comandava l'empresa naviliera i comercial i “Can Botilla” designava la casa, que és com dir el conjunt dels qui tenien una relació amb aquella casa o família. “En Llorenç de Can Botilla”, “En Tomeu d'es Lloc des Pou, soci de Can Botilla” (vet aquí un curiós cas de doble denominació, indicant l'origen i la relació de feina d'en Tomeu Bagur).

En parlar de malnoms o motius, tot d'una sorgeix la pregunta sobre el seu origen i significat, una aspiració moguda per la curiositat, difícil

d'acontentar, per no dir impossible. Els noms queden, però l'origen i en molts de casos el què van significar s'esborren amb el pas dels dies. Pel que fa a l'origen ens hem de limitar a afirmar que ve de molt enfora i que s'ha anat conservant oralment d'una generació a l'altra fins als nostres dies, com un veritable llinatge.

La presència a Ciutadella del malnom “En Botilla” ens arriba per primera vegada en un treball de recopilació de malnoms, fet per un jove cubà, Fernando Ortiz²⁷ escrit a l'edat de catorze anys quan residia a Ciutadella. Era l'any 1895, una data en què l'activitat social, naviliera i comercial de Llorenç Arguimbau Gener era en ple auge i, per tant, la seva presència en la societat ciutadellenca era notòria. Hem de pensar, doncs, que aquest avantpassat nostre ja era conegut a Ciutadella amb aquest sobrenom a finals del segle XIX, segurament heretat del seu pare.

Tanmateix, la recopilació del professor Mascaró només recull el terme “Can Botilla” i no es menciona l'individual “En Botilla”, la memòria del qual hem trobat viva, com queda dit, en persones majors que havien estat vinculades a l'ambient mariner de Baixamar. Segurament, no s'en fa menció en els anys en què es va fer el recull de malnoms (1980?), ja no hi quedava cap persona que el dugués. El darrer en ser conegut com a “En Botilla” hem de suposar que va ser Joan Arguimbau Ferrer, mort l'any 1937, al qual també li venia d'herència. El malnom només ha subsistit en la casa de qui duia l'àlies, entès el terme casa amb el significat equivalent a establiment o família. D'una persona havia passat al col·lectiu dels qui en tenien relació. Actualment, són poques les persones que utilitzen aquesta denominació.

24. FLORENCI SASTRE. “Repobladors de Menorca després del saqueig de Ciutadella”. Butlletí Societat d'Onomàstica, Desembre 1986, p. 22-28.

25. FERNANDO MARTÍ. “Síntesis de la vida en Ciudadela de Menorca durante el siglo XVII”. Revista de Menorca, 1976.

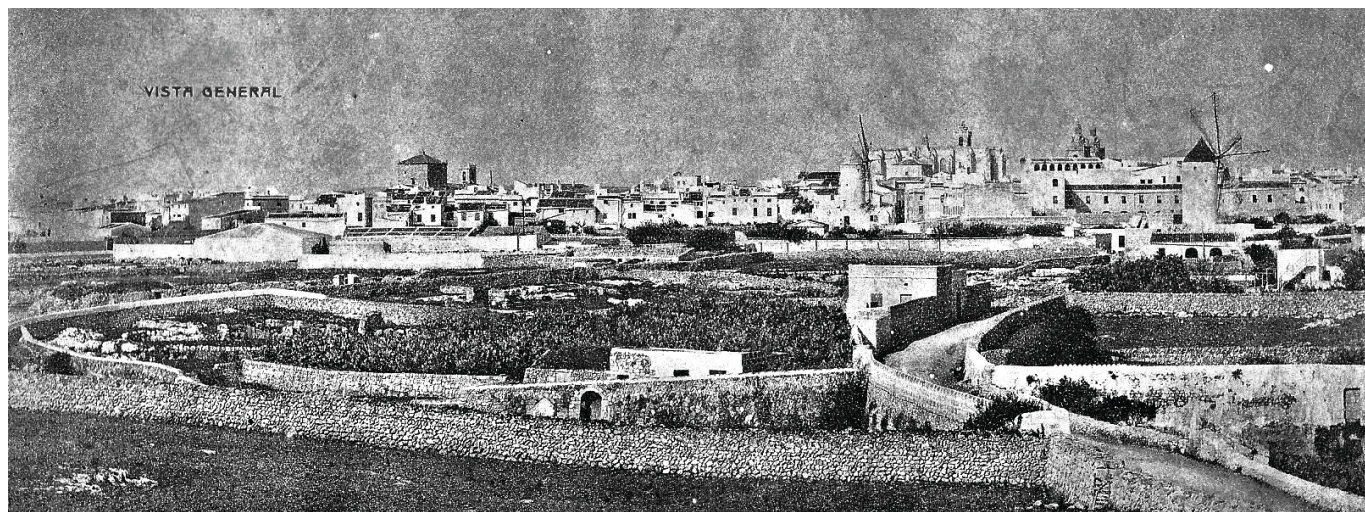
26. JAUME MASCARÓ PONS. Els malnoms de Ciutadella. Ciutadella: Col·lectiu Folklòric de Ciutadella, 1982.

27. FERNANDO ORTIZ. Els malnoms de Ciutadella de l'any 1895. Ciutadella: Col·lectiu Folklòric de Ciutadella, 2003.

El significat general de la paraula “Botilla” ens la dona el diccionari:²⁸ “Recipient de terra sense envernissar, de forma acampanada i aplanada, amb el coll molt curt i amb dues anses, que serveix als segadors i altres treballadors del camp per a dur l’aigua fresca al tros de terra on treballen”. Però també trobem una segona accepció en el mateix diccionari i en altres publicacions: “Núvol gros i rodonenc que es posa a la part de llevant i assenyala pluja pròxima”.²⁹ La fascinació que produeixen les diferents formes que agafen els núvols, i les conseqüències que aquests poden dur al camp, de sempre han mogut la imaginació de la gent pagesa, que els ha distingit amb noms que recordaven objectes que els eren familiars. Seguint aquesta popular denominació meteorològica, provinent de l’illa veïna de Mallorca, aplicada a un núvol cumulonimbus, la

forma del qual té semblança al recipient que utilitzaven els treballadors del camp, no costa gaire de suposar que al primer Arguimbau a qui, també popularment, van anomenar “En Botilla” tenia alguna característica física o estava relacionat amb altres circumstàncies que, com el núvol, els hi recordava la forma del recipient. I si bé en l’origen podia haver tingut un to irònic, amb el temps va esdevenir sinònim de respecte i admiració per a molta gent de Ciutadella.

Vista general de Ciutadella des del sud (finals del segle XIX).

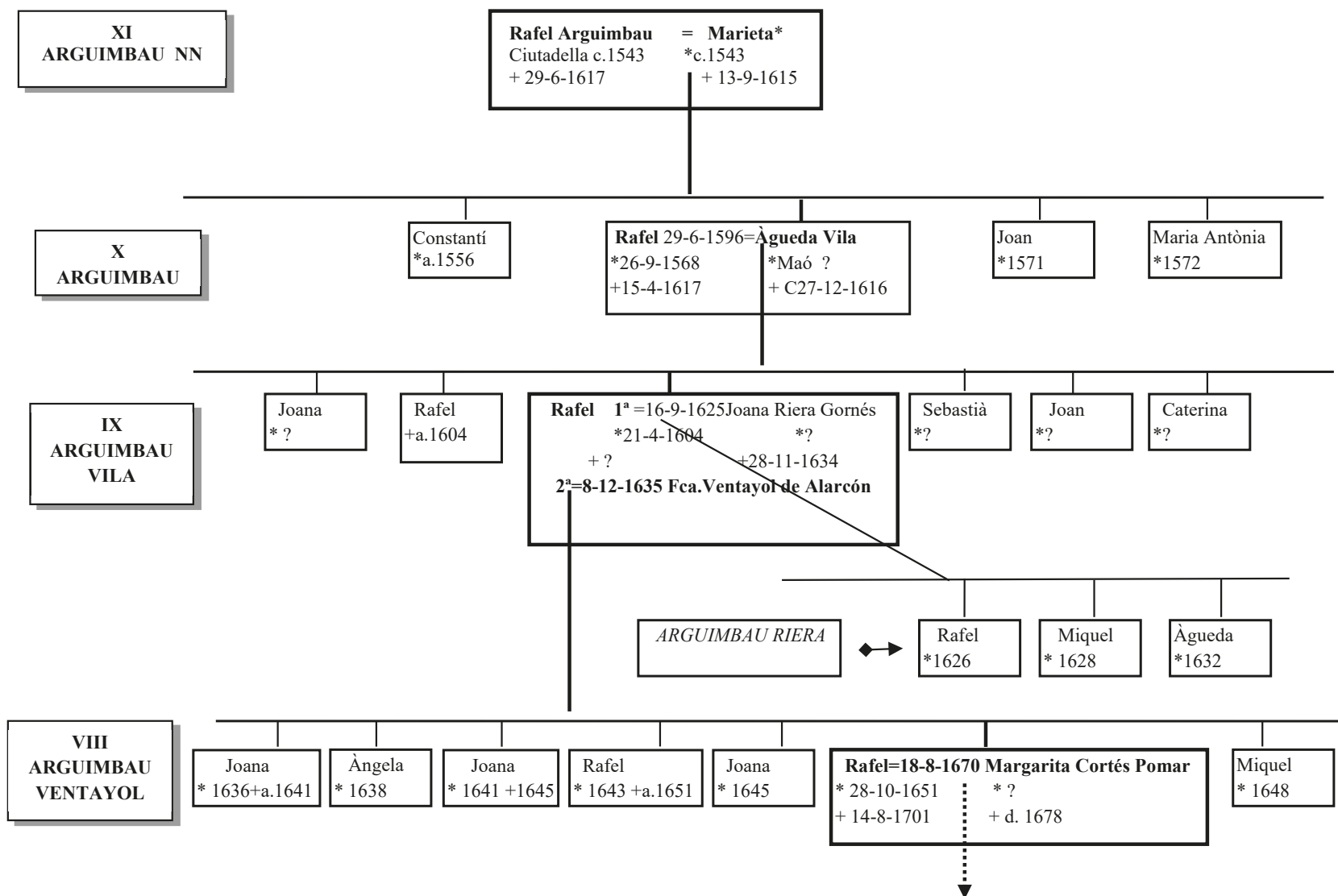


28. Diccionari Català-Valencià-Balear (DCVB).

29. FRANCESC BAUÇÀ. Els noms de níguls al Pla de Mallorca. https://llenguanacional.cat/pdf/LN52_13.pdf. - MARIA BONET VIDAL; MIQUEL GRIMALT GELABERT. “Toponímia i noms de níguls al Llevant i Migjorn de Mallorca”. XVIII Jornada d’Antroponímia i Toponímia (Selva, 2005).

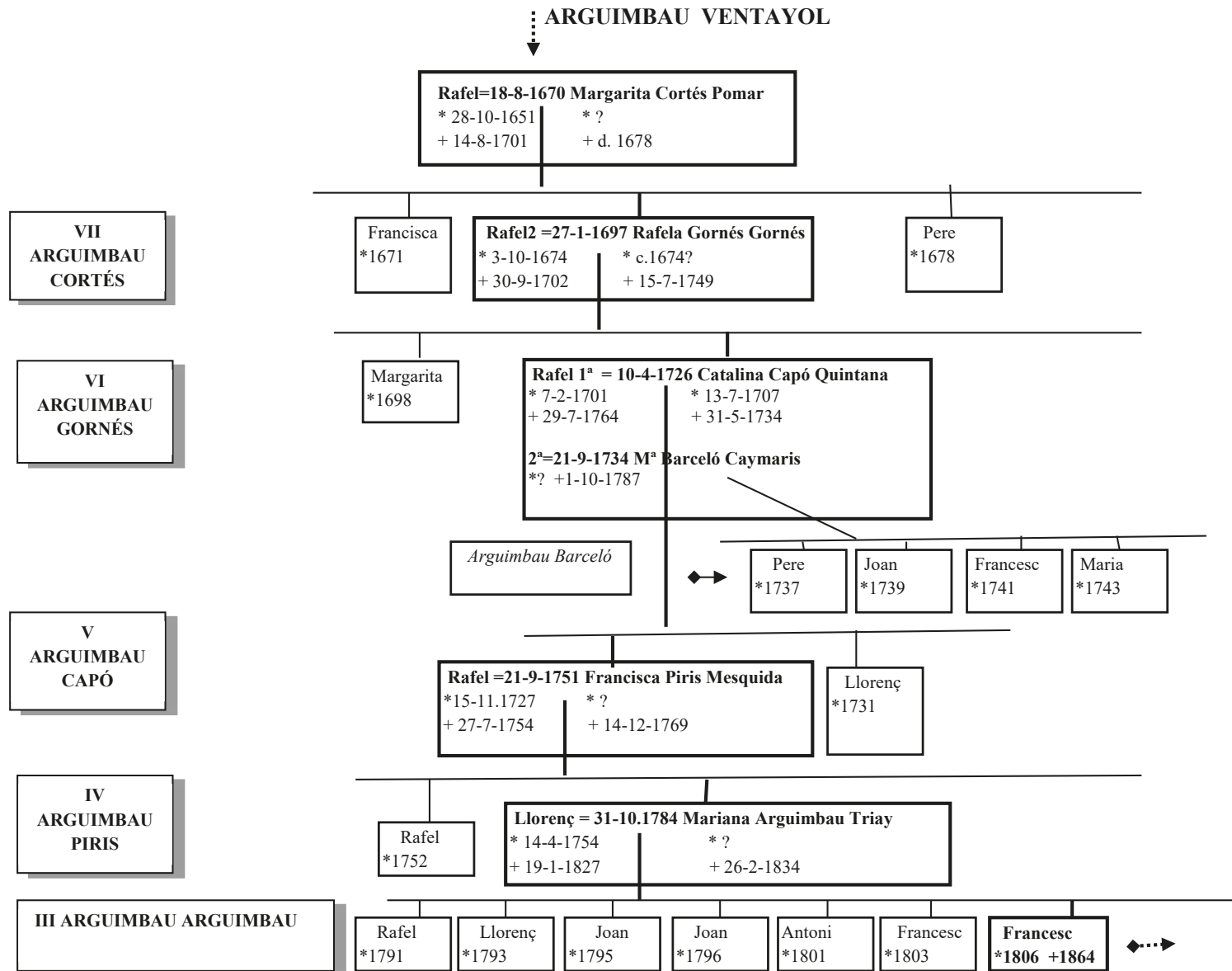
ARGUIMBAU. Arbre genealògic, descendent.- (1·1)

(Elaborat per Joaquim Farré Purroy, maig 2016)



(Continua a pàgina següent)

ARGUIMBAU. Arbre genealògic, descendent.- (1·2) (Continuació de pàgina anterior) (Elaborat per Joaquim Farré Purroy, maig 2016)



5. UNA FAMÍLIA D'HORTOLANS: FRANCESC ARGUIMBAU ARGUIMBAU I MARIA JANER JANER³⁰ (Generació III)

“Tan comerciant és el qui perd com el qui guanya”
(Refrany popular)

A diferència de les anteriors generacions, d'aquesta en tenim un poc més d'informació. Podem afirmar que aquest matrimoni i les seves circumstàncies vitals constitueixen el fonament de les especials particularitats de les generacions que els segueixen.

Francesc Arguimbau Arguimbau va néixer el dia 12 de juliol de 1806, en una família pagesa formada per Llorenç i Mariana Arguimbau, emparentats entre ells, cosins propis, dels quals hem parlat en el capítol anterior. Podem dir que Francesc va arribar en aquest món al mateix temps que la incorporació definitiva de Menorca a la Corona Espanyola. Just feia quatre anys que Anglaterra i Espanya havien signat el Tractat d'Amiens, mitjançant el qual els anglesos lliuraven l'illa definitivament a Espanya. La infantesa i joventut del nostre Francesc, doncs, aniran paral·leles a tot un seguit de canvis, amb repercussions importants per l'illa, no totes positives.

Aquest nostre avantpassat era pagès. Va viure en una època preindustrial, en la qual la majoria de la població activa treballava al mar o al camp. Dins d'aquesta darrera activitat el nostre avantpassat es va especialitzar a fer d'hortolà. En el cultiu d'horts els menorquins han estat uns autèntics mestres, com bé ho van demostrar aquells que partiren a Alger, arran de l'ocupació francesa d'aquell territori. A part d'un petit hort familiar que probablement tenia, treballava a jornal per altres.

El 29 d'abril de 1834 es va casar amb Francesca Cursach Monjo, filla de Josep i Teresa i que havia nascut a Ciutadella cap al 1809 (?).

Aquest matrimoni no va durar gaire: La jove Francesca moria a conseqüència d'unes febres el 27 d'agost de 1839.

Francesc Arguimbau no va tardar gaire a tornar-se a casar. Així el 14 de setembre de 1839 contraïa segones núpcies amb una al·lota fadrina de 25 anys, Maria Janer Janer, filla de Gabriel i Antònia, nascuda el 1814 (?). La nostra branca ve d'aquest segon matrimoni. Ens consta que van tenir els fills següents: 1. Llorenç (*19-12-1840); 2. Mariana (*9-6-1842); 3. Gabriel (23-9-1844); 4. Antònia (*7-10-1846); 5. Francesc (*22-10-1848); 6. Rafel (*30-11-1850); 7. Joan (*28-11-1852); i, per últim, 8. Antoni (*19-1-1855).

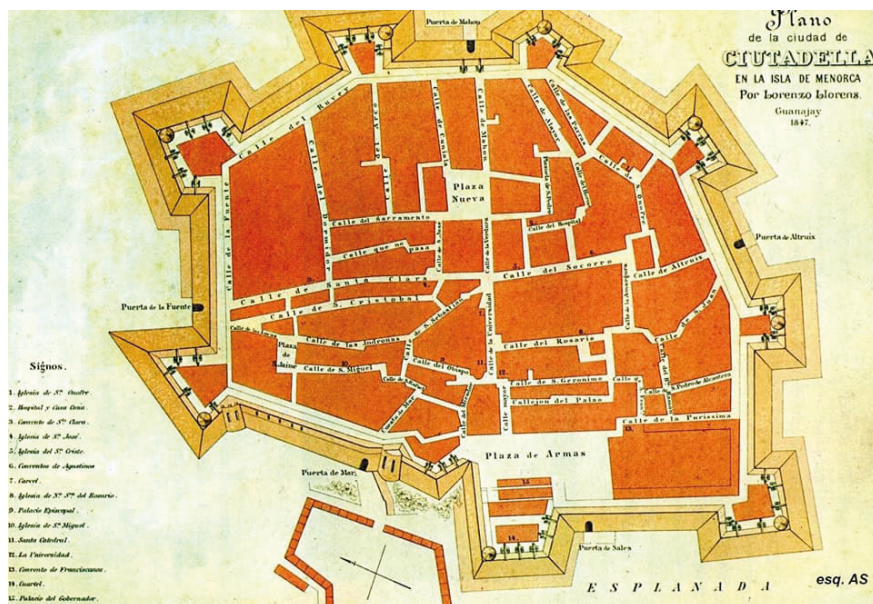
Poc més sabem de la vida quotidiana d'aquesta parella. Tanmateix, vista la nombrosa prole que van tenir, podem afirmar que no cal molta imaginació per a saber els esforços de tota mena que van haver de necessitar per a dur els fills amunt.

L'activitat professional de Francesc Arguimbau Arguimbau, ben segur que amb l'ajuda de la seva muller i alguna petita herència, va ser suficientment productiva econòmicament per poder fer “envant”; és a dir, fer alguns estalvis, suficients per comprar alguna casa i tenir un parell de trossos de terra en propietat. És a dir, ser un petit propietari agrícola.

30. En els documents escrits aquest cognom té una ortografia vacil·lant: A vegades l'escriuen amb G, altres vegades va amb J. El correcte, ortogràficament, seria “Gener”.

Segons el llibre de contribucions de l'Ajuntament de Ciutadella, de l'any 1864, tenien en propietat dues finques rústiques d'unes tres quarterades cadascuna.³¹ Una, al camí de Son Morell, sembrada de cereals, pastura, una plantació de figueres i marina, i un segon terreny, a la zona de Santandria. Al mateix temps tenien tres cases: Dues al carrer de Ses Parres, número 9 i 12, respectivament, i una tercera, més petita, al carrer Que no Passa, número 9.

A la casa del carrer de Ses Parres, número 12, és on vivia aquesta família. Es tractava d'un edifici d'uns 30 m2 de terreny, amb planta, pis, porxos i un pati de 7 m2, valorat a efectes fiscals en 825 pessetes. Hi viuran uns quants anys. L'altra casa era en el mateix carrer; essent ja Francesc d'edat madura, la compraren a un hortolà ciutadellenc que vivia a Alger i que se'n va desprendre, tal vegada perquè no pensava tornar a Ciutadella. El preu de compra, amb tot el que hi havia dins, va ser de "tres-mil set-cents-cinquanta reals de belló,³² equivalents a dues-centes vuitanta-una lliures i cinc sous."³³ L'Ajuntament la valora-va en 775 pessetes.



Plànol de Ciutadella. Lorenzo Llorena (1847).

En morir el nostre parent (19-12-1864), a causa d'una disenteria, expressà en testament notarial la voluntat de deixar les coses ben aclarides: Maria Janer, l'esposa, quedà com a usufructuària (mentre que no es tornés a casar) i encarregada de vetllar pel dot de les filles, la redempció dels fills del servei militar i vetllar pel bé de tots. Tenia facultat per vendre, si cal, amb la finalitat de poder atendre aquestes qüestions. Deixà hereus propietaris els seus fills homes. Va fer constar perquè es tingués en compte que ja havia pagat "2.000 reals de belló, que són 100 duros" per alliberar del servei militar al seu fill major, Llorenç. Haver d'anar a servir al rei era una preocupació que els menorquins arrossegaven i els feia perdre la son des que van deixar de ser súbdits de la Reina d'Anglaterra (1802). Mai cap govern els havia obligat a fer servei d'armes. Ara l'Estat Espanyol els hi obligava, només se'n podien escapolir abonant a l'Estat una suma de diners, inabastable a la majoria de la població.

Quedà com a cap de família el seu fill Llorenç Arguimbau Gener, exercint el mateix ofici del pare: Hortolà. Amb la seva germana Mariana tenien una botiga a l'entrada del domicili del carrer de Ses Parres. Despatxaven productes d'horta i queviures en general.

Maria Janer Janer va sobreviure al seu marit i continuà residint a la casa del número 12 del carrer de Ses Parres, ajudada pels seus fills, fins que a les 9 de la nit del dia 15 de gener de 1891, morí als 77 anys, en un imprevist atac d'apoplexia. Va rebre l'extrema unció i va ser enterrada al cementiri de Ciutadella, amb acompanyament de segona classe.

31. Tres quarterades de terra són equivalents a poca cosa més de dues hectàrees.

32. Belló o Billó: Metall fet amb una mescla d'argent i coure, de què es feia moneda.- Un real de belló és una moneda equivalent a 25 cèntims de pesseta (DCVB).

33. Lliura: Moneda que a Catalunya i Mallorca valia 20 sous i a València 15 quinzets (1 quinzet=0,25 de pesseta)- Sou: Moneda que valia dotze diners de belló i que era la vintena part de la lliura (DCVB).

6. DEL CAMP A BAIXAMAR: LLORENC ARGUIMBAU GENER I JOANA FERRER BOSCH (Generació II)

“De l’ou al sou, del sou al bou i del bou a la costa”
(Refrany popular)

Llorenç Arguimbau Gener (o Janer) va néixer a Ciutadella, a les 3 de la matinada del 19 de desembre de 1840. Va ser el major de vuit germans. Essent molt jove va haver de fer costat a la seva mare viuda, i quan ella va morir li va caldre exercir de cap de família. Com era tradicional, ell va seguir la professió del pare exercint d’hortolà durant uns quants anys. Era aquesta una activitat pròpia de petits propietaris agrícoles. Tenim notícia que menava l’Hort de Sa Creu. Diuen que era un hort molt gran, que començava aproximadament on ara hi ha actualment el carrer de Barcelona i s’estenia fins a vora el cementiri, fins a l’extrem de l’actual carrer de la Creu. En aquest hort hi havia uns rentadors on les dones anaven a fer la bugada, a canvi d’una petita quantitat de diners.

Encara fadrí, compartia botiga amb la seva germana Mariana, on inicialment venien els productes de l’horta i segurament altres productes variats, com llet i formatge. Diuen que ser el fill major d’una família nombrosa dona un caràcter especial, de persona responsable i emprenedora. Llorenç va demostrar amb escreix aquest fet al llarg de la seva vida. Partint d’una situació econòmica senzilla, un petit propietari agrícola, va arribar a ser un dels comerciants més importants de Ciutadella.

Essent un jove de vint-i-cinc anys va contraure matrimoni amb Joana Ferrer Bosch, el dia 20 de setembre de 1866. La núvia havia nascut a Ferreries feia dinou anys (*30-3-1847) però era filla d’una família ciutadellenca de llarga tradició pagesa, tant de part de pare com de mare.

La família Ferrer

Aquesta família ciutadellenca venia d’una antiga nissaga pagesa. Els avis paterns de Joana Ferrer Bosch, el matrimoni format per Pere Ferrer Torrent i Joana Torrent Gelabert, havien estat l’amo i madona de Torre Trencada. El seu pare havia fet d’amo en algun lloc dels vols de Ferreries i a La Bonanova de Ciutadella. En aquest últim lloc és on viu Joana amb els pares i els seus nou germans abans de casar-se. També trobem membres d’aquesta família a Sa Coma i a Sa Marjaleta.

Alguns dels Ferrer, com la família de Joana, tenien posada al carrer Sant Pere d’Alcàntara, número 26. Encara podem veure-hi avui una placa dedicada a Francisca Seguí Vila, l’any 1913, amb motiu del seu 100 aniversari. Aquesta centenària estava casada amb Pedro Ferrer Torrent, oncle de la nostra Joana. La celebració d’aquest aniversari, de cent anys, en aquells temps era extraordinari, va ser tot un esdeveniment a Ciutadella. D’aquesta branca venia Francesca Ferrer Fedelich, mare de Bernat Benejam Ferrer, casat amb Apol·lònia Arguimbau Oliver.

A les famílies d’arrel pagesa acostumava a haver-hi un ambient de respecte en la tradició i en la religiositat, amor a la netedat i a la feina ben feta. Diuen que les relacions de Joana Ferrer amb la seva família paterna no eren gaire bones, però no hem pogut verificar aquesta qüestió, ni hem trobat cap indicatiu que ens fes suposar els motius.

Joana Ferrer era la major de nou germans. Qui conegui la vida pagesa podrà suposar l'austeritat, l'esforç i els treballs de tota mena amb què Joana s'havia anat fent gran. Pel que hem sabut es tractava d'una dona amb empena i un fort caràcter. Les seves netes recordaven que no suportava veure algú sense fer res: "Què feis aquí aturades al·lotes?" I sense afegir res més, davant l'astorament de les noies, treia un calaix del canterano i el trabucava fins a escampar tot el contingut per terra. "Hala, ja teniu feina. Deseu-ho tot! Feis via!!". Geni i figura.

Joana era il·letrada, no sabia de llegir ni escriure, però era dotada d'una gran vivesa i no s'errava mai en els càlculs de preus i monedes. Ell, en Llorenç, tampoc havia anat massa a l'escola, però es defensava, com podem constatar a la signatura dels seus documents.

Amb aquest matrimoni s'aplegaran dues persones de caràcter i talent pels negocis. No tenien massa estudis, però van tenir molt clar quins eren els seus objectius, a més de talent i coratge per trobar fonts de negoci i gestionar-les adequadament. I es van posar a treballar de valent i van "fer envant".

Diferents domicilis de Llorenç i Joana

1866. Llorenç Arguimbau i Joana Bosch es casen; ell vivia al carrer de Ses Parres i ella al lloc de La Bonanova. Deixen les respectives cases paternes i se'n van a viure al carrer de Sant Pere d'Alcàntara, on compateixen llar amb uns familiars Ferrer.

1867. Es muden de casa per instal·lar-se al carrer Prim, número 6 (avui, carrer Príncep). En aquest nou habitatge neix Francesc, el seu primer fill.

1870. No tarden a tornar a baratar de casa, i van a viure definitivament al Camí de Maó, que en aquell any duia el nom d'Espartero. Més endavant va ser rebatejat com a Isabel II. Popularment nomia com ara: Camí de Maó. No estem segurs que aquesta nova adreça sigui en el mateix espai on hem conegut la casa pairal dels Arguimbau. Aquells anys al Camí de Maó gairebé tot eren horts i tanques de cultiu, uns quants molins de vent i molt poques cases. La casa pairal seria el resultat d'ajuntar tres cases en una.

Joana Ferrer Bosch va morir a Ciutadella de Menorca, la matinada del 27 de desembre de 1920, a conseqüència d'una cardiopatia. El seu enterrament va ser de gran solemnitat: "Ayer tarde tuvo lugar el entierro de doña Juana Ferrer Bosch, de Arguimbau... El acto de la conducción de dichos restos mortales al cementerio constituyó una gran manifestación de duelo, que puso de manifiesto las amistades y relaciones de la familia Arguimbau. Precedían las Comunidades de ambas parroquias con Cruz alzada y ornamentos de primera clase y el cadáver encerrado en rico y lujoso ataúd, era llevado por seis pageses vestidos a la antigua usanza. Presidían el duelo dos hijos de la difunta, don Juan y don Lorenzo, y formaban la comitiva varios señores Capitulares, muchas distinguidas personas, industriales y comerciantes y numeroso público perteneciente a todas las clases sociales. Su paso fue presenciado por numerosos espectadores. El Clero y demás concurrentes acompañaron el cadáver hasta el cementerio, donde cantóse solemne Benedictus. La familia Arguimbau ha recibido muchísimas pruebas de afecto y de condolencia. Reiteramos al Sr. Arguimbau, a sus hijos don Juan, don Francisco, don Lorenzo y don Gabriel y demás familia las expresiones de nuestro más profundo sentimiento."³⁴



Llorenç Arguimbau Gner



Joana Ferrer Bosch

34. Setmanari "El Iris" (28-12-1920).

La botiga

Llorenç ja tenia l'experiència de dur una botiga de queviures amb la seva germana Mariana al carrer de Ses Parres. Ell i la seva dona posaren una botiga, a l'entrada del nou domicili del Camí de Maó, com les que hem vist a Ciutadella fins no fa gaires anys. De primer, hi venien tomàtignes, lletugues, pebres i altres productes de l'hort que conreava Llorenç. I el que no sortia de l'hort propi era dut per altres pagesos i procedències, tals com sal, carbó vegetal i vi de Mallorca. Possiblement amb la venda de vitualles fresques als velers de cabotatge s'iniciaren els primers contactes comercials amb la gent de mar.

Si fins a l'any 1872 Llorenç figurava als documents com a “hortelano”, a partir d'aquesta data el qualificaven de “tendero”. Una evidència que la botiga havia prosperat i que ell tal vegada havia deixat l'aixada definitivament per dedicar-se de ple als negocis. A més dels productes agrícoles hi despatxaven roba, atuells de cuina i una munió de productes, dits ultramarins. Qui comandava a la botiga era Joana Ferrer, la seva dona, a qui no li passava desapercebut ni el vol d'una mosca. Successivament i tot alhora, en Llorenç amplià el camp d'acció i feia comerç amb tot allò que és susceptible de fer negoci, amb una gran visió i olfacte per trobar espais mancats d'oferta. Va ser el que avui dia en diríem un veritable emprenedor.

L'activitat comercial i empresarial de Llorenç Arguimbau Gener tingué el seu punt àlgid a la segona meitat del segle XIX. Així l'any 1878, als papers oficials li posaven com a professió “comerciante”. Indicador evident que havia deixat definitivament la feina del camp, si més no, com a *modus vivendi* exclusiu. Havia ampliat el camp d'acció i ja no era un botiguer a petita escala. Entre 1881 i 1908 s'evidencia documentalment que el negoci havia prosperat notablement.³⁵ Ja no era una botiga, sinó uns grans magatzems a l'engròs: Teixits; maons i rajoles; dipòsit de fustes (amb Jaume Benejam); gèneres procedents d'ultramar, com ara cafè, cacau i espècies (ultramarins); fruita del país; cereals; formatges i mantega.

També podem pensar, tot i que només és una suposició impossible de documentar, que tampoc devia negar-se a comerciar amb productes de circulació més o menys il·lícita, però d'alta rendibilitat econòmica, com podien ser tabac, cafè, aiguardents i sabó fi, matèries que

entraven clandestinament per via de contraban perquè l'Estat els considerava de luxe i carregava la duana amb uns aranzels exageradament alts. A més “la migradesa dels sous empenyia els navegants a aquesta pràctica”.³⁶ De contrabandistes, ho era, “en major o menor escala, tota la gent de la mar”. La producció de tabac de pota, propi de l'illa, havia estat prohibida; encara que uns anys més tard permetien el cultiu, no n'autoritzaven l'exportació. “Cada año son varias las barcas cargadas de tabaco de contrabando que parten para Mallorca y no es raro que algún contrabandista sea apresado y castigado de vez en cuando”, deia l'Arxiduc Lluís Salvador d'Àustria, en el seu estudi sobre l'illa, contemporani dels nostres familiars.³⁷

No hi mancava la participació en subhastes de contractació de serveis públics municipals o altres, amb la consegüent adjudicació favorable, com el subministrament de petroli per l'enllumenat públic de Ciutadella, per un import de 1.490 pessetes (maig de 1889) o la provisió del pa dels soldats de guarnició a Ciutadella, així com el pinso pel bestiar de la bateria muntada del destacament d'artilleria (agost de 1898). De l'elaboració del pa se'n cuidava el forner Joan Vázquez.

Per a governar aquest petit però important “imperi” comercial havia de tenir una xarxa de col·laboradors, entre els quals, ja ho hem dit, com a peça clau i principal col·laboradora, hi havia la seva muller, Joana Ferrer Bosch que controlava la botiga de forma estricta i omnipresent, i altres afers, com la vigilància sobre la puntualitat en la devolució dels préstecs, alhora que feia de mestressa de casa i tenia cura de fer créixer els fills, amb ajuda d'algunes criades. De fills, en van tenir quatre: Francesc (*1867), Joan (*1869), Llorenç (*1873) i Gabriel (*1876). Més endavant parlarem extensament d'ells.

L'any 1898 Llorenç Arguimbau Gener era el tercer major contribuent a l'Ajuntament de Ciutadella, i a 1908 figurava als anuaris de comerç entre els quinze ciutadellencs més rics. Aquesta acumulació de capital li va permetre participar com accionista en empreses, ser

35. *Anuario de Comercio, de la Industria, de la Magistratura y de la Administración - Anuario Riera* (1881-1908).

36. EMERENCIÀ ROIG. *La marina catalana del vuitcents*. Barcelona: Barcino, 1929.

37. LLUÍS SALVADOR, ARXIDUC D'ÀUSTRIA. *Les Balears descrites per la paraula i la imatge*. Palma de Mallorca: Govern de les Illes Balears: Sa Nostra. Obra Social i Cultural: Grup Serra, 1999-2003.

promotor de construccions urbanes, participar en subhastes públiques, adquirir i vendre finques, ser propietari d'embarcacions, així com en una gran varietat d'iniciatives comercials, com més endavant veurem. Pensem que, al mateix temps, devia exercir com a prestador de crèdits hipotecaris,³⁸ diuen que en part controlats per Joana Ferrer Bosch, la seva muller.

El prestament de diners, cobrant interessos, per part de particulars ha tingut mala premsa, tot i que, si no es carregava amb interessos d'usura, era totalment legal i s'acreditava davant notari. Era una activitat utilitzada amb freqüència per qui necessitava diners en efectiu, sobretot abans de l'existència de bancs. Per raons òbvies, malgrat això, el nostre parent aquesta activitat devia practicar-la amb una certa discreció. Tenim notícia fefaent d'una d'elles, l'any 1918: "Crédito hipotecario de quince mil pesetas al cinco y medio por ciento anual contra Isabel Cabrisas Cazorla en garantía de esta cantidad de sus intereses exigibles por acción real hipotecaria y de cuatro mil pesetas para indemnización de costas, sobre la casa número nueve situada en la Plaza del Borne."

El Banco de Ciutadella³⁹

El juny de 1887 els diaris menorquins parlaven de la intenció d'un grup de ciutadans, de crear un banc a Ciutadella. Amb aquesta finalitat convocaven una primera reunió informativa que es faria a l'Ajuntament. Entre els convocants hi havia el nostre Llorenç Arguimbau i Francesc Amengual Pons, persona amb qui col·laboraran els Arguimbau en els negocis de navegació i que, molt aviat, formarà part de la família.

El 29 de setembre de 1887 Miquel Sintès Mercadal fundà la Societat Anònima "Banco de Ciudadela", escripturada a Ciutadella davant notari el 13 d'octubre del mateix any. En total eren 58 accionistes fundadors. Després de Miquel Sintès, principal promotor de l'entitat amb 132 accions, el segon accionista en el moment de la fundació va ser Llorenç Arguimbau Gener qui va adquirir 76 accions, seguit de Gaspar Jorge Saura, amb 50; Josep Moll, 37 accions; Francesc Amengual Pons, 35 accions; i Pau Ferrer, 30 accions. Els altres 52 accionistes, la majoria també de Ciutadella, amb alguns d'Alaior, es repartiren les accions en menor escala. L'accionista principal va ser elegit gerent. Entre els set vocals de la Junta de Govern d'aquest nou banc menorquí hi figuren Llorenç Arguimbau Gener i Francesc Amengual Pons.

38. A 1900 hi havia a Ciutadella 13 prestadors registrats.

39. En l'exposició del tema bancari d'aquest capítol ens hem basat en el Fons Toni Picó de l'AHMC i en l'obra de MIQUEL ÀNGEL CASASNOVAS. El Crac de 1911: *Una crisi financera a la Menorca de l'inici del segle XX*. Sant Lluís: S'Auba, 2012.

La indústria i crisi econòmica a Menorca

La indústria a Menorca començà a mitjans del segle XVIII, però no va ser significativa fins a mitjans del segle XIX. Es tractava de petits tallers menestrals que treballaven per un exportador que es dirigia preferentment al mercat cubà. Aquesta petita indústria es va iniciar amb el retorn a Menorca d'emigrants que havien anat a Cuba i tornaven amb un petit capital. Aquests tallers es podien mantenir gràcies a una gran flexibilitat en la producció que s'adaptava a la feina per encàrrec, en el treball a domicili, mà d'obra abundant i barata amb moltes dones i infants, flexible, hàbil i pacífica. Es produïen bàsicament sabates amb escassa tecnologia i minsa participació de capital tant forà com privat.

A la segona meitat del segle XIX hi va haver a Maó algunes indústries importants com la "Industrial Mahonesa" que fabricava maquinària anglesa i tenia 300 obrers i la "Fabrill Mahonesa", una important fàbrica cotonera. A l'illa també s'elaboraven farines, formatges, destil·lats, cordes, materials de construcció, sabó, cordam i veles. Va tenir especial importància la malla per bosses de plata. La societat illenca, especialment la de Maó i Ciutadella, era bàsicament urbana, amb un gran pes del sector secundari (un 33,4% de la població l'any 1887). La guerra de Cuba va causar una primera crisi a finals del segle XIX amb fallides d'empreses i emigració; tanmateix, les relacions amb Cuba eren personals i estretes i es van reprendre les expedicions de calçat.

Els establiments industrials necessitaven crèdit, especialment els petits empresaris de calçat perquè havien de suportar un llarg procés per a poder cobrar les lletres. Els prestadors particulars eren els qui feien la major part de les petites operacions creditícies. Fins a la constitució del "Banco de Mahón", el 1882, el tipus de crèdit fou el "censal". Qui deixava els diners comprava el dret a cobrar una pensió o interès a perpetuïtat, a no ser que es tornés el capital. El crèdit era garantit per un immoble i aquesta operació era una bona inversió (es diu que els nostres avantpassats coneixien el tema de primera mà). Un altre tipus de crèdit era el "Debitori" que tenia una data de venciment.

La necessitat de treballar amb les lletres de pagament va afavorir la creació de bancs. Al "Banco de Mahón" va seguir la constitució del "Banco de Ciudadela", el 1887, en el que van intervenir petits inversors de la ciutat i d'Alaior. En aquests dos bancs va seguir una peculiar florida de petits bancs i caixes d'estalvis que es disputaven el reduït mercat insular de capitals amb una alta rendibilitat als accionistes, amb una base de capital molt petita o minifundisme bancari, i amb una gestió imprudent i especulativa.

El 15 de maig de 1911 el "Banco de Mahón" va suspendre pagaments per culpa de la insolvència de la fàbrica de maquinària "Sociedad Anglo-Española de Motores". Aquest fet encomanà el pànic a les altres entitats financeres en un efecte dominó. Els inversos van perdre la confiança i van retirar massivament els seus dipòsits. Els bancs no van tenir liquiditat i van fer fallida, els inversors van perdre els estalvis, les indústries no es van poder finançar; tot plegat va provocar una gran crisi amb atur, manca de consum, de comerç i serveis. A tot això cal afegir la liquidació definitiva de la fàbrica cotonera "Fabrill Mahonesa" i amb ella va desaparèixer la gran indústria que quedava a Menorca. En definitiva una crisi capitalista a petita escala i per causes endògenes. La recuperació econòmica d'aquesta crisi va ser lenta, amb batzegades fins als anys 50 del segle XX.

Animats alguns comerciants, burgesia, uns pocs terratinents de la noblesa i petits estalviadors per unes circumstàncies d'eufòria econòmica, els bancs van sorgir com els esclata-sangs al bosc en temps de bona anyada. En pocs anys, a Menorca es van arribar a crear fins a nou entitats bancàries, que funcionaven gairebé simultàniament. “Una particularitat del “Banco de Ciudadela” era l’elevada rendibilitat que oferí als accionistes durant els seus primers anys i en els primers exercicis es van repartir dividends als accionistes entre 10 i 12 pessetes per acció, la qual suposava una remuneració del 8 al 9,6 per cent sobre el capital desemborsat”.⁴⁰



Títol de compte del Banco de Ciudadella (1904).

Amb aquest primer salt a l'àmbit oficial dels negocis bancaris, entrà també Llorenç Arguimbau Gener⁴¹ al món comercial navilier, atès que el mateix “Banco de Ciudadela” actuava també com a empresa armadora a petita escala, amb els velers “Paquete Ciudadelano” i “Flor de Mar”. D'aquesta activitat marítima del banc en són els artífexs justament dos dels seus accionistes i dirigents tècnics dels afers marítims del banc: Francesc Amengual Pons i Llorenç Arguimbau Gener. Aquest últim havia iniciat d'alguna manera els negocis naviliers amb

anterioritat a la creació del “Banco de Ciudadela”. Això no obstant, podem dir que la seva participació en els afers del banc va ser molt important per a la seva incorporació al món de la navegació.

Tanmateix, la felicitat bancària no va durar massa perquè l'abundància de bancs a Menorca va acabar com un tro i un llamp. Els bancs van anar fent fallida, produint-se un veritable crac econòmic (1911) que arrossegà i arruïnà molts empresaris i va obligar molts a vendre o a hipotecar propietats. Els Arguimbau van decidir, o aprofitar la conjuntura, per a invertir la riquesa en la compra d'actius més segurs, com és l'adquisició dels “llocs” agrícoles: Son Morro i Son Amarineta.

El “Banco de Ciudadela” sembla que, de primer, va poder capejar millor el temporal i en sortí relativament ben parat; tanmateix, molts dels accionistes hi van tenir bones pèrdues. Ignorem fins a quin punt afectà aquesta qüestió a Llorenç Arguimbau Gener. D'una banda, quan va arribar aquesta crisi, en Llorenç era ja d'edat avançada i havia començat a delegar afers al seu fill Joan, i de l'altra, no tenia un únic camp d'acció, sinó que la seva activitat era més aviat diversificada.

De tota manera, alguna mena d'afectació o compromís econòmic devia tenir Llorenç Arguimbau en aquell moment. Ens ho fan suposar dos fets que ens criden l'atenció: Un, l'adquisició simultània dels predis Son Morro i Son Amarineta als germans Cabrisses, el mes de juny de l'any 1913. Ambdues finques van ser escripturades a nom de la seva esposa, Joana Ferrer Bosch. Per què a nom de la muller aquesta vegada, quan tota la resta anava a nom propi? Dos, el mateix any 1913, Llorenç va vendre a dos dels seus dos fills, Joan i Gabriel, davant notari, la part que tenia en propietat dels velers “Lorencito” i “Balear.” Tal vegada, aquestes dues operacions coincidiren amb la crisi bancària només per casualitat i en realitat va trobar que ja era l'hora de traspasar patrimoni als fills. Sense dades fefaents, no podem especular sobre uns fets, sense saber els motius que els van provocar.

La reducció de capitals i la fallida final del banc ciutadellenc, com en els altres casos, també van obligar a vendre actius del mateix banc, entre altres, els dos pailebots que havia adquirit. El “Paquete Ciudadelano”, segons alguns autors, era considerat uns dels millors vaixells de cabotatge que navegàvem per la Mediterrània. El “Banco de Ciudadela” en va ser el propietari, si més no d'una part, entre 1889 i 1916, data en què el

40. Entre finals del segle XIX i començaments del XX hi havia a Menorca les entitats financeres següents: “Banco de Maón” (1882); “Banco de Ciudadela” (1887); “Crédito Industrial Mercantil” (1890); “Monte de Piedad y Caja de Ahorros de Mahón” (1880); “Banco de Alayor” (1902); “Crédito Mercantil de Menorca” (1905); “Banco de Comercio” (1905); “Fomento Industrial y Agrícola de Menorca” (1906-1907); i “Banco de Ferrerías” (1908). (Miquel A. Casanovas, 2012).

41. MIQUEL ÀNGEL CASASNOVAS. *El Crac de 1911: Una crisi financera a la Menorca de l'inici del segle XX*. Sant Lluís: S'Auba, 2012. Font principal, a més de l'hemeroteca Prensa Històrica del Ministerio de Cultura, de les qüestions referents al Banco de Ciudadela.

va vendre al navilier ciutadellenc Rafel Carretero Fedelich. No tenim constància que els Arguimbau participessin directament en la seva explotació. En canvi, el pailebot “Flor de Mar”, el 1908 encara era explotat pel “Banco de Ciudadela”, però en data indeterminada aquest veler va passar als Arguimbau i s’hi va mantenir fins a 1935, en propietat compartida, atès que almenys fins a 1921 també en tenia part Francesc Amengual Pons.

En la sessió de 29 de desembre de 1924, la Junta de Govern del “Banco de Ciudadela” acordà la liquidació i dissolució d’aquesta societat mercantil per pèrdua total de capital. Llorenç feia tres anys que havia mort.

La “Sociedad Mercantil Anónima Compañía de Navegación”

Tot i que a Menorca i particularment a Ciutadella, els velers van continuar fent servei fins ben entrat el segle XX, a la segona meitat del segle XIX es donà una forta empenta al desenvolupament d’importants canvis tècnics en la navegació.⁴² Algunes persones de caràcter emprenedor i amants del progrés posaren l’atenció en els avenços que suposava el transport amb vaixells de vapor. Tal era el cas de la societat propietària del vapor “Maonés”, de la que va sortir, l’any 1876, l’empresa “Sociedad Mahonesa de Vapores”. També cal esmentar “La Menorquina, Sociedad de Navegación”; “La Isleña”, de Palma de Mallorca; o “La Sollerense”, de Sóller.

L’arribada dels vapors, uns barquets que ara ens semblarien de juguina, va suposar un gran avanç en el transport de passatgers i mercaderies, tant en l’aspecte del confort, com en el de la capacitat, a més de l’estalvi de temps que suposaven. Mentre un veler podia tardar dies a fer una determinada travessia, un vapor podia fer-la en hores. Tanmateix, el preu d’aquesta mena d’embarcacions exigia grans inversions de capital, cosa que feia que només una societat mercantil el pogués adquirir i mantenir en bones condicions.

A Ciutadella tenien la mostra de l’èxit del vaporet “Santiga”, pertanyent a una companyia catalana, que cobria la ruta Barcelona-Pollença-Ciutadella. Sobre aquest vaixell havien posat ulls d’admiració alguns ciutadellencs, amb el desig de tenir un vapor propi per aquesta mena de serveis.⁴³ A Ciutadella, amb poca diferència de temps, hi va haver dues iniciatives amb l’objectiu de tenir un vaixell de vapor propi.

El primer intent de constituir una companyia marítima a Ciutadella va ser promogut per gent de Maó, concretament pels germans Làdico. A l’Arxiu Històric Municipal de Ciutadella hem trobat un document titulat “Projecto para adquirir un vapor para la ruta entre Mahón, Ciudadela y Barcelona, llamado Ciudadela”.⁴⁴ Es tracta d’un esborrany que duu data de 28 d’abril de 1880, on consta el nom dels futurs accionistes (20 persones), amb una estimació de les accions adjudicades a cada un. En la llista no hi figura Llorenç Arguimbau. A més, es volia que el vaixell es digués “Ciudadela” i que fos “de hierro, máquina de alta y baja presión, tipo “compound” y deberá pertenecer a la matrícula de la ciudad de este nombre”.

Aquest primer intent, però, no va reeixir, ignorem les causes per les quals no va tirar endavant. Inspirats probablement en el projecte que acabem de descriure i segurament esperonats pel fracàs dels maonesos, el 10 de desembre de 1888, davant el notari Pere Alcover Maspons⁴⁵ es va constituir a Ciutadella la “Sociedad Mercantil Anónima Compañía de Navegación”. El seu president va ser Simón de Olives Desvalls, Baró de Lluriach, si bé, segons diu Juan Llabrés⁴⁶ Francesc Amengual Pons i Llorenç Arguimbau Gener van ser l’ànima de la companyia, afirmació no gens exagerada, si tenim en compte que eren uns dels accionistes principals,⁴⁷ a més de tenir experiència en accions navilieres, especialment Francesc Amengual, a qui van anomenar director navilier. La resta de components la formen membres de la burgesia i de la noblesa de Ciutadella, industrials, professionals liberals, empleats, pensionistes i funcionaris.

42. PEDRO RIUDAVETS TUDURÍ. *Estudio sobre la importancia que alcanzó la marina mercante de Mahón al principio del presente siglo y causas de su decadencia: Lo que va de ayer a hoy*. Mahón: B. Fàbregues, 1889.

43. JUAN LLABRÉS BERNAL. *Los buques que han llevado el nombre de Ciudadela*. Ciudadela: José Allés Quintana, 1961.

44. AHMC, Fons Picó.

45. Arxiu Històric de Maó (AHM), Fons notarial 1888.

46. JUAN LLABRÉS BERNAL. *Efemérides marítimas de Ciudadela en los siglos XVIII y XIX*. Ciudadela: José Allés Quintana, 1958.

47. El principal accionista va ser l’alaiorenc Joan Servera Salort, que va adquirir 127 accions. Va formar part de la Comissió Inspectora, però sense paper destacat.

Relació de socis de la “Sociedad Mercantil Anónima Compañía de Navegación”, segons l’acta fundacional (10-12-1888)	
1. Francesc Amengual Pons, navilier. (90 accions) 2. Llorenç Arguimbau Gener, propietari. (90 accions) 3. Miquel Sintes Mercadal, director-gerent del “Banco de Ciudadela”. (90 accions) 4. Josep Capella Fornaris, empleat. (56 accions) 5. Pau Ferrer Llobera, propietari. (36 accions) 6. Antoni Florit Camps, secretari de l’Ajuntament de Ciutadella. (15 accions) 7. Gabriel Fullana Cardona, arrendatari de consums. (24 accions) 8. Bernardo José de Olives Vigo, “hacendado”. (20 accions) 9. Simón de Olives Desvalls, Baró de Lluriach. (20 accions) 10. Gabriel Squella Martorell, “hacendado”. (30 accions) 11. José de Olives Magarola, pensionista. (10 accions) 12. Tomàs José Salort Salort, “hacendado”. (20 accions) 13. Diego Salort Salort, pensionista. (2 accions)	14. Joaquim Comella i Monjo, metge. (25 accions) 15. Llorenç Cabrisas Sastre, propietari. (30 accions) 16. Sebastià Vives Monjo, empleat. (20 accions) 17. Bartomeu Salort Gelabert, propietari. (10 accions) 18. Bartomeu Piris Xalambri, fabricant de sabates. (6 accions) 19. Josep Canet Guitard. (10 accions) 20. Bartomeu Sintes Sagreras, “alimentista”. (10 accions) 21. Gabriel Saura Carreras, propietari. (5 accions) 22. Miquel Triay Gelabert, barber. (8 accions) 23. Jaume Gornés Moll, fabricant de sabates. (4 accions) 24. Joan Juan Anglada, propietari. (5 accions) 25. Joan Gelabert Jové, fabricant de sabates. (3 accions) 26. Joan Servera Salort, empleat, veí d’Alaior. (127 (127 accions)) (Font: AHM, fons notarial 1888)

La “Compañía de Navegación” es posà en marxa amb un capital social de 750.000 pessetes, distribuïdes en 1.500 accions de 500 pessetes cada una. Les primeres 750 accions es reservaren als socis fundadors. Segons els seus estatuts la missió principal d’aquesta companyia era comprar i vendre vaixells, establir línies de navegació, signar convenis de transport de correspondència amb el govern i totes aquelles potestats de qualsevol societat mercantil.

La primera decisió de la companyia va ser comprar magatzems al port i l’adquisició de tot o part dels velers de matrícula de Ciutadella “Nueva Juanita”, “Paloma” i “Marina”. Una companyia de navegació no es podia acontentar només amb velers. Per aquesta raó, el mes de desembre de 1888 la companyia signava escriptura per adquirir un vapor. Aquesta operació va ser gestionada per Francesc Amengual Pons, director navilier de la societat, i pel soci i vocal de la Junta, Llorenç Arguimbau Gener; aquest, al mateix temps, exercia com a consignatari d’algunes de les embarcacions de la companyia.

Al cap de pocs dies d’aquella decisió, una comissió, entre els quals hi havia Francesc Amengual Pons i Francesc Arguimbau Ferrer, fill de Llorenç i futur gendre d’Amengual, es traslladà a Glasgow amb la missió de dur el nou vapor, que s’anomenaria “Ciudad de Ciudadela”⁴⁸ i que, segons Llabrés, ha estat l’únic vapor amb què ha comptat com a propi el comerç de Ciutadella.

Tornant a prendre el fil dels comissionats a Escòcia, el 13 de desembre de 1888 Francesc Arguimbau Ferrer envià un telegrama al seu pare per a comunicar que les proves havien estat satisfactòries i que tot seguit el duien per a fer-hi remodelacions adequades al nou servei.

48. Per la similitud del noms, és menester no confondre aquest vaporet amb el “Ciudadela”, de felicitat record per a molts dels que estareu llegint aquestes línies, pertanyent primer a “La Marítima”, de Maó (1911) i més tard a la “Trasmediterrània” (1916). Amb aquesta companyia navegà entre Ciutadella, Alcúdia i Palma des de 1911 fins al 1957.

El dia 1 d'abril de 1889 es va beneir solemnement el “Ciudad de Ciudadela”. Els qui el visitaren van quedar encantats del “lujo y comodidad de sus cámaras”, tot fent elogis (segons la premsa del moment) envers Llorenç Arguimbau i Francesc Amengual. Amb l'adquisició d'aquest vaporet la “Compañía de Navegación” volia cobrir la ruta marítima Ciutadella-Pollensa-Barcelona per a transportar càrrega i viatgers.



Vapor “Ciudad de Ciudadela” (1881).

Es fixaren horaris i freqüències, i s'encarregà la consignació del vapor a Francesc Amengual Pons. Al mateix temps, qui havia estat el primer capità d'aquest vaixell, Joan Amengual Meridiano, renuncià al comandament (no sabem si aquest navegant, possiblement mallorquí, tenia cap mena de relació familiar amb el navilier Francesc Amengual, que era ciutadellenc però de procedència mallorquina per via paterna). Al seu lloc, es feia càrrec del comandament d'aquest nou vapor el jove capità Francesc Arguimbau Ferrer, de qui haurem de tornar-ne a parlar més extensament en capítol a part.⁴⁹

La vida del vapor “Ciudad de Ciudadela” va ser breu. Havia estat construït per navegar en aigües fluvials i no va suportar les embranzides de la inquieta Mediterrània. El febrer de 1892 la premsa menorquina anunciava que havia navegat rumb a Grècia, on havia agafat el nom de “Likargis”.⁵⁰ En realitat no eren grecs qui el van adquirir per 14.000 duros, sinó una companyia de Constantinoble per destinar-lo al transport de blat al Mar Negre, amb el nom de “Lycavias”.⁵¹

No hem trobat massa informació sobre la posterior trajectòria comercial i anys de vida de la “Compañía de Navegación”. La impressió és que, després del fracàs del vaporet, devia funcionar uns anys fent la viu-viu i, arraconada per la competència, l'activitat pròpia va restar “congelada”, quedant el negoci en mans dels Arguimbau i d'Amengual.

49. Diari “El Vigia de Ciudadela” (11-03-1891).

50. Diari “El Vigia de Ciudadela” (17-02-1892).

51. VICENTE SANAHUJA, “El vapor Ciudad de Ciudadela”. Vida Marítima. <https://vidamaritima.com/2007/04/el-ciudad-de-ciudadela/>.

Navilier

Molt aviat, fins i tot abans de la creació de la “Compañía de Navegación”, devia veure Llorenç Arguimbau Gener que la riquesa es pot trobar a tot arreu, i que en una illa no hi ha hort ni botiga que es puguin comparar amb les possibilitats que ofereix la immensitat del mar. Tanmateix, tot i que ja havia començat a invertir en vaixells i a exercir com agent dels vaixells del “Banco de Ciudadela”, amb la creació d'aquesta nova empresa naviliera el nostre avantpassat entrà totalment en el negoci dels navilis comercials, una activitat que, entre els molts altres negocis que duia, arribaria a ser el que li donaria més relleu social com a empresari.

En efecte, amb el pas dels anys l'activitat naviliera esdevindria l'acció mercantil estrella de la família Arguimbau, des de finals del segle XIX fins ben entrat el segle XX. Bona part d'aquesta longevitat és déu a l'impuls que li va donar aquest nostre rebesavi.

Sigui sota el paraigua de la “Compañía de Navegación”, sigui com és més probable, amb el nom propi com a marca comercial, a partir de finals del segle XIX Llorenç Arguimbau comercialitzà amb els primers vapors que arribaven a Ciutadella i mogué una petita flota de velers que navegaren per tots els ports de la Mediterrània occidental.

Un cop desaparegut el servei del “Ciudad de Ciudadela”, no tardà a ser reemplaçat pel vapor “León de Oro”,⁵² aquesta vegada per cobrir l'itinerari Ciutadella-Sóller-Barcelona i viceversa, si bé també va fer esporàdicament viatges extraordinaris a Alger i rutes d'esbarjo entre Menorca i la Península. Aquest vapor era propietat de la “Compañía de Vapores de Sóller”, creada el 13 de desembre de 1891 a la ciutat del mateix nom per Jerònim Estades, un grup de comerciants sollerics i alguns de Ciutadella. Llorenç Arguimbau n'era el consignatari i agent representant d'aquella companyia a Menorca.

El vapor l'havien comprat a Anglaterra, des d'on va ser conduït fins a Palma sota el comandament del nostre parent Francesc Arguimbau Ferrer. Havia sortit de Glasgow el 6 d'abril de 1892 i va arribar a Palma després de sis dies de viatge, per tal de ser abanderat i fer-li l'abasti-

ment definitiu. El 17 del mateix mes el beneïren a Sóller amb la solemnitat i actes festius corresponents. El 19 d'abril arribà a Ciutadella, després de quatre hores de navegació. Tot i la pluja d'aquell dia acudí al port mitja Ciutadella. Es pretenia donar un servei nou, ràpid i còmode entre Barcelona, Sóller i Ciutadella. Francesc Arguimbau Ferrer en va ser el capità des de la primera singladura (1892) fins a ben bé finals de 1893. El va succeir el capità Guillem Mora. El febrer de 1904, el vapor va ser venut a una associació de comerciants de Sant Feliu de Guíxols.

Arribats en aquest punt, hem de lamentar que no s'han conservat els arxius de l'empresa dels Arguimbau. Aquesta despreocupació a conservar “paper vell”, la manca de cura a preservar la documentació històrica, no són una exclusiva particular sinó fruit d'una actitud generalitzada, molt pròpia del nostre país, en diferents àmbits i en moltíssims casos al llarg de la història.

Ens quedarem, doncs, amb la impossibilitat d'acabar de treure'n la clarícia en molts aspectes. Les cròniques periodístiques no sempre són prou rigoroses i poden atribuir la propietat d'una embarcació a qui només n'era l'armador o el seu consignatari. A més, com és lògic no tracten aspectes significatius, com els balanços de l'empresa, les condicions de les aliances comercials que la sostenien, les inversions que s'hi feien, la mena de mercaderies transportades, com es prenen les decisions i altres qüestions importants en la vida d'una empresa.

En l'activitat naviliera de Llorenç Arguimbau Gener podem veure-hi tres períodes o etapes:

La primera etapa podem situar-la entre 1870-1912. En aquest període es posen les bases del que seria una important naviliera de Ciutadella: Participació en companyies comercials, adquisició de flota pròpia, creació de rutes i itineraris, i enfortiment d'aliances amb altres navilers. I, molt important, la iniciació dels seus quatre fills en el negoci del transport marítim.

Una segona etapa agafaria aproximadament el període entre els anys 1912-1921, aproximadament, en què el vell Llorenç va anar cedint, de mica en mica, la iniciativa i el protagonisme del negoci al seu fill Joan (hi ha alguna crònica que parla de “Lorenzo Arguimbau e Hijo”), tot i que la impressió és que va dur el control pràcticament

52. VICENTE SANAHUJA, “El vapor León de Oro y la Compañía de Navegación de Sóller”. *Vida Marítima*. <https://vidamaritima.com/2015/02/el-vapor-leon-de-oro/>.

fins a la seva mort (1921). Dins d'aquest període destaquen la consolidació de rutes i itineraris, la modernització d'alguna de les naus per convertir-les en motovelers, l'activitat comercial amb llagostes, i els anys de la Primera Guerra Mundial (1914-1918), durant la qual es fa bon negoci i es perd alguna nau.

Una tercera etapa aniria des de l'any 1921 fins a 1936, durant els quals la naviliera va passar totalment a les mans Joan Arguimbau Ferrer, sense cap participació dels seus germans, si bé la Guerra Civil d'Espanya va suposar un important parèntesi i un cop molt negatiu per l'empresa, amb la flota requisada com ho va ser a tot el país.

Durant els dos primers períodes Ciutadella va ser la seu principal dels Arguimbau. Després Francesc Arguimbau Ferrer creà la seva pròpia companyia a Barcelona. Amb els anys, com veurem més endavant, una primera fase de col·laboració complementària entre els despatxos de Ciutadella i el de Barcelona, va anar derivant a forta competència d'aquest últim envers l'empresa mare.

Anteriorment, ja hem parlat de la intervenció de Llorenç Arguimbau en la "Compañía de Navegación" i dels vapors amb què va actuar. El fort de Can Botilla no van ser els vapors, que no van donar massa bon rendiment, sinó la flota de velers, mitjà de transport característic de l'empresa i pràcticament l'únic utilitzat a Ciutadella en les èpoques de major esplendor empresarial. Els Arguimbau van ser els primers de motoritzar els velers a Ciutadella, però no ho van fer fins a 1910.

Si els vapors eren propietat de societats mercantils, les persones particulars o les empreses més petites adquirien embarcacions més modestes, no per això mancades d'eficàcia i de seguretat en la navegació. No hem trobat gaires casos d'un únic propietari d'un veler. El més usual era que la propietat fos compartida entre diverses persones. També hi havia qui encarregava directament a un mestre d'aixa la construcció d'un veler, emperò, generalment, qui volia fer-se seu un veler havia d'anar comprant les parts dels altres. Sovint el patró tenia alguna participació en la propietat dels vaixells que comandava, gairebé sempre modesta, fruit de la inversió de petits estalvis (una dotzena part (1/12); dos vuitens (2/8); una seixantena (1/60); tres vuitantenes (3/80), etcètera).⁵³ Era freqüent navegar sense cap mena d'assegurança. Amb la propietat compartida també es compartien els riscos, sobretot el més temut: el

naufregi amb pèrdua total de vaixell i càrrega. En aquestes situacions, les sempre extraordinàriament dramàtiques pèrdues humanes o les afectacions als tripulants ens consta, per la premsa diària històrica, que eren compensades per part dels Arguimbau, malgrat que quan els mariners anaven "a la part", signaven un document que exonerava l'armador de qualsevol indemnització.

Anar a la part⁵⁴

La tripulació anava a la part, que era el sou que guanyava un home de mar que navegava sota aquesta modalitat. La quantitat a percebre era variable segons l'import obtingut dels nolis (preu acordat pel lloguer total o parcial) del vaixell en el seu viatge. Com es calculava? En primer lloc, es comptabilitzava la totalitat d'ingressos. D'aquest total es descomptava un 10% del bastiment (deteriorament de les veles), i de la resta es deduïen les despeses de manutenció, el salari del pilot i altres criteris. Del saldo, la meitat era per a l'embarcació i l'altra era a repartir entre el capità i la tripulació, segons el seu judici amb el consell del contramestre.

Dels tres primers velers que va adquirir la "Compañía de Navegación" ("Nueva Juanita", "Paloma" i "Marina"), curiosament, un poc més de la meitat del primer era propietat proindiviso de Llorenç Arguimbau Gener i de sis persones més, com a resultat de l'acumulació d'adquisicions successives en els anys 1882, 1883 i 1886. El van vendre per un total de 4.500 pessetes a la nova companyia. Veiem aquí una original carambola comercial: Llorenç Arguimbau Gener va vendre la meitat de la seva propietat en el "Nueva Juanita" a la companyia que s'acabava de constituir, al mateix temps que n'era un dels accionistes principals, i alhora que, per acabar-ho d'arrodonir, li encarregaren la consig-

53. AHM. Fons notariais històrics.

54. JOSEP M. SANET I JOVÉ. "Consideracions sobre segrest de tripulants i possibles motins i desercions (1er quart del s. XIX)". TAG: Revista del Col·legi d'Aparelladors i Arquitectes tècnics de Tarragona, juny 2003.

nació. Al cap d'uns anys, tots tres tornaren a mans dels Arguimbau, de forma total o parcial.

També ho van ser, dins del primer període d'aquesta empresa naviliera, els velers "Triunfo", "Industria", "Comercio", "Balear", "Los Amigos", "Lorencito", "Marina", "Flor de Mar", "El Paquete Ciudadelano" i "Lealtad". Val a dir que els canvis de nom i propietat dels vaixells eren habituals.

Registre de vaixells de vela de la matrícula de Menorca (1908)⁵⁵

Armador: Velera Mahonesa (Maó)

- "Anita". Pailebot (93 tones)
- "San Rafael". Pailebot (56 tones)
- "Concepción. Pailebot (80 tones)
- "Unión". Pailebot (50 tones)

Armador: Francesc Amengual (Ciutadella)

- "Paquito". Balandra (40 tones)
- "Nueva Estrella". Pailebot (45 tones)
- "Nueva Juanita". Pailebot (45 tones)
- "Palma". Pailebot (45 tones)
- "Galatea". Pailebot (35 tones)
- "Triunfo". Pailebot (60 tones)
- "Chile". Bergatí goleta (200 tones)

Armador: Llorenç Arguimbau (Ciutadella)

- "Comercio". Pailebot (35 tones)
- "Industria". Pailebot (50 tones)
- "Marina". Pailebot (35 tones)
- "Balear". Pailebot (70 tones)

Armador: Rafel Carretero (Ciutadella)

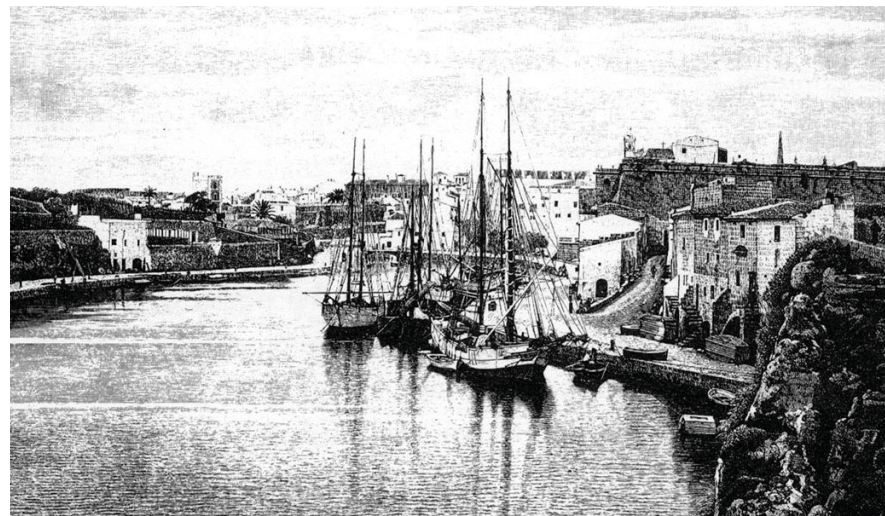
- "Los Amigos". Pailebot (35 tones)
- "San Antonio". Pailebot (50 tones)

Armador: "Banco de Ciudadela" (Ciutadella)

- "Paquete Ciudadelano". Pailebot (100 tones)
- "Flor del Mar". Pailebot (60 tones)

Entre 1892 i 1917, com igualment feien els pocs naviliers que hi havia a Ciutadella,⁵⁶ els vaixells gestionats pels Arguimbau cobrien bàsicament itineraris entre Ciutadella i Barcelona, fent escala a Sóller o a Alcúdia i Pollença, però també feien viatges a Alger, València, Sète, Cartagena, Maó, Portocolom, Palma, Portvendres, Sardenya, Marsella, Eivissa o Mazagan (Marroc).

De Menorca a Barcelona, a part de viatgers (amb l'entrada dels vapors molts preferien la comoditat i rapidesa d'aquest mitjà encara que calgués desembarcar a Maó) els velers transportaven taronges, formatge, sabates, tàperes, figues, garrofes, aus, embotits, peces de ferreteria, llagostes, peix, ous, bestiar... i retornaven amb maquinària, palmeres, motors, metalls, cuir, pells, oli... De taronges, també en duïen de Sóller, millor pagades, i quan a Sóller els tarongers tenien malaltia, i a Menorca anaven escasses, les anaven a comprar a València i les feien passar per solleriques.



Vista del port de Ciutadella (finals segle XIX).

Gravat: Lluís Salvador, Arxiduc d'Àustria.

55. HERNÁNDEZ SANZ, Francesc. *Compendio de geografía e historia de la isla de Menorca*. Mahón: Imprenta Fábregues y Sintés, 1908.

56. En aquell final del segle XIX, a Ciutadella, a més de Llorenç Arguimbau, també operaven com naviliers Francesc Amengual, Rafel Carretero i Vicenç Marquès. Arguimbau i Carretero van ser els de major continuïtat.

Arguimbau i els seus socis feien la ruta amb Alger en un moment en què, en aquell territori colonial francès, la presència de menorquins era notable. De Ciutadella partiren cap a Alger alguns sabaters i famílies pageses que havien decidit emigrar en cerca d'una vida millor. Alguns tenien família escampada per tots els pobles d'Alger. Al mateix temps, d'aquell país africà retornava qualcun dels qui havien partit a la primera volada i havia fet estalvis. En aquests viatges d'anada duïen, entre altres coses, cantons de marès, llagostes i graneres de bruc.

El poeta Jacint Verdaguer, en rememorar un viatge a Alger, quan anava embarcat en un dels vaixells del Marquès de Comillas, diu: "Per aquells carrers, camps i camins, un es pot dirigir en català a tots els nois i homes espanyols, amb la seguretat de què respondran: en català d'Alacant, suau i falaguer, o en català de Maó, grave i ressonant com les onades del Golf de Lió... Aquí tothom anomena els ases borricots, i els indígenes d'Alger, peguen i donen aire al sofert animal al crit d'arri, arri."⁵⁷ Els velers retornaven amb blat, civada, palla, qualche fardot de tabac... i els asets d'Alger, justament els borricots de qui parla el poeta Verdaguer.

Cada embarcació tenia el seu itinerari, tanmateix, no podien tenir cap vaixell aturat molt de temps. Navegar només amb la força de l'energia eòlica demanava molt de temps per anar d'una banda a l'altra, les rutes exigien més d'un vaixell: Mentre un carregava, l'altre feia viatge. Per aquesta raó, si bé a priori cada embarcació tenia una ruta assignada, generalment el destí era molt flexible: S'ajustava a les necessitats o les demandes de cada moment. Les embarcacions dels Arguimbau mai, o molt poques vegades, retornaven buits a Ciutadella. Aprofitaven els viatges de tornada per a dur qualsevol matèria que es pogués revendre o aprofitar d'alguna manera: Palla, fems, carbó, vi, etc.

57. JACINT VERDAGUER. *Excursions i viatges*, 1883.

58. ENRIC GARCIA DOMINGO. *El pailebot Santa Eulàlia*. Barcelona: Museu Marítim de Barcelona, 2009.

Els pailebots a la Mediterrània occidental

El pailebot era una embarcació de transport de mercaderies, essencialment de cabotatge, que va fer importants serveis a la Mediterrània occidental. "La seva gran difusió i popularització va ser molt ràpida durant el darrer quart del segle XIX i els primers anys del segle XX".⁵⁸ Presentava grans avantatges respecte als velers de creu (bergantins, polacres, corbetes, etc.), "tant pel que fa a la maniobra i la reducció de tripulació que comportava, com pel que fa a la seva bona adaptació als vents canviants i capritxosos de la Mediterrània. El pailebot mantenia, en certa forma, les prestacions dels bastiments tradicionals de vela llatina, però amb més tonatge i més versatilitat".

El moment de glòria dels pailebots va arribar amb la Primera Guerra Mundial, que va suposar una gran pèrdua de vaixells i una puja constant del preu dels nòlits [preu del transport de mercaderies d'un port a un altre], especialment a partir de 1917. A més, el tràfic de cabotatge va esdevenir fonamental per al proveïment de la població. Tot això va estimular una "veritable febre constructiva a les drassanes espanyoles (...), i molt especialment a les de la costa mediterrània, [on] es van construir majorment pailebots d'entre 200 i 300 tones".⁵⁸

Ara bé, l'any 1921 marca el final del boom provocat per la Gran Guerra a Espanya. A partir de la crisi de postguerra la marina mercant espanyola a vela va desaparèixer, a excepció de la flota dedicada al cabotatge. En aquell període cal destacar l'extensió dels motovelers, gràcies a les millores tècniques i l'ampliació de l'oferta de motors relativament econòmics. "La incorporació del motor va suposar una veritable pròrroga en la vida dels antics velers. Una flota destinada al desballestament va poder perdurar uns quants anys més".⁵⁸

Aquesta circumstància es va repetir durant la Guerra Civil espanyola i la llarga postguerra, quan els motovelers van ser vitals per al manteniment de tràfic marítim, sobretot en el triangle emmarcat per Torrevella, Sète i Menorca. Ara bé, "entre finals dels anys seixanta i principis dels setanta la major part dels motovelers supervivents va ser exterminada".

El desballestament de vaixells

La fantasia popular, sovint basada en fets més o menys reals, feia córrer la brama de grans fortunes aconseguides amb la troballa d'algun important tresor provinent de naufragis, i de cadàvers, en les robes dels quals havien trobat joies i peces d'or: “En Botilla tenia s'Hort de Dalt, a s'Altra Banda, una terra molt eixuta que no donava res, i un parell de vaques magres. Les anava a munyir, amb una gerra que duia a la mà fins a Ciutadella. Un dia va trobar un mort a la platja de Sa Farola, que duia un cinturó carregat de peces d'or... i el va fer net! No ho sé d'on venia el mort! A Sa Farola va aparèixer, i el va fer net. Així es va fer ric. No va dir res a ningú, però tothom ho sabia. Mai ho deien això, però tothom ho sabia. Llavors molts duien els doblers al cinturó.”⁵⁹

El que acabem de llegir ens confirma que, efectivament, la veu popular contava històries intrigants, un xic malaltisses i plenes de misteri. La realitat és que hi havia qui feia sucosos beneficis amb objectes provinents de la mar, però no per atzar, sinó mitjançant subhastes legals que, un cop guanyades, hom podia adquirir a baix preu les desferres d'un naufragi i posteriorment tornar-les a vendre a preus molt més alts.⁶⁰ No tenim constància de què cap Arguimbau trobés mai un tresor a una platja i que se l'hagués fet seu sense dir res a les autoritats. En canvi, sí que hem trobat informació que Llorenç Arguimbau Gener també es va dedicar a trossejar naus velles i a guanyar subhastes per recuperar desferres de naufragis. Aquesta activitat estava dins del que hem dit anteriorment: La descoberta que va fer Llorenç de què el mar podia ser una gran font de riquesa.

Un comerciant dedicat a trossejar embarcacions veia un vaixell vell o inservible com el pagès contempla el porc (amb perdó): Tot s'aprofitava. Tanmateix, els naufragis d'embarcacions, molt nombrosos a les costes menorquines, duien aparellats molt d'horror i dolor

al poble mariner i al poble en general, el qual no sempre estava disposat a entendre que una tragèdia fos una font d'enriquiment.

La base d'operacions dels desballestaments dels Arguimbau era el moll “Varador” del port de Ciutadella. A les tasques d'extracció i trasllat de les restes de naufragis hi dedicaven especialment el veler “Comercio”, equipat com a pailebot, i altres embarcacions com el “Lorencito”.

No sabem la quantitat ni el nom de tots els vaixells desballestats a nom de Llorenç Arguimbau Gener. Podem afirmar, en canvi, que, de totes les subhastes en les quals va participar per adquirir les restes d'un naufragi, la més important sens dubte correspon a la recuperació de les restes del dramàtic naufragi del transatlàntic francès “Général Chanzy”, estavellat contra els penya-segats de la costa nord de Ciutadella, en el punt conegut com a “Codolar de sa Terra Nova”, molt a prop de “Punta Nati”, la nit que va del dia 9 i al 10 de febrer de 1910, quan feia la travessia entre Marsella i Alger.

Com molt bé diu Alfonso Buenaventura en el seu llibre sobre els naufragis al litoral menorquí,⁶¹ aquesta desgràcia passaria a les cròniques de la història marítima de Menorca com el més catastròfic, atès que en l'esfondrament del transatlàntic van morir tots els passatgers, excepte un, i la totalitat de la tripulació, en total unes 150 persones.⁶²

La primera preocupació de les autoritats va ser la recuperació de cadàvers i de tot allò que les onades poguessin llençar a la costa: Mercaderies, equipaments i objectes diversos provinents de la nau, esfondrada i trencada en tres parts, molt a prop del penya-segat. En els primers dies, el mal temps i l'esvalotament de la mar tan sols permetien amb prou feines maniobrar els vapors. Més endavant, a mesura que la meteorologia es calmava, també hi van participar embarcacions menors. No va ser fins al 19 de febrer que un grup d'experts va poder inspeccionar el que quedava del transatlàntic naufragat i constatar la impossibilitat de poder rescatar cap part del vaixell. Uns dies més tard, arribava de França un grup de bussos amb l'objectiu de revisar a fons l'interior de la nau: A part d'alguns cadàvers i fragments de cossos humans, només hi quedava ferralla.

En el període de temps transcorregut entre la data del naufragi i el mes de març d'aquell mateix any, quan oficialment es donaren per

59. Ens ho contà, el 21-4-2003, l'àvia Catalina Reina, vídua de pescador.

60. DESEADO MERCADAL BAGUR. *Naufragios y accidentes marítimos ocurridos en las costas de Menorca, siglos XV al XX*. Mahón: Al Thor, 1982.

61. ALFONSO BUENAVENTURA PONS. *Naufragios y siniestros en la costa de Menorca*. Mahón: Editorial Menorca, 1999.

62. Les diferents cròniques que hem pogut consultar són contradictòries pel que fa a nombre total de víctimes: Uns parlen de 150 i altres de 157 o més.

acabades les principals tasques de recuperació immediates a la tragèdia, no hem trobat cap notícia referent a una possible intervenció d'alguna de les embarcacions dels Arguimbau en les operacions de rescat marítim. Com hem dit, l'estat de la mar i la localització geogràfica del naufragi feien molt difícils les maniobres a una embarcació moguda exclusivament pel vent. Serien sobretot vapors de l'armada francesa i els de l'espanyola, amb un de "La Isleña" de Maó, els principals actors en les operacions al mar, que coordinaven els representants de la companyia propietària del vapor.

D'altra banda, coincidint amb aquestes dates, els Arguimbau, pare i fill (Llorenç i Joan), adquirien a Marsella, per un import de 20.000 francs, dos potents motors per instal·lar-los als velers "Comercio" i "Balear",⁶³ operació que situava aquests dos vaixells entre els primers pailebots de Menorca que eren dotats amb un motor auxiliar. El "Balear" fou el primer a ser habilitat, amb la intenció de destinar-lo a fer viatges entre Ciutadella i Barcelona ("con el nuevo motor, el "Balear" conseguirá andar siete millas por hora, conservando su caracter de velero"), i prepararen el "Comercio" per a fer els viatges necessaris per a l'extracció i trasllat de les restes del transatlàntic naufragat.⁶⁴

La "Compagnie Générale Transatlantique", propietària de la nau naufragada, veient els informes dels tècnics, que indicaven la pèrdua total del transatlàntic, decidí posar a subhasta el que quedava del naufragi. El 23 de març d'aquell mateix any, s'anuncià la primera subhasta, amb un preu de sortida de 30.000 francs. No s'hi presentà ningú. Igualment, va succeir amb una segona subhasta, anunciada poc després del primer intent.

Per tal de salvar d'alguna manera els seus interessos, la companyia propietària del vaixell enfonsat va decidir posar a la venda directa tot el que quedava del naufragi. Per aquest menester, el cònsol de França, Àngel Mir, va nomenar "curador en representación de la Compañía a D. Jaime Benejam Benejam, negociante en maderas". El dissabte 2 d'abril s'adjudicaren les restes, en venda directa, a Llorenç Arguimbau Gener i Antoni Alzina Salom, per un import de 24.500 francs. En aquest preu hi era inclòs el vaixell enfonsat. El diumenge, dia 3 d'abril, signaven l'escriptura de compravenda.

Les operacions principals de desballestament i d'extracció del que quedava del "Général Chanzy" no començaren fins que els dos velers

de referència ("Comercio" i "Balear") no retornaren de Marsella armats amb els respectius i flamants motors de benzina, a finals de juny de 1910. També col·laborà en els treballs el "Lorencito", que no n'era altre que el veterà "Valentina", rebatejat en canviar de propietaris. També la goleta "Giovannino", amb matrícula de Liorna, va ser utilitzada per endur-se a França planxes de ferro.

Les feines d'extracció van ser laborioses i difícils, fetes en condicions dures i amb obligades interrupcions, de manera que es van perllongar ben bé fins a 1913. La premsa d'aquells anys sovint encapçala les cròniques dient "aprovechando la calma reinante se han reanudado los trabajos de extracción..." El punt on va naufragar el transatlàntic no ho posava fàcil: Els abruptes penya-segats no permetien mitjans auxiliars terrestre i el fort i constant vent de Tramuntana avalotava sovint la mar. Tot i haver estat dotats de motor auxiliar, la maniobra dels motovelers no sempre era prou àgil i els mitjans a bord empraven tecnologies molt fràgils, que a vegades causaven accidents, com el que va patir el "Comercio". Així, el dissabte 19 d'abril de 1913, a la tarda, en l'operació d'extracció de l'eix de l'hèlix del "Général Chanzy", se li va rompre un pal, a causa de l'excés de pes, produint-se al mateix temps una pana al motor. Per sort no hi va haver desgràcies personals.

63. Una lectura poc atenta de les cròniques sobre el naufragi del "Général Chanzy" pot fer-nos confondre el veler "Balear", tipus pailebot, amb un vapor homònim, que va ser dels primers a acudir al punt del naufragi des de Maó. També hi havia un vapor anomenat "Comercio", propietat de "Guillermo Goñalons y Cía", de Maó, però el "Comercio" al qual ens referim aquí, com "Balear", eren velers, equipats de pailebot, propietat dels Arguimbau en bona part.

64. Diaris "La Voz de Menorca" (6-4-1910) i "El Noticiero Popular" (9-4-1910).

Durant molts anys, la família Arguimbau ha conservat objectes procedents del naufragi del “Général Chanzy”, els quals van formar part d’una exposició celebrada l’any 2010 per recordar el centenari del funest accident.⁶⁵ Entre aquests objectes hi havia un piano, una campana de coberta, un salvavides i diverses safates de plata.



Piano del “Général Chanzy”. Museu Diocesà de Menorca.

65. CLEOFÉ HUGUET, SERGI. *Général Chanzy: 100 anys d’un naufragi*. Ciutadella: Ajuntament de Ciutadella de Menorca, 2010.

Jaume Benejam Benejam

Hi ha una sèrie de circumstàncies que ens fan suposar (hipotèticament, perquè no hem trobat elements suficients per a poder-ho demostrar) que el comerciant ciutadellenc Jaume Benejam Benejam, a qui el senyor Àngel Mir, cònsol de França a Menorca, va anomenar curador per vendre les restes del vapor “Général Chanzy” en representació de la “Compagnie Générale Transatlantique”, era el pare de Bernat Benejam Ferrer. Bernat és prou conegut en la nostra família, no necessita massa presentació: Des de molt jove va fer feina a Can Arguimbau, fins a la seva jubilació, i estava casat amb Apol·lònia Arguimbau Oliver, neta de Llorenç Arguimbau Gener.

Quines són aquestes circumstàncies de Jaume Benejam Benejam? (a) Podria ser una coincidència, però el curador i el pare d’en Bernat tenen el mateix nom i llinatges: Jaume Benejam Benejam; (b) Qui actuava en nom de la companyia francesa era comerciant de fustes. El pare d’en Bernat també tenia un gran magatzem on venia fusta, entre gran varietat de productes, com cordes, eines del camp, llavors, cuines...; (c) Jaume Benejam Benejam, el pare del nostre Bernat, era fill d’emigrants ciutadellencs que havien partit a Alger. Per aquesta raó havia nascut i passat la infància i la primera joventut en aquelles terres africanes. Dominava, doncs, l’idioma francès, oral i escrit. De fet, havia estudiat “comerç” a Alger. Haver nascut i viscut molts anys en territori de domini francès el feia idoni perquè una companyia francesa li fes confiança.

Entre 1894 i 1895 Jaume Benejam Benejam va viure a la casa que un oncle seu tenia al Camí de Maó, justament a tocar de la casa dels Botilla. No és difícil de suposar una certa amistat de veïnatge amb els Arguimbau.

El Jaume Benejam Benejam, de qui parlem, es va casar amb Francisca Ferrer Fedelich. Aquesta era família de Joana Ferrer Bosch, esposa de Llorenç Arguimbau Gener. Per tant, a més d’haver estat veïns, eren parents de Jaume Benejam Benejam.

Constructor i agent immobiliari

D'acord amb el seu caràcter emprenedor i el seu bon olfacte per fer negocis, el nostre avantpassat va posar en marxa una àmplia acció d'urbanització en espais lliures de construcció, que amb el temps haurien d'esdevenir el creixement i prolongació de Ciutadella en terrenys forans a la murada que envoltava el nucli urbà fins aleshores: El Camí de Maó, el Camí de Baix, el Camí de Sant Nicolau, el Carrer del Degollador, el Camí del Cementiri...

Hem hagut de seguir-ho a través d'actes notariais i notícies de la premsa històrica. Començà al Camí de Maó (1874 aproximadament), en el qual, aquells anys, només s'hi aixecaven dos o tres moliners fariners de vent, una gran gerreria, horts i qualque casa modesta. Anà comprant terrenys i algunes de les poques cases existents, en construí de noves (entre les quals la que seria el seu domicili, aixecat aproximadament els anys 1890-1892), i van vendre solars i cases (moltes d'aquestes eren cases amb tres metres de façana).

Per obtenir cantons obrí una pedrera en què feien feina més de quinze picapedrers o trencadors pagats per ell. A més, va aprofitar bigues i altres materials de desballestament de vaixells. També tenia una gerreria per produir materials de construcció, situada a prop de Santa Rita.

Llorenç Arguimbau Gener també va adquirir un hortal (antic "Hort d'en Jenet") al Pla de Sant Joan, on l'any 1892⁶⁶ va edificar una caseta per poder contemplar els jocs medievals de les festes de Sant Joan des d'un lloc privilegiat.

Quan Llorenç va morir el 21 de novembre de 1921, tota aquesta activitat suposà que Joan Arguimbau Ferrer (nomenat hereu únic dels seus dos pares) rebés propietats immobiliàries per un valor total de 110.000 pessetes: casa familiar (C/ Isabel II, 11-13); un gran magatzem; una gran quantitat de cases (C/ Isabel II); dos magatzems al port; dos predis (en total, 198,1 hectàrees); i setze porcions de terreny rústic.

En concep de legítima, els altres tres germans van rebre: Francesc, sis cases (C/ Isabel II), un magatzem al port i 13.000 pessetes en efectiu; Llorenç, set cases (C/ Isabel II), un terreny rústic i 10.000 pessetes en efectiu; i, finalment, Gabriel, sis cases (C/ Isabel II) i 10.000 pessetes.

66. Diari "El Vigía de Ciudadela" (17-2-1892).

Relacions socials

Dins de l'estructura fortament estratificada de la societat ciutadellenca, on dominaven l'aristocràcia terratinent i l'estament eclesiàstic, hi havia els components d'una burgesia "nova" d'origen proletari o de petits propietaris agrícoles. Si uns tenien el "Don", aquests últims tenien el "Ding". Per aquesta raó eren acceptats progressivament en els cercles d'influència i participació ciutadana.

D'aquesta entrada del nostre Llorenç a l'alta societat de Ciutadella en tenim els exemples de la seva notable participació en els grans projectes empresarials que acabem d'explicar, i també en altres del que podríem dir relacions socials. Mitjançant la consulta de la premsa diària menorquina podem citar-ne alguns exemples.

El 1890 es creà la societat "Círculo Proteccionista" els objectius de la qual, segons els diaris, eren "proteger los intereses de Ciudadela, especialmente los de la clase obrera", per atendre les qüestions que afectessin la indústria, l'agricultura i el comerç de Ciutadella. En la reunió fundacional, celebrada a Cal Duc, s'escollí la Junta de Govern, en què figurava Llorenç Arguimbau Gener. El primer acord de la junta va ser donar suport a la candidatura del senyor Duc d'Almenara, Gabino Martorell i Fivaller, a les eleccions a Corts. Un bon començament pel senyor Duc. Dos anys més tard (1892), en les eleccions de vocals associats de l'Ajuntament, per la Secció Primera surten elegits el Baró de Lluriach; Llorenç Arguimbau Gener; Andreu Triay Mauran; i Geroni Cabrisas Caymaris. Això succeïa justament quan el nostre avantpassat iniciava la urbanització del Camí de Maó i altres punts de la ciutat.

Subscripcions i donatius

El seguiment que hem pogut fer de les diferents subscripcions públiques dineràries i demanda de donatius per atendre necessitats socials, expressa clarament la gran precarietat en què vivia gran part de la població, així com l'alt grau de deixadesa dels poders públics per a posar-hi remei, fent servir abusivament captes, més o menys voluntàries, per a demanar donatius a la població.

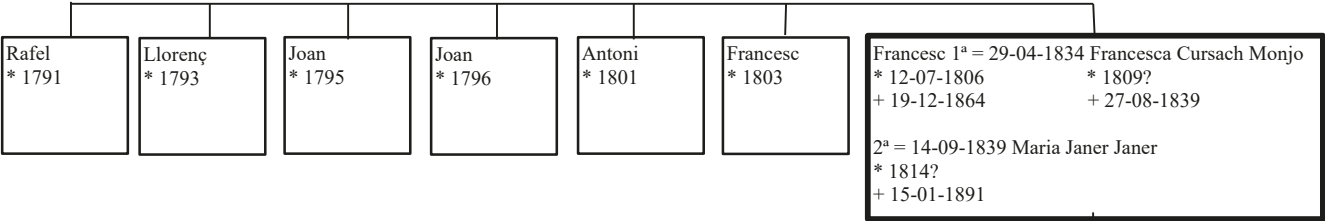
Aquesta situació es posà clarament de manifest l'any 1898, durant la terrible guerra que Espanya mantenia a Cuba, on anaven tots els fons del pressupost estatal. Els diaris, a més de reportatges sobre

l'embarcament de tropes, parlen de la gran crisi que aquesta guerra va produir en la indústria de la sabata, en estroncar-se l'exportació a Cuba. Al mateix temps i com a conseqüència, publiquen constantment relacions de donants, al costat de cada nom l'import de la quantitat aportada, en cap d'elles hi manca el nom Arguimbau. Aquesta manera de fer pública una qüestió que potser hauria d'haver estat discretament callada, era una forma d'exposar la "generositat" de cada donant, alhora que hom pressionava indirectament els que no hi constaven.

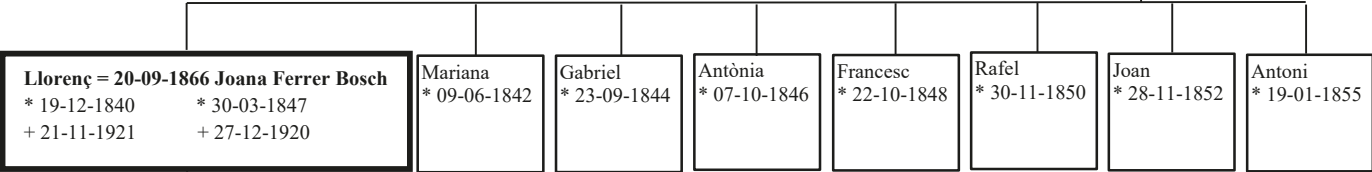
Els ajuntaments, a través d'una "Junta Administrativa de Socorros", organitzava subscripcions voluntàries per atendre les necessitats "de los pobres, para darles de comer". Així Llorenç Arguimbau Gener tenia una subscripció periòdica de 125-250 pessetes, un import que donava per atendre persones necessitades durant dos mesos. Però també tenim constància d'aportacions en espècie, sacs de patates, que en aquest cas eren abonades per la Junta Municipal.

ARGUIMBAU. Arbre genealògic, descendent

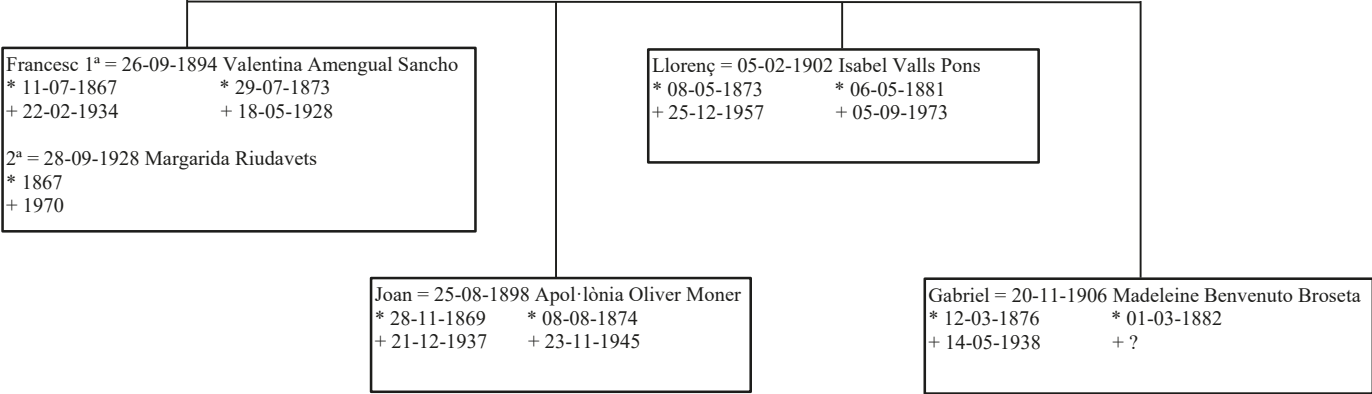
III ARGUIMBAU ARGUIMBAU



II ARGUIMBAU GENER



I ARGUIMBAU FERRER



7. DE MENORCA A BARCELONA: FRANCESC ARGUIMBAU FERRER I VALENTINA AMENGUAL SANCHO (Generació I)

“Qui va i ve fa viatge complet”
(Refrany popular)

Francesc Arguimbau Ferrer va néixer a Ciutadella l'11 de juliol de 1867, quan encara el seu pare figurava als documents oficials com a “llaurador” i vivia al carrer Sant Pere d'Alcàntara. Des de jove es va formar i participar amb els negocis marítims del seu pare, del qual era primogènit. D'aquesta etapa sabem que el juliol de 1890 s'examinà de patró de cabotatge i va ser capità de diversos vaixells relacionats amb la família.

El 26 de setembre de 1894, Francesc es va casar amb Valentina Amengual Sancho, de 21 anys. Valentina va néixer el 29 de juliol de 1873 i era filla de Francesc Amengual Pons i Catalina Sancho Sampol de Palós. Els Amengual també eren comerciants dedicats a la navegació i, com ja hem vist més amunt, van fer diversos negocis amb Llorenç Arguimbau Gener. A més, l'any 1899, Francesc Amengual era el cap del partit republicà a Maó. Del matrimoni de Francesc Arguimbau i Valentina Amengual van néixer cinc fills: Llorenç, Francesc, Conrad, Hilari i Joan.



Francesc Arguimbau Ferrer



Valentina Amengual Sancho

Valentina Amengual Sancho va morir a Barcelona el 18 de maig de 1928 i Francesc, viudo de 61 anys, es casà en segones núpcies el 28 de setembre de 1928 a Maó amb Margarida Riudavets (1867-1970), cosina de Valentina. Sembla que Margarida va cuidar la seva cosina mentre estava malalta i que, quan es va morir, va voler tenir cura de Francesc. Els fills de Francesc mai van acceptar de gust aquest segon casament.

Francesc Arguimbau Ferrer va morir d'assistència el 22 de febrer de 1934 a Ciutadella. Havia anat a Ciutadella amb el propòsit de fer les paus amb el seu germà Joan, que va organitzar un gran banquet a Son Morro per celebrar el retrobament amb el seu germà. Sembla que aquest àpat abundant va ocasionar en part la seva mort.

La premsa local de Maó i Ciutadella varen donar una àmplia referència de la mort de Francesc: "Ayer se efectuó en Ciudadela el entierro de don Francisco Arguimbau Ferrer, constituyendo una verdadera manifestación de duelo. El finado residía en Barcelona, donde poseía una importante y acreditado establecimiento comercial, hacía varios días que se hallaba incidentalmente en Ciudadela, residiendo con su hermano don Juan, cuando le sorprendió rápidamente la enfermedad de su muerte. Transmitimos nuestro más sentido pésame a su hijo don Conrado que reside en ésta regentando el negocio de desguace de buques en el Cós Nou, hermanos políticos don Antonio Riudavets Amengual y don Juan Humbert y Villalonga, gerente del Crédito Mercantil de Menorca."

Navegant i consignatari

El fill major de Llorenç Arguimbau Gener va ser capità de reconegut prestigi i navegant de llarga experiència. Va treballar amb negocis del seu pare i del seu sogre i desplega finalment negocis propis a Barcelona, on arribà a ser un consignatari rellevant que cobria línies marítimes de transport entre Maó, Ciutadella, la Península Ibèrica i el nord d'Àfrica, entre d'altres. Arribà a fer una forta competència als negocis de la família de Ciutadella.

Els anys 20 del segle XX trobem notícies abundants sobre els negocis de Francesc a Barcelona. "La Voz de Menorca" (26-5-1921) comentava que el pailebot a motor "Teresa" estava Barcelona a punt de càrrega i que el consignatari Francesc Arguimbau l'enviava a Juan B. Taltavull a Maó. En els mesos següents, el comerç amb Maó continuà

amb les balandres "El Progreso" i "María Laura", el vapor "Governador", etc. Aquestes informacions confirmen la preferència per Maó amb vaixells que no tenen cap relació amb els Arguimbau de Ciutadella. Tanmateix, es mantenen certes relacions familiars perquè durant els anys 1920-1922 també trobem notícies breus als diaris sobre vaixells consignats per Francesc (Barcelona) i Joan Arguimbau (Ciutadella).

Com el seu pare i el seu germà Joan, Francesc també es va dedicar al desballestament de vaixells. A tall d'exemple, podem explicar el cas del vapor noruec "Haavik", que embarrancà a Eivissa el febrer de 1914 a causa d'un fort temporal. Era un vaixell de càrrega de 1.358 tones d'arqueig brut i 823 de net, construït el 1882 a Anglaterra. Tenia unes dimensions de 76,3 m d'eslora per 10,5 m de mànega i 5,3 m de puntal.⁶⁷

Les restes del vaixell van ser adquirides per dos empresaris naviliers ciutadellencs: Francesc Arguimbau Ferrer i Antoni Alzina Salom (aquest empresari ja havia comprat les restes del "Général Chanzy" amb Llorenç Arguimbau Gener, el pare de Francesc). Els compradors decidiren intentar desembarrancar el vaixell. El dia 7 de juliol de 1914 arribava a Eivissa el pailebot "Comercio" (amb matrícula de Ciutadella i d'una quarantena de tones) per auxiliar en els treballs, però no s'aconseguí moure el vaixell que ja es trobava en mal estat.

El 1915 es decidí el desballestament del "Haavik" en el mateix lloc on romania embarrancat. Amb aquesta finalitat, el 14 d'abril va tornar a salpar de Ciutadella cap Eivissa el "Comercio", patronejat per Antoni Serra Fluixà i tripulat per set persones més. Entre aquesta tripulació viatjaven tres o quatre operaris per desmuntar el casc del vapor. Malauradament, un temporal provocà el naufragi del pailebot el 16 d'abril a Eivissa, concretament a la costa de llevant de S'Espardell. El patró i tres tripulants van morir en l'accident. Finalment, es va contractar una altra embarcació per transportar els materials extrets del "Haavik". Les tasques de desballestament es van allargar fins a principis de la tardor de 1915.⁶⁸

67. DAVID RIBAS I RIBAS. "Conseqüències d'un temporal esdevengut el febrer de 1914: l'encaïllament dels vapors Haavik i Nautik (I)". Eivissa, 2013, Núm. 54, p. 60-67.

68. DAVID RIBAS I RIBAS. "Conseqüències d'un temporal esdevengut el febrer de 1914: l'encaïllament dels vapors Haavik i Nautik (i II)". Eivissa, 2014, Núm. 55, p. 55-62.

Expedició pesquera al Sàhara espanyol

Un extens reportatge amb fotografies publicat per la revista “Vida Marítima” (30-07-1907) explicava el viatge d’exploració del vapor “Violeta” a les costes del Sàhara espanyol, en concret a la regió coneguda com a “Río de Oro” (la capital colonial era Villa Cisneros). La mateixa revista deia que el vapor era propietat de l’armador M. Bernat, de Sète, mentre que la premsa menorquina informava que l’havien adquirit Francesc Arguimbau i el seu sogre, Francesc Amengual.⁶⁹

Comandat pel capità Francesc Arguimbau, l’objectiu del viatge era explorar el potencial de pesca de la zona, amb una subvenció ministerial de 15.000 pessetes. Iniciat a Ciutadella el 8 de febrer de 1907, el viatge inspeccionà la zona “desde Cabo Bogador hasta el Cabo Blanco, unas 143 leguas de costa pesquera”, amb el suport de diverses embarcacions auxiliars de la família Arguimbau.



Vapor “Valentina” al port de Ciutadella (“Vida Marítima”, 1907).

Els resultats de la recerca van ser molt prometedors perquè la pesca era molt abundant a la costa situada entre les Illes Canàries i Mauritània. El vapor “Violeta” tenia tres grans vivers a la proa destinats a peix i marisc. En el viatge de tornada transportà vives 8.000 llagostes reals o senegaleses, a més d’una quantitat considerable de peixos.⁷⁰ També es va produir peix sec i oli de peix i s’aprofità el viatge per recollir materials destinats al Museu de Ciències Naturals de Madrid (terres vegetals, pedres, esponges, goma silvestre, herbes, arrels, etc.), així com pells d’animals africans i altres productes exòtics.

El 6 de juny de 1907 el “Violeta” va tornar a Ciutadella, a bord del qual el capità “Francisco Arguimbau ha obsequiado con una comida íntima varios de sus amigos con motivo del regreso del África Occidental Española, cuyo menú ha sido exclusivamente de productos africanos.”⁷¹

Francesc Arguimbau va redactar i presentar al Ministeri d’Estat un informe que constata la riquesa pesquera de la zona explorada. Així, la “Revista de Menorca” (1907) comentava que s’havia lliurat una memòria de l’exploració africana a l’Ateneu de Maó.

69. Diaris “El Bien Público” i “La Voz de Menorca” (27-12-1906).

70. Diari “La Vanguardia” (22-8-1907).

71. Diari “El Bien Público” (11-06-1907)

Entrevista a Francesc Arguimbau

La revista “Vida Marítima” publicada el 10 de desembre de 1907 transcrivía un interessant diàleg de Francesc Arguimbau amb un oficial francès a la badia de Nuadibú, actual Mauritània i el punt més meridional del viatge d’exploració (la badia era coneguda pels colonitzadors francesos com “Baie du Lévrier” o, pels espanyols, “Bahía del Galgo”).

— ¿No hace usted uso del arrastre? —decía un oficial al capitán Arguimbau.

— Sí, señor; lo he usado, pero basta el anzuelo y creo que el Gobierno francés, de acuerdo con el español, debía prohibir la pesca de arrastre y la del bou por perjudicar a las especies, recogiendo todo lo que encuentra. Además, usted puede ver que con el anzuelo se pesca bastante.

— ¿Cuánto trae usted, por término medio?

— Unos mil quinientos kilos diarios, con una lancha tripulada por seis hombres.

— Pero... habrá días malos por causa del tiempo.

— Muy pocos; esas mares son poco agitadas y permiten una navegación constante y segura, aún para barcos de poco tonelaje. Sin embargo, algunos días en que los vientos levantan rebozo, los fondos se agitan y el pescado se va, no sé donde.

— ¿De modo que piensa usted establecerse aquí, creyendo en el porvenir de esta costa?

— ¡Ya lo creo! Mire usted; primero, tenemos abundancia de pescado, eso es indiscutible. Hay langostas muy finas, que pienso llevar vivas a Europa. Además, se puede abonar el terreno con el residuo de la pesca preparada, y sacar aceite de tantas especies, ricas en materias grasas. Con las huevas de corbina, cabezote y lisa se puede hacer un caviar excelente.

— Muy bien; todo esto me parece muy hermoso, demasiado hermoso. Pero, ¿quién querrá comer pescado seco, cómo no sea los negros del Senegal o los moros que vienen por aquí?

— Tampoco pienso poner secadero. O llevaré todo el pescado vivo a Europa, como las langostas, o lo salaré; pero mejor que los canarios. De ningún modo usaré hielo para conservarlo, porque quita todo el sabor. ¡Quién sabe si un día pondré aquí una fábrica de conservas!

— Usted vencerá, Sr. Arguimbau. Una fe tan firme tendrá su recompensa en el éxito, sobre todo cuando no es ciega, sino tan razonada como la de usted.

— Eso quiero yo, y tengo la completa seguridad de que mi propósito podría realizarse no tardando mucho, proporcionándome honra y provecho.

— ¿Provecho, provecho? Por ahora no veo por aquí más que gente que ha gastado su dinero en balde.

— Todavía es poco. Hay que reunir algunos millones y hacer una buena instalación. Creo locura enviar aquí un barco sólo, sin medios de conservación, haciendo el trajín entre Canarias y Cabo Blanco, para dejar pescado mal conservado y repostarse de víveres y carbón. Lo que se debe hacer es tener aquí establecimiento para salar o conservar en latas parte del pescado.

— Salar lo han probado ya y no resulta.

— Claro, ¡qué va a resultar!, empleando el mismo sistema de Terranova. Allí el frío, aquí el calor. Hay que hacer una preparación diferente y creo haberla encontrado. Bueno..., teniendo aquí establecimiento, agua, víveres y carbón, uno o varios barcos se podrían dedicar a la pesca; mientras tanto, otros llevarían a Europa el producto salado en latas o en viveros.”

La revista “Vida Marítima” (30-07-1907) també explicava una segona expedició, només amb el pailebot “Valentina”⁷² i sense subvenció pública, la sortida de la qual es va fer a principis de juliol de 1907 des de Palma de Mallorca. Segons “La Voz de Menorca” (2-10-1907), aquesta expedició aconseguí una pesca de 4.500 llagostes amb un pes total de 4.000 quilos, que es desembarcaren a Barcelona a principis de novembre amb un permís especial.

En els mesos següents, “La Voz de Menorca” publicà diverses notícies que demostraven el compromís enèrgic de Francesc Arguimbau amb l'exploració pesquera africana.⁷³

11-11-1907: “El Sr. Arguimbau se prepara para instalarse en Cabo Blanco. Ha mostrado los modelos de hierro que viene de Inglaterra de casas para la dirección, empleados, obreros, almacenes, etc. Igualmente ha mostrado un hermoso ejemplar de bacalao, producto de la nueva factoría.”

5-12-1907: “El gobierno ha concedido una subvención de 10.000 pesetas para una expedición al Sáhara al experto marino D. Francisco Arguimbau. Regularmente esta expedición la hará la goleta “Valentina”, la cual partirá de aquí a unos días.”

16-1-1908: “El sábado 11 de enero salió de Barcelona para Madrid nuestro querido amigo el inteligente D. Francisco Arguimbau al objeto de ultimar los trabajos relacionados con el próximo viaje a Río de Oro. (...) El pailebot “Valentina”, de matrícula de Ciudadela, se encuentra en Canarias para dirigirse a diferentes puntos del África Occidental para dar comienzo a las operaciones de pesca.”

20-03-1908: “En Ciudadela desembarcó ayer el ilustrado marino D. Francisco Arguimbau de regreso de su excursión a Cabo Blanco a bordo del pailebot “Valentina”, de cuyo buque desembarcó en Canarias para embarcar luego hacia Barcelona, y de donde saldrá para Madrid para dar cuenta al Gobierno de su viaje. (...) El “Valentina” desde Canarias se dirige a Barcelona con su cargamento de langosta.”

A mitjans de l'any 1908, es creà la nova societat “Pesquerías del Sáhara Español”, presidida pel Duc de Bivona, domiciliada a Barcelona i amb un capital social de 500.000 pessetes. Francesc Arguimbau era el director tècnic de pesca i Francesc Amengual l'inspector general encarregat d'instal·lar pontons a ports com

Alacant i Barcelona en els quals posar el peix i marisc viu a disposició del públic.

A finals de juny, la nova societat comprà el vapor “Violeta” i el pailebot “Valentina” i Francesc Arguimbau tornà a partir cap a les costes africanes. La pesca de la llagosta va tornar a ser profitosa en quantitat: “El pasado miércoles 19 de agosto [el “Violeta”] llegó a Palma mandado por el experto marino D. Francisco Arguimbau, procedente de Marsella después de haber dejado allí unas 10.000 langostas pescadas en la Costa Oriental de África.”

Segons escriu David Ribas i Ribas, “A fi d'afavorir aquest tipus d'activitats, el govern espanyol va donar a la societat la concessió per cinquanta anys de la badia de Gorrey, per a poder utilitzar-la com a refugi per a les seues embarcacions, així com per establir-hi indústries destinades a la conservació i tota classe d'aprofitament del peix. A més del vapor “Violeta”, s'anaren reformant altres embarcacions [“Valentina”, “Lorencito” o “Triunfo”, totes vinculades a la família Arguimbau] amb la finalitat de destinar-les a la pesca i al transport de llagosta, peix viu, fresc, sec i salat, destinats als mercats de Barcelona, Marsella o Gènova. A pesar de les bones perspectives i dels esforços realitzats, la societat declarà fallida l'abril de 1909.”⁷⁴



Francesc Arguimbau Ferrer
(“Vida Marítima”, 1907).

72. Diari “La Voz de Menorca” (25-6-1908).

73. Diari “La Voz de Menorca” (22-8-1908).

74. DAVID RIBAS I RIBAS. “Conseqüències d'un temporal esdevengut el febrer de 1914: l'encallament dels vapors Haavik i Nautik (I)”. *Eivissa*, 2013, Núm. 54, p. 60-67.

Desconeixem els motius de la fallida, que podria tenir diferents motius: dificultats logístiques o financeres; conflictes colonials; forta competència internacional; desavantatges tecnològics (alguns vaixells francesos i holandesos ja usaven cambres frigorífiques); poca d'acceptació de la llagosta real, de menor qualitat que la mediterrània, etc.

Els fills de Francesc Arguimbau i Valentina Amengual

Els cinc fills del matrimoni Arguimbau Amengual van néixer a Ciutadella de Menorca, però en un moment indeterminat de la segona dècada del segle XX, la família s'instal·là a Barcelona.

Llorenç Arguimbau Amengual (1896-1967) va estudiar a l'Escola

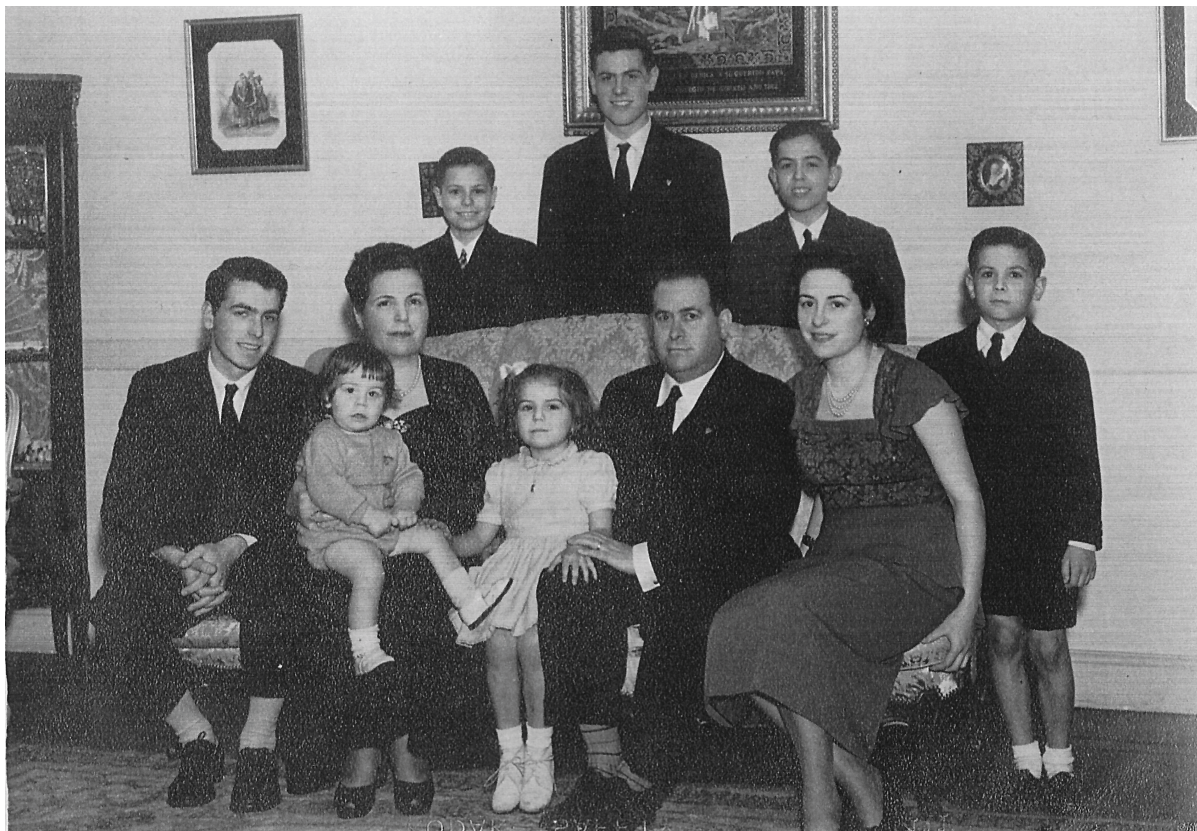
Nàutica de Barcelona i es va casar amb **Palmira Fàbregas Casas**. El matrimoni formava part de l'alta burgesia de Barcelona. Llorenç era un home de poques paraules i molt amable que gestionava el despatx de l'empresa "Hijos de Francisco Arguimbau".

El matrimoni Arguimbau Fàbregas va tenir tres fills: Isolina (fadrina, va cuidar del seu pare fins a la mort), Francesc (enginyer de camins i ports, va viure a Madrid i es va casar amb Ángela Barreda López l'any 1957) i Joan Antoni ("Juan Antonio") (es va formar en els negocis treballant amb el seu pare, es va casar amb María Consolación Rojas Fernández l'any 1957). El 25 de setembre de 1950 morí Palmira Fàbregas Casas, mentre que Llorenç ho va fer el 22 de juliol de 1967.



*Matrimoni Arguimbau Fàbregas
(a la dreta) amb dos desconeguts (1953).*

Francesc Arguimbau Amengual (1897-1978) es va casar amb Rosa Rosell Mir (1900-1986) a Barcelona l'any 1923. El matrimoni va residir a Girona, Barcelona i finalment a Buenos Aires. En el període 1924-1947 van tenir onze fills. Dues de les filles, Valentina i Librada ("Lilil"), van venir a Barcelona per estiuejar a la Costa Brava amb la família del seu oncle Hilari. D'aquestes vacances en va sortir el matrimoni de Valentina amb Carles Pi-Sunyer Díaz i de Librada amb Lluís Girona Benet.



*Família Arguimbau Rosell
(mitjans dels anys 40 del segle XX).*

Conrad Arguimbau Amengual (1900-1975) es va casar l'any 1930 a Ciutadella amb **Rita Anglada Marqués** (1902-1970). Van tenir dos fills: Margarida i Conrad. Abans de la Guerra Civil, Conrad regentava un negoci de desballestament de vaixells al Cós Nou del port de Maó. Amb aquesta finalitat, coneixem per la premsa l'adquisició de diversos vapors espanyols i francesos: "Hauronne" (1932), "Levante" (1933), "Marsella" (1933), "Antonio Ferrer" (1934) i "Vilafranca" (1935). A mitjans del segle XX Conrad tenia un magatzem de pells a Ciutadella. A més, per notícies familiars sabem que va donar suport a una empresa que proposava crear una fàbrica de ciment a Menorca. El projecte va acabar fracassant i Conrad i altres membres de la família van perdre molts diners.



*Conrad Arguimbau i Rita Anglada (a l'esquerra)
(c. 1932).*

Hilari Arguimbau Amengual (1904-1973) es va casar amb **Carme Rosell Mir** (1915-1972) a Barcelona i del matrimoni nasqueren quatre fills: Hilari (casat amb Roser Nubiola, va posar unes petites drassanes per construir iots a Badalona), Carme (casada amb Miquel Matas Rubau, empresari amb una indústria de gèneres de punt), Lluís (mort el 1954), i Carles (treballava amb el seu pare, es va casar amb Sandra Chris). Hilari va ser un reconegut consignatari que ocupà càrrecs importants de gestió com a president del “Gabinete de Consignatarios de Buques de Barcelona” quan les associacions no estaven permeses per les autoritats franquistes.

El matrimoni d’Hilari i Carme formava part de l’alta burgesia barcelonina. Eren persones distingides, que tenien una torre amb servei domèstic a la part alta de la ciutat. El matrimoni mantenia una bona relació amb els Arguimbau de Menorca. Es veu que després de la Guerra Civil, Hilari va tenir problemes amb el règim franquista i la seva família va passar una temporada a Ciutadella. La relació va continuar sent amistosa i, molts estius, la família anava de vacances a l’illa.

Un cop va morir Carme Rosell, Hilari es tornà a casar amb Glòria Rodríguez Graudas, que havia servit a casa seva durant anys. Glòria el va cuidar atentament fins que ella va morir el 1972 als 57 anys. Finalment, el 4 d’octubre de 1973 Hilari va morir a Barcelona i l’esquela publicada per “La Vanguardia” l’endemà, a més dels familiars, esmenta les empreses “Hijos de Francisco Arguimbau S.A.”, “Universal Marítima S.A.”, “Naviera Ciudadelana S.A.” i “Náutica Menorquina S.A.”

*Família Arguimbau Rosell
(principis dels anys 50 del segle XX).*



Joan Arguimbau Amengual (1909-1995) estudià enginyeria industrial a Barcelona, obtenint el títol l'any 1932. Va marxar a treballar a l'Argentina a la companyia elèctrica de la capital, en la qual Francesc Cambó tenia una participació important. Allà es va casar amb **Maria Chalaux Subirá** (1905-2007) el 10 d'agost de 1935 i van tenir vuit fills.



Matrimoni Arguimbau Chalaux (c. 1935).

Hijos de Francisco Arguimbau

A la mort de Francesc Arguimbau, dos dels fills (Llorenç i Hilari) van continuar el negoci patern formant la companyia “Hijos de Francisco Arguimbau”, inscrita oficialment l'11 d'abril de 1934. En el document de constitució figura que Llorenç i Hilari Arguimbau estableixen una Societat Col·lectiva amb domicili al Passeig de Colón, 18, baixos (Barcelona), i que té per objectiu la consignació de vaixells. La gerència i signatura és indistinta pels dos germans. El capital social es fixa en 30.000 pessetes que aporten a meitat cada un.

“Hijos de Francisco Arguimbau” va ser una companyia important, que consignava vaixells amb rutes internacionals. L'1 de maig de 1966 passà a ser Societat Anònima, suposem per l'entrada d'altres socis. La companyia fou adquirida posteriorment pel grup “Contenemar”,⁷⁵ creat i dirigit per l'enginyer naval menorquí Andreu Seguí Mercadal, pioner en l'ús de contenidors per al transport marítim a Espanya.

El 12 de novembre de 2004 s'acordà la fusió i el canvi del nom social amb “Tasmar Logística S.A.”, que pertanyia a la companyia “Iscomar”. Segons la documentació del registre mercantil, “Tasmar Logística S.A.” es va declarar voluntàriament en concurs de creditors el 13 de gener de 2011 al Jutjat Mercantil número 7 de Barcelona. El nom “Hijos de Francisco Arguimbau” i les sigles “H.F.A.” van ser emprades fins a l'extinció definitiva de la companyia l'any 2015.

75. El mes d'agost de 2009, el grup navilier “Contenemar” presentà el concurs de creditors als jutjats mercantils de Madrid. Fins aquell moment, l'empresa liderava el transport de mercaderies entre la Península Ibèrica, les Illes Balears, les Illes Canàries, Marroc i Alger. L'any 2008, el grup naval comptava amb una flota de 16 naus, 28 oficines i més de 25.000 contenidors propis per donar servei al trànsit de mercaderies, amb una facturació anual aproximada de 450 milions d'euros.

8. EL FINAL DELS VELERS (QUASI): JOAN ARGUIMBAU FERRER I APOL·LÒNIA OLIVER MONER (Generació I)

“El fill prudent i savi honra son pare i son avi”
(Refrany popular)

Joan Arguimbau Ferrer

Joan Arguimbau Ferrer va néixer a Ciutadella el 28 de novembre de 1869 i era el segon fill de Llorenç Arguimbau i Joana Ferrer. Va ser batejat el 30 de novembre a la catedral de Ciutadella i els seus padrins van ser l'oncle Gabriel Arguimbau, fadrí i llaurador, i Joana Bosch, àvia materna. No sabem pràcticament res de la seva infància i joventut, només que es va integrar als negocis del seu pare de qui va ser la persona de confiança i la seva mà dreta fins a la seva mort.

Joan Arguimbau, conegut com “en Botilla” igual que el seu pare, va ser una persona estimada i considerada per la seva serietat en els negocis i el seu tracte afable i just tant amb els treballadors com amb la millor societat de Ciutadella. Als diaris de l'època donen fe de diverses distincions i càrrecs com, per exemple, el nomenament com a jurat del tribunal d'audiència.⁷⁶ També va participar en actes benèfics a favor del salvament marítim, les víctimes de naufragis, els soldats que lluitaven a la guerra del nord d'Àfrica, etc.



Joan Arguimbau Ferrer i Apol·lònia Oliver Moner (c. 1920).

76. Diari “La Gaceta de Mallorca” (12-08-1908).

Al seu expedient de matrimoni (13-07-1898) consta l'autorització paterna: "Lorenzo Arguimbau Gener, casado, comerciante, cédula n. 472, dijo que su hijo Juan Arguimbau Ferrer tiene proyectado matrimonio con Apolonia Oliver Moner, nacida el 8 de agosto de 1874 de veinte y tres años, soltera, hija legítima de Don Pedro Oliver i Ginard, natural y vecino de Alcudia y de Doña Antonia Moner i Pellicer, difuntos". El matrimoni es va celebrar a Alcúdia el 25 d'agost del mateix any. En aquell temps Llorenç Arguimbau tenia negocis diversos amb Jaume Oliver Moner, germà d'Àpol·lònia.

La relació amb la família Oliver d'Alcúdia va ser llarga i fructífera de manera que, per exemple, "La Voz de Menorca" del març de 1932 donava la notícia de què "el naviero armador de Ciudadela Don Juan Arguimbau Ferrer ha comprado el moto-velero "Arnaldo Oliver" para dedicarlo al tráfico de mercancías de Ciudadela a Barcelona. El mencionado buque pertenecía al naviero mallorquín Don Jaime Oliver Moner."



*Al centre, Llorenç Arguimbau Oliver
(amb boina)
i Bernat Benejam (amb braçalet negre)
amb la tripulació del pailebot
"Arnaldo Oliver" (c. 1932).*

Del matrimoni de Joan Arguimbau Ferrer i Apol·lònia Oliver Moner van néixer sis fills: Joana, Antònia, Apol·lònia, Isabel, Llorenç (mort petit) i Llorenç. Quan ja van tenir un nen com a hereu diu la tradició familiar que l'àvia Joana Ferrer va considerar que ja no convenien més fills. Sigui així o d'una altra manera, sabem que Joan va tenir relacions amb una dona que era l'encarregada del seu magatzem de farines, la Maria, de malnom "Na Rotja". Creiem que era viuda perquè els seus fills Joan i Maria que vivien a Barcelona no es deien Arguimbau, mentre que els dos que va tenir amb Joan Arguimbau portaven el cognom del seu pare biològic. El fet de tenir una "querida" entre la burgesia i la noblesa era corrent, i sembla que sense gaire oposició per part de l'església, vistes les bones relacions que hi tenia la família.

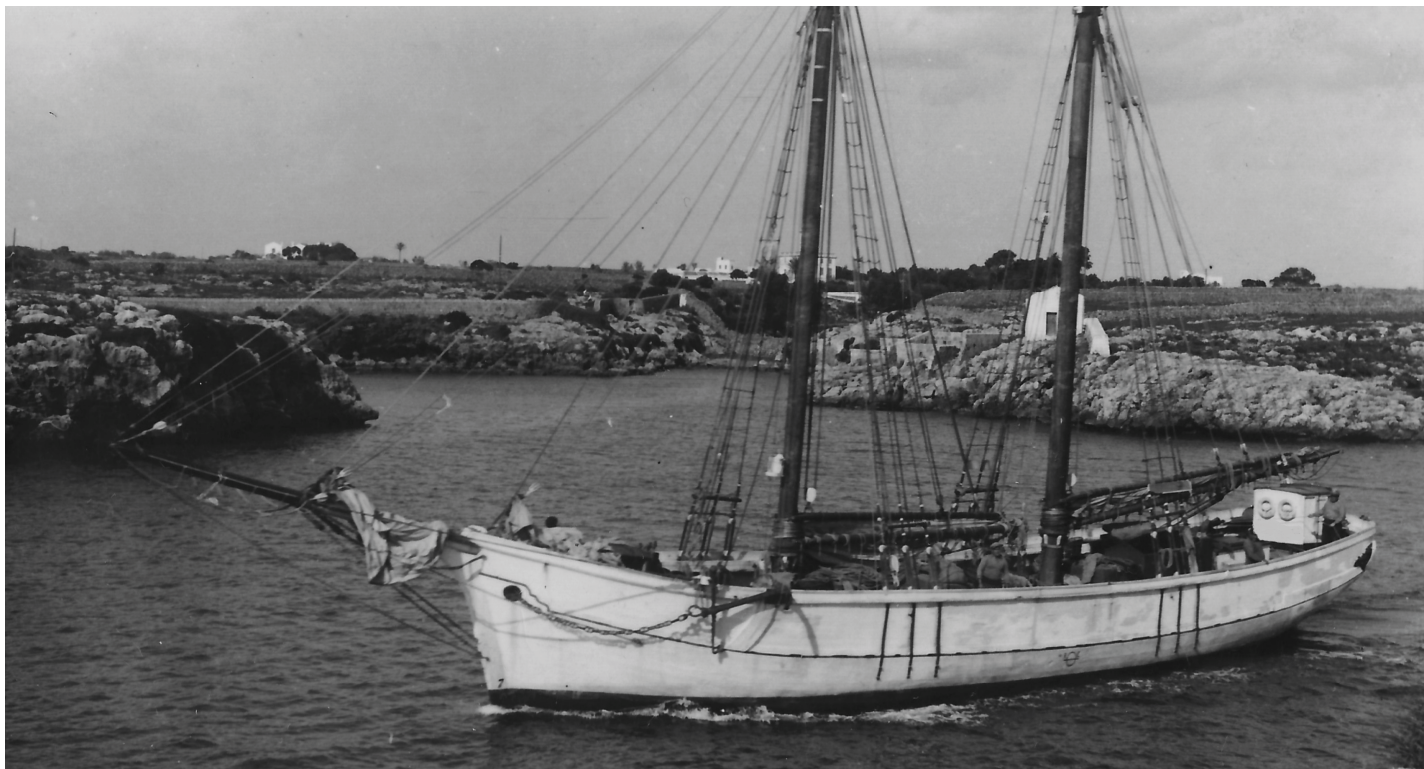
Negocis

Joan Arguimbau esdevingué un armador prou apreciat per la seva serietat i responsabilitat. La preocupació pel benestar dels seus tripulants era ben sabuda, fet que segurament li evità represàlies amb l'esclat de la Guerra Civil. Els seus vaixells salpaven amb tot el precís per cobrir les necessitats alimentàries de les tripulacions. Era costum que els patrons dels vaixells fossin casats perquè això donava prestigi i respecte. També era habitual que la seva dona ("La patrona") tingués tenda de comestibles. Quan un mariner embarcava sabia que si el viatge s'allargava, els seus familiars a terra podien comprar a fiat a la tenda de la dona del patró. Aquestes pràctiques van permetre que les tripulacions adquirissin un grau de lleialtat i professionalitat important fins al punt que podien romandre juntes durant anys, àdhuc canviant de nau.



Joan Arguimbau Ferrer (finals del segle XIX).

Entre les activitats econòmiques de Joan Arguimbau la més rellevant era la navegació comercial. Segons Lluís Cabrisés alguns dels seus vaixells (uns com a soci majoritari i altres com a propietari) van ser: “Apolonia”, “Arnaldo Oliver”, “Comercio”, “Estrella”, “Industria”, “María Luisa”, “Miguel Ortega”, “Lealtad”, “Lorencito”, “Pelayo” i “Rápido”.⁷⁷



Pailebot “Arnaldo Oliver” (ja motoveler) sortint del port de Ciutadella.

La companyia de Joan Arguimbau mantenia contactes rellevants amb la península, sobretot amb Barcelona (on residia el seu germà Francesc, consignatari de vaixells i representant de comerç), Mallorca (Palma, Sóller i Alcúdia, on residien els Oliver), el sud de França (el seu germà Gabriel estava establert a Marsella) i el nord d'Àfrica (Alger tenia una colònia menorquina considerable). En efecte, en aquell temps els petits velers feien un comerç actiu pel Mediterrani Occidental que no estava

exempt de riscos, ja que tenim notícia de diverses captures i naufragis.

Durant la Primera Guerra Mundial els vaixells dels Arguimbau feien viatges a França a on es pagaven molt bé totes les mercaderies, especialment el menjar. “El Heraldo de Menorca” de febrer de 1917 donava la notícia de què el pailebot “Menorca” propietat dels senyors Arguimbau va ser detingut per un submarí alemany i rebé avís de què es torpedinaria tot vaixell que fes viatge cap a Anglaterra, França o Itàlia. En aquesta primera ocasió el vaixell anava carregat de taronges i va haver de tornar cap a Espanya.

En aquest negoci ple de riscos pel conflicte bèl·lic mundial, la goleta “Industria” va acabar la seva existència d'una forma que hagués pogut constituir una gran tragèdia quan el 1917, capitanejada per Gabriel Camps Sintes, realitzava el trajecte entre Ciutadella i Marsella. Va ser interceptada per un submarí de guerra alemany essent confiscats tots els queviures i carre-

77. LLUÍS CABRISES. “Un armador olvidado”. *Baixamar*.
<https://www.baixamar.com/176-armador-olvidado-juan-arguimbau.htm>.

gament. Els alemanys van col·locar una bomba de rellotgeria, van permetre que la tripulació menorquina marxés en una llanxa de salvament i van enfonsar el vaixell. La història va acabar amb l'arribada de la llanxa fins a Marsella, d'on els membres de la tripulació van ser repatriats a Espanya uns dies després en bon estat amb l'ajut del cònsol espanyol i de Gabriel Arguimbau Ferrer.

Pel que fa als naufragis, per donar una idea aproximada dels perills de la navegació de cabotatge a la Mediterrània posarem només tres exemples dels anys 1920-1930 relacionats amb els vaixells de Joan Arguimbau Ferrer:

1920. Un telegrama del cònsol general d'Espanya a Alger informava que la nit del 17 al 18 de març, a causa d'un vent huracanat, la balandra "Pelayo" va rompre les amarres i s'estavellà contra la costa. Afortunadament la tripulació no es trobava a bord de la nau.

1926. A causa d'un temporal de tramuntana, el 23 d'agost naufragà prop de Biniancolla la balandra "Miguel Ortega" quan transportava blat cap a la fàbrica de farina de Maó "La Minerva". El vaixell no estava assegurat, però sí el carregament, valorat en unes 45.000 pessetes. La tripulació es va poder salvar per la proximitat de la costa.⁷⁸

1930. El 29 de gener de 1930 el pailebot "Apolonia" embarrancà a les penyes de l'Illa de l'Aire. El vaixell tenia assignada la línia marítima de càrrega Ciutadella-Barcelona, però també feia viatges a Maó. "Los seis tripulantes alcanzaban tierra firme tras arriar el chinchorro de salvamento y embarcar en el mismo. (...) La carga transportada por el pailebot estaba compuesta por maíz, algarrobas y salvado, y su patrón era don Francisco Marqués, llevando como tripulantes al nostromo (contramaestre) José Marqués; al mecánico Antonio Triay; y a los marineros José Caules, José Olives y Rafael Caules."⁷⁹

Joan Arguimbau era un bon comerciant important i exportant tota classe de productes. Entre els insulars exportava el carbó, la llenya de pi (utilitzada per fer caixes d'embalatge), productes agraris (cereals,

farina, formatge i llana) i, naturalment, llagosta de Menorca (des de l'any 1898 la família Arguimbau disposava d'un viver a la sortida del port de Ciutadella).

Per als menorquins el final del segle XIX i el primer terç del segle XX van ser anys difícils, agreujats pels conflictes bèl·lics (Cuba, Primera Guerra Mundial, Nord d'Àfrica) i les seves conseqüències econòmiques i socials. L'abastiment d'aliments no estava sempre garantit i una bona part de la població patia atur, fam i misèria. En aquest context, el 20 d'agost de 1918 va succeir a Ciutadella un episodi, que tampoc era aïllat ni d'abast només menorquí: Una multitud de persones van assaltar el pailebot "Lorencito" i s'endugueren la càrrega de blat (unes 40 tones) perquè creien que marxava a Mallorca (sembla que en realitat anava a la farinera maonesa "La Minerva"). L'endemà, la Guàrdia Civil anà casa per casa per recuperar la càrrega, cosa que només aconseguí en part.

El maig del 1920, una publicació dels emigrants menorquins a Argentina criticava a "En Botilla" per vendre blat al nord d'Àfrica, mentre que els menorquins passaven gana. Tanmateix, la premsa d'aquells anys recollia arribades de blat, blat de moro i alfals, gestionades per Joan Arguimbau, que venia aquests productes "en condicions favorables". En efecte, l'any 1921 va ser comissionat per abastir l'illa de blat i farina.⁷⁹

78. ALFONSO BUENAVENTURA. "Marina de cabotaje (2)". Menorca Atlas Náutico. <https://buenaventuramenorca.wordpress.com/2011/01/07/parte-segunda-marina-de-cabotaje-2/>

79. Setmanari "El Iris" (22-4-1921 i 29-4-1921).

També va mantenir l'activitat d'adquisició i desballestament de vaixells iniciada per Llorenç Arguimbau Gener al port de Ciutadella. Així ho demostra l'adquisició en subhasta pública a finals de 1932 del vapor “Canalejas” (propietat de la “Compañía Transmediterránea”, amb 1.200 tones) per part de diversos industrials menorquins, entre els quals es trobava Joan Arguimbau. El vaixell va ser desballestat al port de Ciutadella durant l'any 1933⁸⁰ i els treballs van inspirar la narració “Els companys de l'Andròmeda” de l'escriptor francès Eugène Dabit, recentment traduïda al català.⁸¹



Vapor “Canalejas” al port de Ciutadella (c. 1933).

80. LAUREANO GARCÍA. “Vapor Canalejas”. La Compañía Transmediterránea a través de sus buques. <https://www.trasmeships.es/los-buques/canalejas/>.

81. EUGÈNE DABIT. Els companys de l'“Andròmeda”, del llibre “L'illa”. Ciutadella de Menorca: Ses Voltes, 2020.

82. Setmanari “El Iris” (23-7-1934 i 11-5-1935).

83. ALFONSO BUENAVENTURA. “Desguaces marítimos”. *Biblioteca marítima menorquina*. <https://mahonportarchive.wordpress.com/2019/11/24/mon-07-desguaces-maritimos/>.

Abans de l'esclat de la Guerra Civil, l'any 1934 s'adquirí el vaixell “Cabo Prior” (de la “Compañía Ybarra”, amb 1.200 tones), que va ser desballestat a Ciutadella entre el juliol de 1934 i el maig de 1935.⁸²



Vapor “Cabo Prior” al port de Ciutadella (c. 1935).

Aquesta activitat de desballestament per part de la família Arguimbau també es va desenvolupar a Maó: “A principios de octubre de 1922 el servicio de desguace de barcos en el puerto mahonés se hallaba ya consolidado, trabajando a buen ritmo cuatro empresas locales en ello: los Hermanos Arguimbau [Ferrer], que habían sido los pioneros y estaban emplazados en el Cós Nou; don Vicente Marí, que con don Miguel Landino mantenía su industria en cala Figuera; los Talleres Parpal, ubicados en el Moll de Ponent; y la nueva empresa Cabiró y Terrés, que situaría sus talleres al pie de la Costa des Muret, muy cerca del Paseo de la Alameda.”⁸³

“En Botilla” va seguir també els negocis de construcció iniciats pel seu pare. Fou promotor immobiliari d'habitatges unifamiliars de tres metres de façana encara existents al nucli de la ciutat. D'aquesta manera, va urbanitzar part del Camí de Baix, el Passeig de Sant Joan, el Passeig de Sant Nicolau i el Camí de Maó. Com a constructor també participà en obres públiques. Per exemple, en una sessió de 1892 de l'Ajuntament de Ciutadella Joan Arguimbau guanyà la subhasta per construir la coberta del safareig del Passeig de Sant Joan per 484 pessetes.

També va heretar dels seus pares diversos llocs, hortalis i terrenys que ell va cuidar d'ampliar, amb l'adquisició l'any 1919 de Biniatram a la senyora Anna Alberti. La relació de les nombroses propietats rurals que va reunir queda consignada en el seu testament. Fins i tot va experimentar (sense èxit) amb la col·laboració amb altres menorquins rellevants el conreu del cotó a Son Morro, tal com demostra una coneguda fotografia de grup datada aproximadament l'any 1934.

Finalment, Joan Arguimbau va morir d'urèmia a Ciutadella el 21 de desembre de 1937 als 67 anys. El seu testament (redactat a Ciutadella el 26-6-1923) nomenava a la seva esposa, Apol·lònia Oliver, com a usufructuària de tots els seus béns, amb la facultat de vendre o cedir i de cancel·lar crèdits de tota classe. A més, disposava que la seva herència es dividís en set parts: tres per al seu fill Llorenç, i les altres quatre repartides per igual entre les quatre filles. Apol·lònia renuncià a l'usdefruit i donà la plena propietat als seus fills.

Apol·lònia Oliver Moner

Apol·lònia (1874-1945) era filla de Pere Oliver Ginart (Alcúdia, 1843) i Antònia Moner Pellicer (Andratx, 1846). El matrimoni resident a Alcúdia va tenir cinc fills: Jaume, Antònia, Apol·lònia, Bartomeu i Isabel. Per tradició familiar sabem que els pares van morir a un accident i els fills van quedar sota la custòdia del germà major, Jaume Oliver Moner, navilier i casat amb Margarida Capó. Tot i que les dades que tenim no ens permeten confirmar-ho, això explicaria que l'àvia Apol·lònia fos enviada a un internat a on es va formar i que visqués després a la casa del seu germà.

Apol·lònia Oliver Moner (finals del segle XIX).



Ens consta que Llorenç Arguimbau Gener va tenir una relació comercial i d'amistat amb els naviliers d'Alcúdia. Segons "El Noticiero" (28-2-1898), el pailebot "Balear" va ser construït a les drassanes del Mollet de Palma el 1897 per encàrrec de Llorenç Arguimbau Gener i el seu soci Jaume Oliver Moner amb l'objectiu de destinar-lo a la pesca, conservació i transport de llagostes. El febrer de 1898 va fer el primer viatge de Palma a Ciutadella on fou beneït. Els padrins van ser Gabriel Arguimbau, capità d'aquest pailebot i viver, i Apol·lònia Oliver Moner. Aquesta bona relació explicaria en part el casament d'Apol·lònia amb Joan Arguimbau Ferrer.

L'àvia Apol·lònia Oliver Moner era una senyora alta, fina, guapa i prudent, sempre vestida de negre des de la mort del seu marit. A l'estiu la família es traslladava a Son Morro. Quan algun estiu s'anunciava que la família Oliver d'Alcúdia vindria en vaixell a fer la bereneta als Platjals, l'àvia Apol·lònia es posava molt contenta i la casa es revolucionava, mentre es feien coques, pastissos i formatjades. Es preparava amb cura la galera i un carretó, s'hi posava l'aigua, el vi, els plats, les estovalles i un munt de coses. Ben aviat, després de dinar, tothom marxava cap a la platja pròxima del sud de Ciutadella. Sobre la sorra i l'ombra dels pins s'estenien unes estovalles, s'hi posava de tot a sobre i mentre un parell de guaites

Fotografia familiar amb Apol·lònia Oliver al centre (c. 1945).



miraven des d'una roca si veien arribar la barca que venia d'Alcúdia. Quan se sentia el crit "Ara venen!", l'àvia es veia molt feliç i la retrobada era emotiva. Amb l'arribada de la nit, els Oliver iniciaven el retorn a Mallorca i els Arguimbau a Son Morro.

Els seus cinc fills la van respectar i estimar tota la vida. Cada diumenge a la tarda, tota la família es reunien regularment a la casa familiar del carrer Isabel II a on ella vivia juntament amb la família del seu fill Llorenç. Apol·lònia va morir el 23 de novembre de 1945 a l'edat de 69 anys.

La família Oliver d'Alcúdia

Jaume Oliver Moner era un armador i consignatari de vaixells establert a Alcúdia. Gestionava una flota de velers de cabotatge (“Puerto de Alcudia”, “Pedro Oliver”, “Arnaldo Oliver”, “Carmen Flores”). Aquests vaixells navegaven per les Illes Balears, el litoral català i els ports francesos del golf de Lleó.

Sembla que Jaume Oliver va ser dels primers armadors que instal·laren motors auxiliars als seus vaixells. Aquests motovelers donaven servei a la línia entre Barcelona i Palma amb arribades i sortides regulars i amb càrrega general. Amb els anys la companyia naviliera es va desfer i els vaixells els varen comprar altres companyies (per exemple, el “Arnaldo Oliver” va ser adquirit pel seu cunyat, Joan Arguimbau Ferrer). José Huertas Mori6n⁸⁴ descriu a Jaume Oliver com un home afable i d’una gran simpatia, que tenia molt bones relacions amb els patrons dels vaixells.

Els primers motovelers van ser molt importants per al transport marítim a la Mediterrània. Aquest fet queda acreditat perquè el Museu Marítim de Barcelona adquirí (1997) i restaurà (1998-1999) el pailebot “Carmen Flores”, un dels vaixells que va pertànyer a Jaume Oliver Moner. Fou construït l’any 1918 a Torrevella (Alacant) i motoritzat l’any 1928. Actualment, porta el nom de “Santa Eulàlia” i es pot visitar al Moll de la Fusta de Barcelona, des d’on surt a navegar de forma peri6dica.

L’any 1953, Santiago Oliver Capó, un dels fills de Jaume Oliver, va reiniciar l’activitat del transport marítim com a consignatari i gestor de càrregues completes al port d’Alcúdia, amb l’empresa “Transportes Marítimos Alcudia, S.A.”⁸⁵ Ens consta que a la dècada dels anys 50 del segle XX es mantenia la relació entre els Arguimbau de Ciutadella i els Oliver d’Alcúdia perquè es noliejaven vaixells per carregar a Alcúdia cap a Barcelona. Així, Jaume Oliver Garau, un dels fills de Santiago Oliver, recordava haver vist a Alcúdia vaixells procedents de Ciutadella com el “Playa Grande”, “Playa Blanca”, “Playa Alcufar” o “Playa Macarella”. Els fills i els nets de Santiago Oliver s’han anat incorporant a l’empresa familiar, que encara gestionen i mantenen en actiu.

84. JOSÉ HUERTAS MORI6N. Los motoveleros: *El final de una 6poca*. Torrevieja: Ayuntamiento de Torrevieja, 1992.

85. ÀNGEL FONT. “Jaime Oliver Planisi. Jaime Oliver Garau y Miguel Oliver Garau: Transportes Marítimos Alcudia”. *Testimonios para la historia*. <https://www.testimoniosparalahistoria.com/entre-vista/jaime-oliver-garau-miguel-oliver-garau-transportes-maritimos-alcudia/>

Els fills de Joan Arguimbau i Apol·lònia Oliver

El matrimoni Arguimbau Oliver va tenir sis fills, un dels quals va morir al cap de pocs mesos de vida. A continuació repassem les principals dades biogràfiques de les quatre filles i del fill de la família, a més de les seves parelles i descendència.



Els cinc fills del matrimoni Arguimbau Oliver (c. 1917).

Joana Arguimbau Oliver (1899-1975) era una bona dona, molt grassa i soltera. Es cuidava dels avis i dels nebots i la seva afecció era beure un cafè que feia portar del bar “El Molino” i seure a la fresca amb la família a les tardes d'estiu o mirar darrere de la finestra de la saleta de la casa familiar. Sabia absolutament tot el que passava al poble. Per herència del seu pare, era propietària de la finca Biniatram.



Joana Arguimbau Oliver (1952).

Antònia Arguimbau Oliver (1902-1964) es va casar el 29 de juny de 1923 amb el metge Pere Hernández Sastre. El matrimoni va tenir quatre fills: Magdalena, Apol·lònia, Antoni i Joan. Era una bona persona i molt activa, però va patir un atac de gota que la deixà paralitzada i sense parla. Sempre estava asseguda a la sala de la seva casa, on feia una cara molt trista. Les seves filles Magdalena, que va ser bibliotecària municipal, i Apol·lònia, que va estudiar batxillerat a Maó, van dedicar la seva vida a cuidar la mare d'una manera exemplar. Per herència paterna, va rebre el lloc de Sant Nicolau.

Pere Hernández Sastre (1892-1977) era una persona amb una sòlida formació, humanista, republicà i alcalde de Ciutadella durant la Segona República. En els temps difícils de l'alçament militar del 1936 va tenir cura de què quan els més exaltats fessin fora les monges dels convents no hi hagués cap desgràcia i les va repartir per domicilis particulars. Segui per la seva provada professionalitat o pel fet que tenia un germà capellà no va ser molestat per cap bàndol. Era un bon metge i ajudava a tothom que li demanava. Quan tenia una estona, seia amb l'apotecari Martí a la fresca davant la farmàcia. Al seu despatx guardava molts documents interessants i peces arqueològiques.

Família Hernández Arguimbau (c. 1930).



Apol·lònia Arguimbau Oliver (1904-1957) va anar a l'escola fins que es va casar amb Bernat Benejam el 2 de juny de 1927. Allà va aprendre a fer puntes de boixets, algunes avui guardades al Museu de Puntes al Coixí de Catalunya. També tocava el piano i era una bona cuinera. Tenia un caràcter dolç i era molt religiosa. Per herència del seu pare, era propietària de Son Amarineta. Va tenir quatre filles: Francisca, Apol·lònia, Pilar i Joana.

Bernat Benejam Ferrer (1902-1986) estudià comerç i va fer feina fins a la jubilació a les oficines dels Arguimbau. Primer es va encarregar del desballestament de vaixells al port de Ciutadella i després coordinava i controlava la consignació de les naus. Persona esportiva i vital practicava la caça i la pesca. Ara bé, l'activitat que li va donar més popularitat va ser la pintura dels paisatges de Menorca.



Matrimoni Benejam Arguimbau (c. 1927).

Isabel Arguimbau Oliver (1907-1989) es va casar amb **Josep Sastre Miret** (1902-1947) que tenia la pastisseria “La Sin Nombre”. Eren bones persones, molt treballadores i de poc gastar. Van tenir dos fills: Joan i Josep. Isabel va rebre en herència extensos terrenys que anaven de la Plaça de Dalt Els Penyals cap a Cala’n Blanes.



Matrimoni Sastre Arguimbau (c. 1935).

Llorenç Arguimbau Oliver (1910-1970) va ser criat amb cotó fluix quan va néixer després de la mort prematura del seu germà homònim. A més, era l'únic fill mascle entre quatre germanes. Per a la gestió diària dels negocis familiars va comptar amb el seu cunyat Bernat i, quan va tenir l'edat de fer-se'n càrrec, amb el seu fill primogènit Joan. Llorenç era alt i fort, sempre amable, bon menjador, molt de missa i bona persona. A l'estiu, sota la porxada de Son Morro, llegia alguna rondalla menorquina. També acostumava a criar als pagesos perquè toquessin la guitarra, cantessin i ballessin fandango menorquí. A més,

va desenvolupar una activitat pública destacada: Fou president del club de futbol de Ciutadella i, entre els anys 1960 i 1968, presidí el Cercle Artístic. També patrocinà moltes activitats dels salesians i de l'església en general, i va portar una vida com si els diners no haguessin d'acabar mai, segurament perquè així l'havien criat.

Catalina Bagur Ponsetí (1919-2003) va néixer a una família de nou germans. Quan era jove va cuidar d'una tia vídua que li deixà en herència una casa a "Sa Quantramura" de Ciutadella. El 24 de setembre de 1941 es va casar amb Llorenç Arguimbau Oliver i el matrimoni va tenir quatre

fills, que va criar amb el suport d'una minyona (Na Maria Sales era un membre més de la família) a la casa del Camí de Maó: Joan, Llorenç ("Sito"), Josep Maria ("José María") i Pere ("Pedro"). Li agradava molt fer l'estada d'estiu a Son Morro i mantenir relacions socials.



Matrimoni Arguimbau Bagur (1941).

Naviera Ciudadelana S.A. (NACSA)

Durant la Guerra Civil, els vaixells comercials van ser requisats per les autoritats públiques. Quan finalitzà el conflicte, el transport era molt reduït i estava controlat totalment per l'Estat. El port de Ciutadella només disposava de tres vaixells, dos de l'armador Bartomeu Bagur Moll ("Carmen Pico" i "San Antonio") i un altre de Llorenç Arguimbau Oliver ("Arnaldo Oliver"), a més d'una embarcació més petita ("Flor de Mar").⁸⁶

A mitjans dels anys quaranta, Llorenç Arguimbau Oliver, hereu del negoci navilier del seu pare, es va integrar a la "Naviera Ciudadelana S.A." (NACSA), dirigida per "Hijos de Francisco Arguimbau S.A." (Barcelona), conjuntament amb Bartomeu Bagur Moll (Ciutadella de Menorca), i les agències "Pons Martí" (Maó) i "Schembri S.L." (Palma de Mallorca).

La nova companyia va ser constituïda el 13 de juny de 1945 a Ciutadella davant el notari Verdaguer amb un capital de 45.000 pessetes que arribaria a dos milions el 1947. Va ser la naviliera titular de diversos motovelers, tots amb noms de platges menorquines: "Playa Santandria", "Playa Blanca", "Playa Macarella", "Playa Grande", "Playa Pequeña", "Playa Pregonda" i "Playa Alcaufar". Aquests vaixells eren bastant antics, construïts entre el 1860 i el 1919, excepte el "Playa Grande" (1943) (per a més informació, es pot consultar l'apartat "Els pailebots a la Mediterrània occidental"). Més endavant s'adquirien dos motovelers nous ("Playa Pinar" -1946- i "Cala Florida" -1952-) i, sobretot, dos vaixells moderns d'acer: "Playa Dorada" (1956) i "Playa Real" (1967).

NACSA va consolidar línies amb ports de Maó, Palma de Mallorca, Maó, Tarragona, Palamós, Sant Feliu de Guíxols, València o Gandia. A la vegada, la càrrega màxima dels vaixells de NACSA va passar d'unes 1.000 tones (a finals dels anys 40) a 2.000 tones (l'any 1968).⁸⁷

A partir dels finals dels anys 60 del segle XX, la mort dels fills de Francesc Arguimbau Ferrer, els referits Hilari, Conrad i Llorenç Arguimbau Amengual, juntament amb l'agudització dels condicionaments produïts en un sector força competitiu, amb exigents adaptacions tecnològiques i inversores, vaixells de majors dimensions i la irrupció dels contenidors de mercaderies, suposà la desaparició de la naviliera, la venda de les motonaus i la consegüent decadència del port comercial de Ciutadella.

Altres companyies van ocupar el nou escenari. L'any 1969 "Industrial Quesera Menorquina, S.A." (empresa maonesa de la marca de formatge "El Caserío") va fundar "Náutica Menorquina S.A.", de la qual Pere Montañés Villalonga fou nomenat president. L'esquela d'Hilari Arguimbau Amengual a "La Vanguardia" (4-10-1973) esmenta la nova naviliera menorquina i, per tant, hi hauria de tenir algun tipus de participació.

Segons el "Listado Oficial de Buques de España" de l'any 1974, "Náutica Menorquina S.A." comptava només amb la motonau "Playa Roqueta" (ex "Polensa Quinto"), construïda a Zumaia l'any 1964.⁸⁸ Els anys 1975-1976 "Náutica Menorquina S.A." va adquirir dues motonaus més: (1r) "Playa Real", construïda l'any 1967 a Barcelona i comprada a NACSA per fer el trajecte Ciutadella-Barcelona; i (2n) "Urona", construïda l'any 1969 a Zumaia i adquirida a l'armador donostiarra Enrique Rodríguez Polledo per cobrir al trajecte Maó-Barcelona.

86. LLUÍS CABRISES. "Nueva Compañía de Navegación". *Baixamar*.

<https://www.baixamar.com/5-nueva-compania-de-navegacion.htm>.

87. DIRECCIÓN GENERAL DE NAVEGACIÓN. Listado oficial de buques de España (anys 1958, 1968 i 1974).

88. *Baixamar*. <https://www.baixamar.com/3930-playa-roqueta-nautica-menorquina-s-6500272.html>.

Trobada de NACSA a Montserrat (1948).



Motonau "Playa Dorada".



Motonau "Playa Real" al port de Ciutadella.

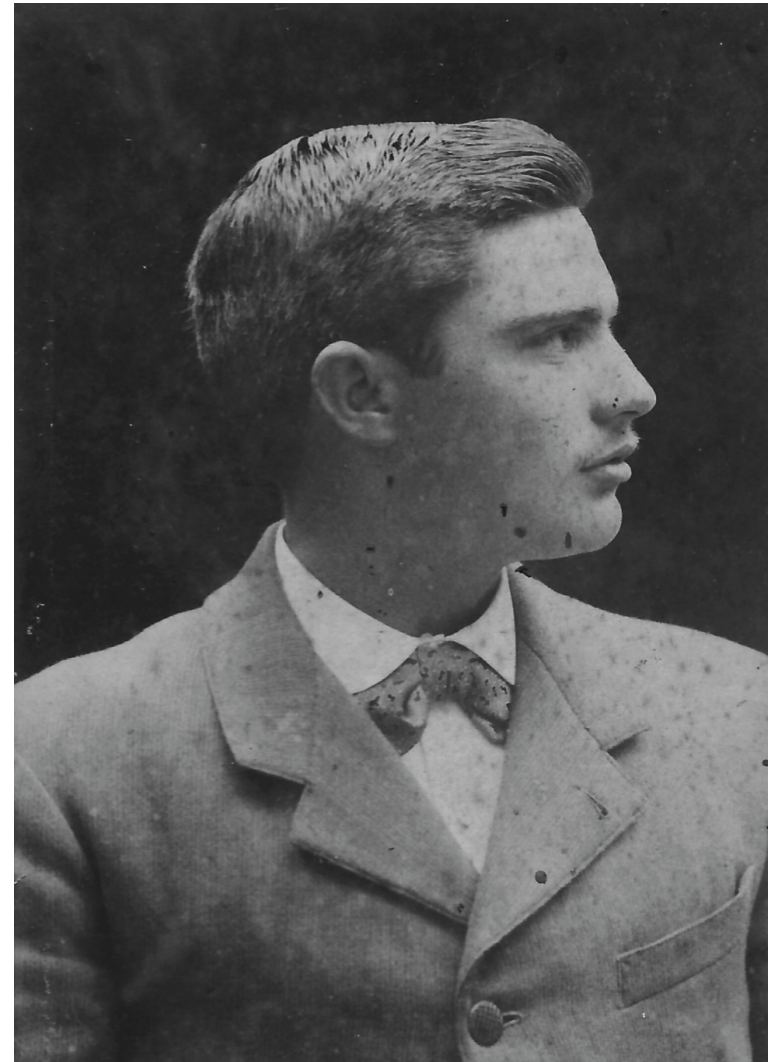
9. UN NEGOCIANT A MAÓ: LLORENÇ ARGUIMBAU FERRER I ISABEL VALLS PONS (Generació I)

“En boca de discret, lo públic és secret”
(Refrany popular)

El 8 de maig de 1873 va néixer a Ciutadella Llorenç, el tercer fill del matrimoni Arguimbau Ferrer. L'infant va ser batejat a la catedral l'11 de maig, apadrinat per Rafel Arguimbau, oncle pagès, i Mariana Arguimbau, tia paterna.

A diferència dels seus germans, podem confirmar que Llorenç va estudiar batxillerat a l'Institut de Maó. A més, seguint la tradició familiar el 10 de juliol de 1896 aprovà l'examen de patró de cabotatge malgrat ser borni de l'ull esquerre. Aquell mateix any ja era patró del pailebot “Comercio” i arribà a ser propietari, amb diferents participacions, dels vaixells “Indústria”, “Comercio”, “Marina” i “Balear”.

*Llorenç Arguimbau Ferrer
(finals del segle XIX).*

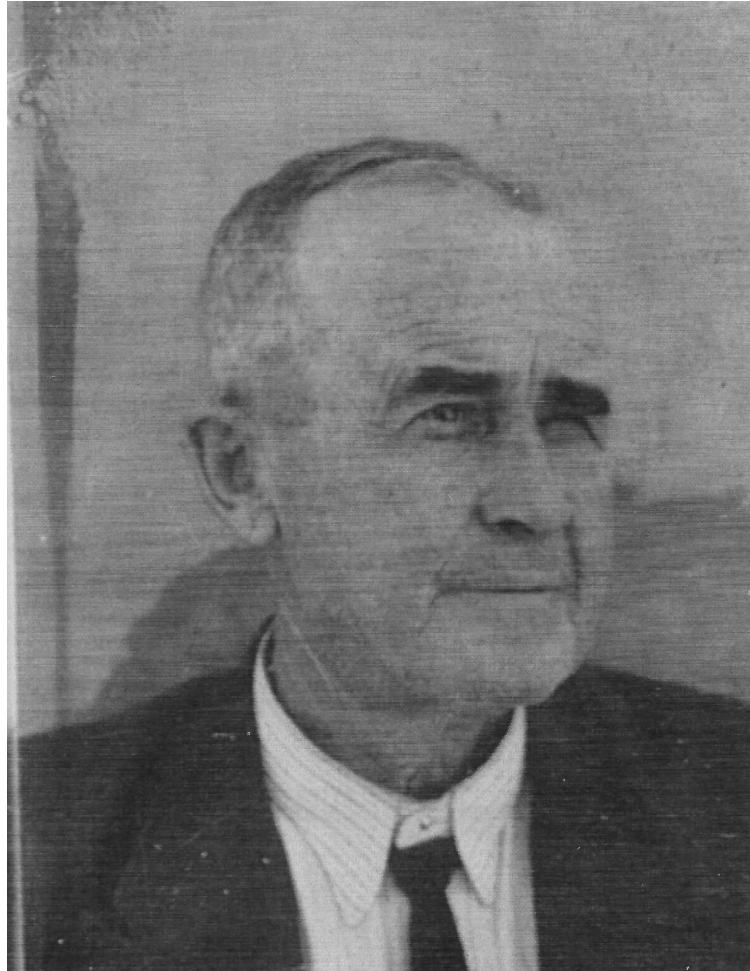


Per tradició familiar també coneixem que va participar durant la segona i tercera dècada del segle XX en negocis de desballestament de vaixells al Cós Nou del port de Maó, conjuntament amb el seu nebot Conrad Arguimbau Amengual.

Llorenç es va casar a la Parròquia de Santa Maria de Maó el dia 5 de febrer de 1902, quan encara constava com a comerciant resident a Ciutadella. La núvia era Isabel (“Elisa”) Valls Pons, nascuda a Maó (*6-5-1881) i filla de Martí Valls Roselló (adroguer) i Irene Pons Escudero (mestressa de casa). El matrimoni Arguimbau Valls no va tenir fills i era molt estalviador.

Progressivament, Llorenç va anar deixant els temes mariners per dedicar-se preferentment al comerç, sobretot d'adrogueria i associat amb la seva família política. Així, la “Drogueria Valls Pons y Arguimbau” publicà molts anuncis a la premsa maonesa del primer terç del segle XX on oferia carbó d'alzina, productes de farmàcia, etc.

Llorenç va morir a Maó amb 84 anys el 25 de desembre de 1957, i a l'esquela constava com a “empresari”. El seu testament nomenà hereus dels seus béns a la família Valls, amb usdefruit per a la seva dona, mentre que deixà una caseta i un magatzem del port de Maó a la família de Ciutadella. Elisa va morir als 92 anys d'edat el 5 de setembre de 1973 a Maó.



Llorenç Arguimbau Ferrer.

10. UN MITE DE LA LLAGOSTA ENTRE MARSELLA I SARDENYA: GABRIEL ARGUIMBAU FERRER I MAGDALENA BENVENUTO BROSETA (Generació I)

“Home alt, ros, fort, d’espatlla sòlida, de mirada noble i tranquil·la, d’aspecte plàcid i tenaç.”

(Josep Pla)

Gabriel Arguimbau Ferrer va néixer a Ciutadella de Menorca el 12 de març de 1876 i va ser batejat a la Catedral el 18 del mateix mes.

De la seva infància i primera joventut no en sabem gairebé res. Va créixer en un ambient familiar benestant, tot i que de vida austera i exigent. Ignorem a quina escola va anar i tampoc tenim cap notícia de què fes estudis de batxillerat a l’Institut de Maó, però tampoc podem descartar-ho. Al padró d’habitants de Ciutadella de 1892 està inscrit en el grup familiar com a “estudiant”.

Igual que els seus germans Francesc i Llorenç, el pare el dirigí cap a l’ofici de navegant. Per un menorquí ser mariner era la cosa més natural del món, més encara si el pare comerciava amb vaixells. La tradició familiar comentava que era un jove malaltís i que el van embarcar perquè li recomanaren “l’aire de la mar i la navegació”. El 7 de desembre de 1897 va aprovar l’examen de patró de cabotatge. L’any següent ja constava al padró d’habitants com a “patró” i absent del domicili familiar.



Gabriel Arguimbau Ferrer.

En els anys següents, el jove Gabriel s'acabà convertint en un expert navegant a bord dels pailebots del seu pare en les rutes entre Menorca, Alcúdia, Barcelona, Sète, Marsella, Gènova, o Alger. Mitjançant els diaris de l'època, es pot constatar que era capità del pailebot "Balear", del qual hem parlat més amunt i que no s'ha de confondre amb un vapor homònim de la "Compañía Mahonesa de Vapores".

Casament

El capità Gabriel Arguimbau Ferrer es va casar el 20 de novembre de 1906 amb Madaleine Benvenuto Broseta (*1-3-1882), filla de François Benvenuto Laurent (*16-1-1850) i Josefine Broseta (*27-10-1855). Tots els membres d'aquesta família havien nascut a Marsella, on regentaven un negoci d'importació i comercialització de pesca a una botiga situada a Rue Cordellerie, al nucli vell de Marsella.

Gabriel i Magdalena no van tenir descendència. Residien a Marsella, on ell atenia els seus interessos com armador i representant navilier (tenia participacions de diferents vaixells de la família Arguimbau), traslladant-se per temporades a l'Alguer on seguia de prop el seu negoci amb la llagosta.

Segurament just abans de l'esclat de la Primera Guerra Mundial, el matrimoni Arguimbau Benvenuto viatjà a Menorca. La seva estada a Son Morro (finca acabada d'adquirir a nom de Joana Ferrer) va generar moltes anècdotes familiars. Així, per exemple, totes les filles de Joan Arguimbau van anar a classe de francès per poder atendre la seva tia. La veritat va ser que només els hi van ensenyar el parenostre i, com que no sabien res més, el recitaven abans de cada àpat. També es recordava un fet que devia ser impactant: Un matí, Magdalena va fer un escàndol dient que li havien robat un anell valuós. La casa es va posar peus per amunt i tots li deien que ningú li havia pogut ni volgut robar. El drama va durar un parell de dies fins que Magdalena va trobar l'anell a sota el canelobre de la seva tauleta de nit.

S'han fet moltes gestions per localitzar els negocis i la família de Magdalena Benvenuto, però la part antiga de Marsella, just a la vora del port, va ser dinamitada pels alemanys el gener de 1943 i s'ha perdut el fil d'aquesta branca. Tampoc s'ha pogut localitzar cap rastre posterior de Magdalena als arxius francesos.

Sardenya

Les notícies de premsa de finals del segle XIX demostren que els viatges a Sardenya eren una ruta habitual dels vaixells de la família Arguimbau. Per tradició familiar sabem que el 1900 Gabriel arribà a l'Alguer al comandament de dues barques de mitjana, obligat per un fort temporal. En la curta estada a aquesta ciutat va veure la possibilitat d'obrir noves vies de negoci amb el comerç de la llagosta que ell coneixia molt bé perquè allí era abundant i barata i, sobretot, es podia vendre a molt bon preu a Barcelona i Marsella.

De tornada a Ciutadella, Gabriel va convèncer al seu pare per fer-se càrrec del pailebot "Balear", un vaixell que, com s'ha comentat més amunt, s'havia construït l'any 1897 amb l'objectiu de destinar-lo a la pesca, conservació i transport de llagostes (com a singularitat, tenia una mandolina com a mascaró de proa). La idea de Gabriel era iniciar el comerç de la llagosta viva entre l'Alguer i Marsella. Per fer-ho possible, el mateix vaixell disposava d'un viver, concretament d'un tanc de grans dimensions situat a la part central de la quilla, amb molts orificis que permetien l'entrada d'aigua de la mar.



Maqueta del pailebot "Balear". Fotografia: Alberto Coll Arredondo.

Cada any Gabriel establí la seva residència durant uns mesos a l'Alguer. La seva darrera residència temporal va ser un hostel regentat per Joanina Secondo al número 8 de la Plaça Cívica, on sembla que podia estar al corrent, des de la seva finestra, dels moviments dels vaixells a l'antic port de l'Alguer, avui desaparegut.

Segons Rafael Caria, “Gabriel llogava les barques dels pescadors algueresos de llagosta, als quals donava un primer acompte sobre la pesca, car havien d'estar almenys tres mesos fora de la ciutat. Normalment feien residència en les barraques costaneres de “la Frasca”, “el Pelós” o bé de l'illa de “Mal de Ventre”. Sempre amb un sistema de vivers (...), els pescadors, en un primer temps, acordaven de trobar-se amb Arguimbau, en determinades puntes de la costa (...), després traslladaven sistemàticament les llagostes a l'Alguer, on venien guardades en les relatives caixes o “marrufos” a la vora del port, d'on Arguimbau les recollia per ésser, de seguida, transportades a Marsella.”⁸⁹ A continuació, Gaví Marengo, cònsol espanyol a l'Alguer i representant de Gabriel, lliurava a cada pescador un albarà amb el nombre de llagostes entregades. Al final de l'estació de pesca, Gabriel reunia tots els pescadors i liquidava les quantitats pendents segons el preu pactat, fet que li valgué la consideració d'home cabal i l'estimació dels algueresos.

Gabriel revolucionà les arts de pesca de l'Alguer. Va convèncer a dos pescadors (Lluch de Ciutadella i Sans de Fornells) per ensenyar als pescadors sards l'art de les nanses amb el qual podien pescar llagostes a més profunditat i més lluny de la costa. Gabriel va tenir tal èxit que l'ús de nanses i dels vivers s'estengué arreu de Sardenya.⁹⁰

L'aventura empresarial de Gabriel Arguimbau aportà estabilitat econòmica als pescadors algueresos, que abans pràcticament vivien en una economia de subsistència per la crisi del comerç del corall vermell i la caiguda de la demanda de peix.⁹¹ De retruc, Gabriel va rebre el reconeixement i afecte dels pescadors algueresos que, gràcies a “L'Espanyol”, van millorar les seves condicions de vida. També s'ha de tenir en compte que Gabriel dominava quatre dels principals idiomes de la Mediterrània occidental: català, castellà, francès i italià.

A més de les millores econòmiques i de la pesca amb nanses, Gabriel Arguimbau aportà indirectament als algueresos un nou dis-

seny d'embarcació, derivat del llaüt menorquí i conegut popularment com a “espanyoleta” (“spagnoletta”). En aquest sentit, Caria comenta que “si ell era “L'Espanyol” (...), per extensió “espanyoletes” eren les seves dues barques de mitjana menorquines amb les quals va creuar el mar, arribant a la Barceloneta de Sardenya. Les velles embarcacions, amb el temps, varen ser desmuntades i estudiades per un mestre d'aixa alguerès, Victor Palomba (...). Sobre el dibuix de les originals, va construir les primeres dues “espanyoletes”, amb unes adaptacions funcionals com la de treure l'espigó de popa i el pal de mitjana i elevat un poc més les murades”.⁸⁹ El nou disseny es va estendre perquè era més estable i ràpid en comparació amb el tradicional “gosso” dels pescadors algueresos.

Mort i llegat de “L'Espanyol”

Gabriel va morir a l'hostal de la Plaça Cívica de l'Alguer el 14 de maig de 1938 a causa d'un atac de cor, als 62 anys d'edat. Avisada per telegrama, Magdalena va anar a l'Alguer per fer-se càrrec de les despulles del seu marit. Després d'uns funerals molt concorreguts a l'església del Rosari, parròquia dels pescadors, a on no va faltar el “commendatore” Gaví Balata, el cos de Gabriel va ser traslladat pel “Balear” fins a Marsella a on va ser enterrat. No van poder assistir cap dels familiars menorquins per mor de la Guerra Civil. Després el “Balear” va ser venut a Domingo Catogno, pescador alguerès, que continuà el negoci de la pesca amb el mític vaixell.

89. RAFAEL CARIA. “El lèxic dels mariners algueresos: entre catalanitat i mediterraneïtat”. *Revista de l'Alguer*, 1995, p. 119-216.

90. COLL ARREDONDO, Alberto. “Breviari de Ciutadellencs Distingits. Gabriel Arguimbau Ferrer, una història entre Menorca i l'Alguer”. *Publicacions des Born*, 2015, Núm. 23-24, p. 137-149.

91. ROBERTO BARBIERI. “Il marinaio di Minorca”. *Storie di Alghero*. <https://www.storiedialghero.it/il-marinaio-di-minorca/>.

La memòria de Gabriel Arguimbau, conegut com “L'Espanyol”, es manté ben viva a l'Alguer, que compta amb un carrer dedicat al seu nom. També parla d'ell una cançó popular titulada “Lo pescador que se deu casar” que data de 1904 i que tingué un èxit extraordinari dins i fora de l'illa. La lletra de la cançó és del poeta Miquel Dore i la música, de Joan Pais.⁹² A més d'alguns personatges d'origen napolità, s'esmenta “aquell dimoni de L'Espanyol”, que havia revolucionat la pesca de la llagosta a l'Alguer. Aquest qualificatiu se li aplicava amb admiració.

*“Si la llagosta augmenta el preu
aquell dimoni de “L'Espanyol”
li he promitit que pel dia deu
jo la dema; crepi qui vol!
i per lo gosso hi he ja pensat,
de la marina serà el primer;
ja trenta escuts he anticipat,
que he pres es prèstit dels de Baté”.*

L'escriptor Josep Pla arribà a Sardenya l'any 1938, poc després de la mort de Gabriel Arguimbau. Va quedar impressionat per la fama i consideració que el menorquí s'havia guanyat entre els algueresos. A la seva obra “Les modestes aventures de Sardenya” donà compte del gran dol que produí la mort de Gabriel, també conegut com “El rei de la llagosta”.

Escriví Josep Pla: “A l'Alguer vaig trobar-me amb un altre considerable espectacle: vaig trobar-me amb un mite. La seva base concreta era un mallorquí -perdó: un menorquí fill de Ciutadella. Quan vaig arribar-hi havia mort feia quinze dies. Havia arribat molt jove a Sardenya (...) Per les fotografies que vaig veure d'ell, devia ser un home alt, ros, fort, d'espatlla sòlida, de mirada noble i tranquil·la, d'aspecte plàcid i tenaç. (...) Durant els primers anys de la seva estada a l'Alguer tingué copioses aventures sentimentals i produí alguns fills naturals, sense dramatismes, amb un tarannà casolà, reposat i discret”.

Un any més tard (1939), Francesc Cambó descriu com navegant es va trobar amb un vaixell de la flota llagostera de l'Alguer i es va meravellar del sistema que tenien per conservar-la viva. Quan va felicitar el capità per l'invent aquest va respondre que no era seu, que ho havia copiat d'un vaixell de Ciutadella anomenat “Balear”.

92. AUGUST BOVER I FONT. “Una mica més sobre l'«Anguilbau» (Ciutadella, Menorca 1876 – l'Alguer, Sardenya 1938)”. *Miscel·lània Giuseppe Tavani*, 2002, Vol. 3, p. 317-321.

11. SON MORRO

*Bell és el camp ornat d'espigues,
els horts verdegens, creixent s'aufaus,
quan l'aigua llança murmuris suaus
Allà en Son Morro, tot mos somriu.*

Què bé s'està! Què bon estiu!

(Mossèn Sebastià Juan Sampol de Palós)⁹³

Entre les propietats d'aquesta família hi havia tres finques que eren emblemàtiques: Son Morro, Son Amarineta i Biniatram. Però, sens dubte, Son Morro era la joia de la corona. Curiosament era l'única propietat que va arribar a la família de l'herència de Joana Ferrer Bosch, perquè es va escripturar al seu nom, per raons que desconexem.

L'Arxiduc Lluís Salvador d'Àustria, en el seu magnífic estudi sobre Menorca,⁹⁴ a les pàgines dedicades al sud de Ciutadella diu que anant en direcció a mar es troba amb “la extensa (finca) Son Morro... propiedad que presenta un gran tímpano frontal y dos arcos segmentados, a cuyos pies hay dos “tanques” repletas de chumberas. Es francamente hermosa la vista que se ofrece hacia el promontorio de la Torre del Ram y de la rada de Ciudadela. La perspectiva abarca casi enteramente el entorno marítimo y alcanza hasta la maravillosa Mallorca...”. Hi afegeix que, si no fos pel promontori de Son Olivaret que ho impedeix, la vista arribaria fins a la costa d'Artrutx.

Aquest il·lustre visitant va venir a Menorca tres vegades, els anys 1867, 1877 i 1887-1888.⁹⁵ Desconexem la data exacta de la vista a Son Morro, però ja hi havia el “casat dels senyors”, amb la porxada i el

frontó que la caracteritzava, construcció adossada a les cases del pagès, probablement de construcció més antiga.

A més de l'Arxiduc, no hi ha qui hagi estat a Son Morro i no el recordi amb enyorança. Lloc de fraternal acollida, sempre amb les portes obertes a tothom. Molts recorden sobretot els estius, però tampoc hi falten els qui hi evocuen el seu vessant pagès, com l'enyorat Patró Cabris es quan diu que entre els mariners s'apreciava el bon menjar a bord de la flota dels velers Arguimbau, per la qualitat dels productes que entraven al rebost de les embarcacions, provinents de Son Morro i de Son Amarineta. No podem, doncs, escriure sobre la família Arguimbau, sense parlar de Son Morro, encara que tan sols sigui fent esment dels trets principals.

93. Escrit en una de les seves estades a Son Morro, juliol 1952.

94. LLUÍS SALVADOR, ARXIDUC D'AUSTRIA. Les Balears descrites per la paraula i la imatge. Palma de Mallorca: Govern de les Illes Balears: Sa Nostra. Obra Social i Cultural: Grup Serra, 1999-2003.

95. TOMÀS VIDAL BENDITO. “S'Arxiduc i Menorca, una aproximació crítica”. *Revista de Menorca*, 2015, Vol. 94, p. 27-72.

Breu cronologia de canvis de propietat

Fins a l'any 1852, la finca de Son Morro era estesa en alou de Sa Majestat, no inscrita al Registre de la Propietat. Si fem cas al topònim, el seu propietari més antic hauria estat algú de llinatge Morro. No hem trobat cap referència documental que ens ho pugui confirmar. Bé podria ser Mossèn Miquel Morro, menorquí i veí de Ciutadella, Doctor en Teologia. El 1498 era comissari de causes pies i bisbe de Bugia (Algèria) (1498-1506) i també havia exercit el càrrec de delegat del bisbe de Mallorca, que és com dir vicari general de Menorca, quan aquesta illa pertanyia al bisbat mallorquí. Entre els anys 1400-1500 també havia viscut a Ciutadella un menorquí "mestre de cases" que s'anomenava Joan Morro i que tenia alberg al carrer de la Peixateria. Queda així demostrada l'existència d'aquest cognom a Ciutadella des de temps de molt enfora.

En alguns mapes topogràfics antics de Menorca aquesta finca és coneguda també amb el nom de Son Sabó. No sabem el perquè d'aquesta denominació. Més que un llinatge, sembla provenir d'un malnom o de què, en algun moment, s'hi havia elaborat, i potser venut, aquesta matèria que serveix per a rentar.

El primer propietari conegut de Son Morro fou Josep Arguimbau Sancho, fill de Jaume Arguimbau Trèmol i de Joana Sancho Pasqueda, descendents d'aquella branca Arguimbau de qui hem parlat en altres capítols, "mossons" del Lloc de Monges. Havien viscut al carrer d'Artrutx de Ciutadella. A més de Son Morro també havien estat propietaris de Son Amarineta i de Son Xoriguer. Tot i la coincidència de llinatges, la nostra relació de parentesc amb aquesta branca d'Arguimbau ve de molt lluny.

1849. El dia 7 d'octubre, Josep Arguimbau Sancho mor assassinat al "Camí de Dalt" de Cala Santandria, quan torna d'una de les seves finques properes, no sabem exactament quina d'elles, podia haver estat Son Morro. Mai es sabrà ni l'autoria ni ben bé el mòbil. Tots els indicis

són de robatori, però, per alguns detalls que insinuen els corresponents de l'època, no s'hauria de descartar una possible venjança per un fosc tema de contraban.⁹⁶ Durant molts anys en el mateix punt on va ser assassinat hi va haver un obelisc ("Sa piràmide d'en Arguimbau") erigit a la memòria del malaguanyat Arguimbau. Aquest crim ha donat peu a la creació d'una llegenda sobre un tresor amagat a Son Morro. No ha mancat qui s'ha dedicat a cercar-lo, sense haver trobat mai res de semblant. En canvi, sí que afirmen els més imaginatius, haver descobert uns enfonys situats en determinats punts estratègics de la finca, els quals haurien pogut servir d'amagatall de paquets. Mai en sabrem la clarícia.

1852. Son Morro. Extensió: 75 quarterades de sembra i 30 de marina. Límits: Nord: Parelladeta (hereus de Margarida Saura) i Son Cabrisés (hereus de Joan Cabrisés).- Migdia: Son Olivaret, Son Amarineta i camí a Cap d'Artrutx.- Llevant: Son Amarineta i camí.- Ponent: el mar. Valor: 20.333 escuts (equivalent a 50.000 pessetes, aproximadament).

1866. Jaume Arguimbau Escudero, veí de Ciutadella, de quaranta-dos anys, solter, propietari, es dirigeix al jutjat per acreditar possessió, des de feia deu anys, per herència del seu pare, Josep Arguimbau Sancho. El jutge de pau, Jaume Sastre, un cop escoltats dos testimonis, ho confirma oficialment el 23 d'agost. Sabem també que en un moment donat la finca estava gravada per una hipoteca de seguretat de préstec de 3.300 lliures constituïdes per Jaume Arguimbau Escudero, a favor de Pere Saura i Quetglas. Aquesta hipoteca va quedar cancel·lada totalment amb el consentiment d'Antònia Iturla Saura, propietària, amb l'aprovació del seu marit Enric Lacal i Arqué, metge cirurgià, per haver rebut l'import del crèdit, del predi Lloc de Monges, com a hereva universal del seu oncle Claudi Saura Eymar.

1869. Jaume Arguimbau Escudero mor solter, intestat, el 26 de gener 1869. Es declara hereva la seva germana Joana, amb aprovació del seu marit, Pere Carrió López, notari. Paguen per drets reals 102,958 escuts, equivalents a 257,39 pessetes. Valor de Son Morro: 30.750 pessetes. Extensió: 145 hectàrees 89 àrees. La principal ocupació de superfície és improductiva, possiblement marina, seguida d'erms, noguers i ametllers.

96. La primera notícia sobre aquest crim la trobem al diari de Palma "El Balear" (14-10-1849). Anys posteriors, basant-se en aquest reportatge, sense aportar dades noves i en algun cas afegint dades imaginàries, en parlen els següents autors: JOSÉ CAVALLER PIRIS. "Un asesinato en 1849", Diari "El Bien Público" (21/07/1928). - MIQUEL ÀNGEL LIMÓN PONS. *Relatos de la vida: Doce sucesos de Menorca siglo XIX*. Menorca: Publi 4, 1987.

1879. Als registres de l'Ajuntament, Son Morro consta com a casa de planta baixa, primer pis i porxos, amb una superfície de 120 m² i valor cadastral de 650 pessetes.

1883. El dia 5 de març, Agustí Carrió Arguimbau, administrador de duanes, com apoderat de la seva mare, que és la propietària del lloc, el ven a Llorenç Cabrisas Sastre, natural de Ciutadella i veí de l'Habana, representat per Jaume Pomar Gelabert. El comprador es compromet, a més, a respectar els camins, inclòs el Camí de Cavalls que segueix la vorera de la costa. Valor de la finca: 97.500 pessetes, desglossades d'aquesta manera: Finca: 52.500 pessetes.- Bestiar, palla i ormejos: 15.000 pessetes. D'una famosa família de fabricants de sabates, les nous propietaris construïran la capella de Son Morro.

1902. La segona esposa de Llorenç Cabrisas Sastre, Teresa Cardia González mor intestada a Ciutadella el 10 de juliol de 1901. La seva filla, Isabel Cabrisas Cardia, hereva, pren possessió de la finca, d'acord amb el seu marit, Llorenç Cardona Cabrisas. El 23 de desembre de 1902 es fa la liquidació i partició d'aquesta finca i d'una altra de l'Habana, pertanyent a Llorenç Cabrisas Sastre, a més del mobiliari i altres dues finques més de Ciutadella i una a l'Habana. Extensió de Son Morro: 145 hectàrees 89,5 àrees. Continua tenint casa urbana i de labor, bouers, pallera i altres edificis rústics. Límits: Nord: Predi de Bartomeu Piris i Parelleta, dels Hereus de Jaume Pomar.- Sud: Son Amarineta, de Llorenç Cabrisas Sastre, i Son Olivaret, dels hereus de Jaume Moysi.- Est: Son Amarineta i altres terres de Jeroni Cabrisas.- Oest: El mar. Valor: 50.000 pessetes. En definir els límits hem pogut veure que aquest any Son Amarineta també pertanyia a la família Cabrisas.

1903. El 19 de juny mor Llorenç Cabrisas Sastre. En el testament reparteix la finca, a parts iguals, entre els seus fills, Joan Cabrisas González i Isabel Cabrisas Cardia, veïns de l'Habana. La finca manté els límits i l'extensió d'anys anteriors.

1913. El 13 de juny Joan Cabrisas González, veí de l'Habana, domiciliat a Ciutadella, ven la finca a Joana Ferrer Bosch, per import de 20.000 pessetes.

1920. El 27 de desembre mor Joana Ferrer Bosch. De l'últim testament, queda usufructuari el seu espòs, Llorenç Arguimbau Gener i

hereu propietari el seu fill Joan. Per legítima deixa 12.500 pessetes a cada un dels seus altres fills (Francesc, Llorenç i Gabriel), casats i veïns de Barcelona, Maó i Marsella, respectivament, que el seu fill Joan ha d'abonar en el termini d'un any de la mort, si no ho hagués fet abans el seu espòs. L'hereu declara que dos terços de la finca seran pels seus germans (legítima), fins a 37.500 pessetes, en acabar el dret d'usdefruit. Però ells declaren que els interessa més de percebre l'import en efectiu i renunciïn als drets de propietat.

1921. El 20 de novembre mor Llorenç Arguimbau Gener. Queda propietari únic de la finca el seu fill Joan Arguimbau Ferrer.

1937. El 21 de desembre mor Joan Arguimbau Ferrer. En el seu testament deixa usufructuària, amb facultat de vendre, la seva esposa Apol·lònia Oliver Moner i propietaris els seus fills, Llorenç, Joana, Antònia, Apol·lònia i Isabel, en tres sèptimes parts, el primer; i una sèptima part a cada una de les altres. La viuda i hereva usufructuària renuncia a tenir-ne usdefruit i, com a compensació, accepta dues cases. Les filles també renunciïn a la part que els correspon a canvi d'altres finques i una compensació econòmica: 23.270 pessetes a Antònia, Apol·lònia i Isabel i 33.270 pessetes a Joana. La finca queda en propietat de l'únic fill home, Llorenç Arguimbau Oliver.

1937-1970. L'extensió de la finca es veu afectada per importants segregacions que afectaven especialment a la banda de mar, venuda a una empresa mallorquina a finals dels anys 60 per una hipotètica urbanització.

1970. El 25 de juny del 1970 mor Llorenç Arguimbau Oliver. D'acord amb el seu testament deixa usufructuària la seva viuda, Catalina Bagur Ponsetí, i propietaris en indivís els seus quatre fills.

2014. Superfície estimada 44 hectàrees i 9 àrees. La Societat "Inversiones Cayaka" S.L., de capital britànic, adquireix la propietat per compra de la finca. Son Morro deixa de ser de la família Arguimbau, després d'haver-la mantingut en propietat un centenar d'anys. Quatre generacions d'aquesta família en van gaudir feliçment.



Fotografia familiar davant la façana de Son Morro (c. 1914).

La capella

Son Morro, com tota casa al camp de senyors que s'ho valgui, té una capella o oratori. També hi havia capella al lloc de Biniatram, dedicada a la Mare de Déu de Montserrat, amb permís episcopal concedit el 20 de juny de 1853 al propietari de lloc, Francesc de Quadrado.⁹⁷ Però ara només parlarem de Son Morro. Tenir oratori a les finques de fora ciutat era un costum que, segons diuen, venia de molt enfora i donava un segell de senyoriu molt especial. L'oratori de Son Morro està dedicat a la Mare de Déu del Carme i té, o tenia, la categoria d'oratori públic. No diu res l'Arxiduc Lluís Salvador d'Àustria al llibre "Die Balearem" sobre la capella, probablement quan va visitar la finca encara no s'havia edificat.

La capella segueix l'estil arquitectònic d'altres oratoris rurals: Un neogòtic auster, amb un senzill campanar a la part superior frontal. A l'interior, espai suficient per encabir el grup familiar, amb l'altar presidit per la imatge titular de la capella. També compta amb una petita sagristia. Un senzill jardí rodeja l'oratori.



Capella de Son Morro (2010). Fotografia: Magda Clopés.

L'edificació i creació d'aquesta capella és deu al famós ciutadellenc que s'havia enriquit a Cuba, Llorenç Cabrisas Sastre i la seva muller, el primer any en què s'estrenaren com a propietaris del Lloc. Així, el mes de març de 1883, "impulsados de sus notorios sentimientos religiosos...i a fin de arraigar más i más este principio religioso en todas las personas de su familia y servidumbre", els nous propietaris sol·licitaren permís al bisbe, Manuel Mercader Arroyo, per a poder establir un oratori al seu domicili de la plaça del Born de Ciutadella i al Lloc de Son Morro. La casa del Born fou enderrocada als inicis del segle XX; al mateix solar s'hi va construir l'edifici de Correus.

La llicència per tenir un oratori particular l'havia d'autoritzar Roma. El mes de maig 1883, Sa Santedat el Papa de Roma, Lleó XIII, expedí Carta Apostòlica concedint el permís. El setembre de 1883, prèvia comprovació de què tot era conforme a la normativa, el bisbe de Menorca, donà autorització per a poder dir missa a l'oratori privat de la casa del Born, l'altar del qual el presidia "una imagen de talla de Nuestra Señora de la Soledad".

Amb data de 26 de març de 1896 Llorenç Cabrisas comunicà al bisbe, Sr. Joan Comas Vidal, que "deseando fomentar el culto y devoción a la Santísima Virgen María, ha hecho construir en el predio Son Morro de su propiedad...un Oratorio o Capilla dedicada a Nuestra Señora del Carmen...se proceda a la visita y revisión de su altar y ornamentos...y se digne bendecirlo..."⁹⁸

El 14 d'abril de 1896, Lino Vingla, Xantre de la Catedral, certificà que, designat pel bisbe, ha visitat Son Morro, de la jurisdicció rural de la Parròquia de Sant Francesc, i "habiendo hallado el citado local separado de todo uso doméstico y profano, un altar nuevo y decente, ara en buen estado, lo mismo que todos los ornamentos de los cinco colores distintos, enteramente ajustados a las Rúbricas, así como cáliz, misal y demás requisitos, todos en buen estado y con el decoro y limpieza debidos, bendijo la referida capilla pública y la Imagen de Ntra. Sra. del Carmen."

97. ANTONI BONET. "Els oratoris i capelles del camp". Diari "Menorca" (7-9-1992).

98. Dades facilitades per Llorenç Arguimbau Bagur, probablement procedents del corresponent expedient de l'ADM.

El caràcter d'oratori públic de la capella de Son Morro, com gairebé totes les capelles dels casats de senyor, permetia que a més de la família i criats, hi podia anar a oir missa tothom. En alguns casos hi havia prohibició de dir-hi missa en determinats festius, com Nadal, Pasqua o Rams. Precisament aquestes limitacions fan que un any més tard (10 d'agost de 1897) Llorenç Cabrisas torni a dirigir un escrit al bisbe, aquell any Salvador Castellote Pinazo, exposant-li que “teniendo un Oratorio público en su predio “Son Morru”, distante de esta ciudad poco menos de una hora, en donde no se puede hacer celebrar el Santo Sacrificio de la Misa en determinados días festivos por prohibición del Sr. obispo

antecesor”, i que això suposa per ell i la seva família un “inconveniente de consideración durante la temporada de verano”, prega que es digni donar permís de poder oir missa al referit oratori cada dia de precepte, a ell, la seva família, criats i altres persones que puguin ser presents al lloc. El bisbe, que acabava de prendre possessió de la diòcesi justament aquell mateix any, signà tot seguit el permís sol·licitat, “deseando dar una prueba de estimación que nos merece el recurrente por su religiosidad y protección que dispensa á las cosas de la Iglesia.”

Hauran de passar quaranta-dos anys per a tornar a tenir notícies escrites de la Capella de Son Morro. Afortunadament, Llorenç



Fotografia familiar amb cotxe davant la capella de Son Morro (c. 1920).

Arguimbau Oliver, poc després d'heretar el lloc, va començar a fer un Registre particular, en el qual s'anotaven els actes religiosos que s'hi feien, així com les principals incidències relacionades amb el referit oratori. Aquest document agafa des del 16 de juliol de 1939 fins al 3 de maig de 2008.⁹⁹

La primera anotació, el 16 de juliol de 1939, just finalitzada la Guerra Civil, ens diu que el Reverend Don Joan Sastre, pare salesià, beneeix la imatge de la Mare de Déu del Carme, “préviamente restaurada y reconstruida por el médico D. Pedro Hernández Sastre y las Rdas. madres del Colegio de la Enseñanza”. Si la imatge va haver de ser restaurada i reconstruïda, vol dir clarament que havia estat destruïda durant la guerra, com va passar amb altres imatges i edificis religiosos, especialment l'any 1936. Pel que es veu, Pere Hernández Sastre, a més de ser un eminent metge molt estimat i cunyat del propietari, també tenia sensibilitat i habilitat manual. L'any 1939 era impensable poder encarregar una imatge nova, estant com estava el país tot fet malbé a conseqüència dels tres anys de guerra. La Mare de Déu del Carme era la titular de la Capella, però a més hi havia altres imatges: Sant Joan Baptista i Santa Apol·lònia, beneïdes el 16 de juliol de 1942 en record dels pares del propietari (Joan Arguimbau Ferrer i Apol·lònia Oliver Moner); i Sant Llorenç i Santa Catalina, entronitzades el 16 de juliol de 1943, per ser els patrons de Llorenç Arguimbau Oliver i la seva esposa Catalina Bagur Ponsetí, aleshores senyors de Son Morro, com hem dit.

En un article publicat al diari “Menorca”,¹⁰⁰ Antoni Bonet, persona que coneix molt bé la ruralia menorquina, descriu el paper que havien tingut els oratoris que s'han conservat en alguns llocs del camp menorquí. El cas que ara ens ocupa segueix fil per randa el patró general de tipisme i tradició, descrit per Bonet sobre aquests particulars oratoris menorquins. Ho hem vist en els escrits dels Cabrisas al bisbat: “Els propietaris, als llocs de més anomenada de la seva propietat per tal de passar llargues estades estiuenques amb les mateixes comoditats de la ciutat... es feien construir sa seva capella per poder oir missa els diumenges sense necessitat d'haver de davallar al poble”.

A Son Morro les estades estiuenques podien allargar-se des de pasat Sant Joan fins a finals de setembre o primers d'octubre. En les

darreres dècades potser no tant. A més de la missa dels diumenges i dies assenyalats, al fosquet, no passava dia que no es reunís a la porxada la família i algun convidat per resar el rosari i entrar a la capella a cantar una salve i, havent sopat, llegien rondalles en veu alta i cantaven fandangos, a la porxada de la casa.

Segons Antoni Bonet, “ses misses del camp tenien un caire molt típic i donaven un relleu de grandesa”. A causa del seu caràcter públic, a les capelles dels llocs hi anava a missa molta gent. Aquesta circumstància feia que, a més del seu caràcter religiós, l'existència de l'oratori també tenia una evident funció de relacions socials; no només entre els membres de la família dels propietaris, el personal de servei i pagesos del lloc, sinó també entre aquests i els senyors i pagesos dels voltants. Al mateix temps, les misses i altres actes religiosos permetien relacionar-se, amb respecte però també amb una certa familiaritat, amb l'estament eclesiàstic, tradicionalment de gran influència a Ciutadella. Entre 1939 i fins a finals dels anys seixanta és el període del qual podríem dir que va ser el de major “auge i brillantor” d'activitat a la Capella, val a dir que en paral·lel i consonància amb la pràctica religiosa arreu del país en aquells anys. Deixant de banda els diumenges i altres festius, eren festa grossa, sense saltar-se cap, la festivitat del Carme i la de Sant Llorenç. La titular de la capella era al mateix temps patrona dels mariners i els propietaris eren naviliers. Amb l'altra advocació feia festa el propietari. A vegades, en aquestes ocasions, s'hi arribaven a arregar més de 50 persones, i havien arribat a dir-hi missa solemne cantada tres capellans, presidits per un canonge.

99. Aquest registre comença per iniciativa de Llorenç Arguimbau Oliver, el formen tres llibretes, de 11 x 15,5 cm. amb anotacions manuscrites referents a misses, capellans, imatges etc. Les dues primeres llibretes, amb cobertes de pell color granat i la inscripció “Son Morru”, gravada al lлом amb lletres daurades, comprenen l'època 1939-1992. La tercera llibreta, de factura molt diferent, amb unes vistoses cobertes florejadades, tan sols conté 8 registres (1993-2008). Cada una de les anotacions van signades pels preveres oficials o pel propi propietari; a vegades els que signen hi afegeixen comentaris personals.

100. ANTONI BONET. “Els oratoris i capelles del camp”. Diari “Menorca” (7-9-1992).

Hem pogut elaborar una llarga relació de capellans que hi van celebrar l'Eucaristia. De forma destacada va ser constant la presència del Sr. Nicolau Anglada Cavaller, “es senyor de Santa Clara”, amic dels propietaris i segurament director espiritual de la família. L'altre habitual era el Sr. Jaume Gener Campins, de la parròquia de Sant Francesc, a la qual estava inscrita la Capella (amb el temps aquest sacerdot, en ser Canonge va espaiar l'assistència); a aquest el va succeir el Sr. Fernando Cortés Benejam, de la mateixa parròquia. Els dies de festa gran no hi mancava la presència d'alguns canonges: Mossèn Sebastià Juan Sampol de Palós, “es senyor Palós”; El Dr. Antonio Taverner, arxipreste de la Catedral; Mossèn Nicolau Gorrias Mir; i el conegut Canonge Rectoral Mossèn Joan Florit Tarrassa, “es canonge Florit”, cèlebre a Ciutadella, entre altres coses, pels seus abrandats sermons.

La majoria de clergues que visitaven Son Morro eren sacerdots diocesans, si bé també havia estat remarcable la presència de salesians, professors del Col·legi de “Calós”, que moltes vegades s'hi entregaven inclús amb un grup d'alumnes fent excursió. Alguns dels sacerdots eren convidats a fer una estada al lloc, d'una setmana o deu dies. En aquests casos s'hi celebrava missa diària mentre durava l'estada. Entre els qui hi feien llarga estada era costum deixar-hi una estampa amb quatre paraules d'agraïment, fins i tot algun poema, com els que va escriure, amb una clara i menuda cal·ligrafia, el canonge Sr. Palós, fragments del qual acompanyen el present capítol.

Diu Bonet que, dins del tipisme al voltant de les capelles de la ruralia menorquina, en acabat la missa “cada u partia cap a casa i ja tenien missa dominical; mentre tant es capellà pujava al casat per berenar amb els senyors. En aquella taula no hi mancava res: xocolata, i ensaïmada era la cosa més normal, tampoc hi mancava sa sobressada i es cuixot, donava gust veure'l menjar, perquè en aquella hora ja començava a tenir talent, en dejú com estava des de mitjanit.” De tot això el registre de Son Morro no en parla, però és fàcil de suposar que no devia anar massa diferent. Com tampoc no havien de fer pas Quaresma, estant com estaven en plena temporada d'estiu!

A més de misses s'hi feien altres actes religiosos, com casaments i, en els darrers anys del registre, s'hi fa constància de primeres comunions.

Tampoc hi manquen referències a altres esdeveniments, algun de ben remarcable:

26 d'agost de 1948. El Bisbe de Menorca, Bartomeu Pascual Marroig, visita Son Morro. Hi arriba acompanyat de Mossèn Joan Jaume Arbós i Mossèn Antonio Fiol Suñer. A la capella es van cantar uns motets a la Mare de Déu, Monsenyor va dirigir la paraula a les persones presents i amb el cant d'una salve es va donar per acabada la visita.

27 de setembre de 1953. Festa grossa i multitudinària. Arribà a Son Morro “La Virgen peregrina de Monte Toro”, aquells dies de peregrinació pel camp de Ciutadella: “A las 9 y media de la mañana llegó a las barreras del predio la Imagen de la Virgen de Monte Toro, llevada en andas y seguida de gran multitud de payeses y propietarios, precedida de seis briosos corceles. A llegar al patio de las casas era esperada por una enorme cantidad de gente, el Rvdo. D. Jaime Gener pronunció una hermosa plática y un jornalero del predio [Diego Rodríguez Molina] declamó una poesía... Siguió hasta el oratorio donde entró la Virgen a los acordes del Himno Nacional, se cantó el Magnificat.”

El Iris en la seva crònica del mateix esdeveniment hi afegia altres detalls no contemplats en el Registre: “...durante el Santo Sacrificio, en el Sanctus, en la Elevación y en el Agnus Dei, el tambor y el caramillo de San Juan sonaron su clásica sonata... por la tarde se rezó el Santo Rosario. Seguidamente se desarrolló el homenaje popular preparado... consistente en la representación al aire libre de la popular zarzuela costumbrista “Foc i Fum” y en una audición de danzas folklóricas a cargo del Grupo de la Sección Femenina... Los concurrentes fueron obsequiados espléndidamente, mañana y tarde, por el propietario de Son Morru...”.

La imatge de la verge romangué a Son Morro fins al dia 1 d'octubre, data en què va ser traslladada al proper lloc de "Sant Miquel," amb un gran i solemne acompanyament en el darrer trajecte d'aquella peregrinació pels camps menorquins durant un mes. Aquell dia la família Arguimbau donà per acabat l'estiueig de 1953.



La Verge de Monte Toro al camí de Son Morro (27 de setembre de 1953).

10 de agost 1954. Després de la missa, i per haver-se salvat de morir ofegat després de "...haber caído en uno de los estanques el niño de cuatro años Pedro Arguimbau Bagur, se cantó solemne "Te Deum" en acción de gracias."

4 de setembre 1955. Als voltants de la una de la tarda va caure un llamp a la capella, produint algunes destrosses a l'edifici i les imatges. Va quedar afectat el petit campanar i van patir desperfectes les imatges del Sant Crist, totalment, i les de Sant Joan i de Santa Apol·lònia, lleugerament. El dia 16 del mateix mes es va restaurar la capella. Van resar el Rosari, dirigir la paraula i cantar "Te Deum" i "Salve" el Sr. Jaume Gener, l'Ilm. Sr. Gorrias, canonge, i l'ltre. Sr. Tutzó, Xantre de la Catedral.

Relació de casaments celebrats a la Capella de Son Morro de Ciutadella

24 de setembre de 1941. Llorenç Arguimbau Oliver amb Catalina Bagur Ponsetí. Beneeix la cerimònia el canonge de la Catedral de Ciutadella Sr. Sebastià Juan Sampol de Palós. Va amenitzar la missa fent sonar un orgue Mn. Josep Sintès.

20 de novembre de 1947. Margarida Llufríu Sastre amb Rafel Marqués Taltavull. Va beneir el nou matrimoni Mn. Jaume Gener Campins.

18 de juny de 1965. Joana Benejam Arguimbau amb Bartomeu Pons Marqués, ("Tolo Mister"). Va oficiar Mn. Fernando Cortés, de la Parròquia de Sant Francesc. A la missa no hi faltà música: Mn. Gabriel Salord, Pv. "pulsó el armonium".

2 d'abril de 1966. Pilar Benejam Arguimbau amb Joaquim Farré Purroy. Va beneir el casament Mn. Ramón Canals Casas, de la Diòcesi de Girona i professor de l'escola "Costa i Llobera" de Barcelona on treballaven els nuvis. Un grup de companys dels nuvis van cantar durant la cerimònia.

14 de juny de 1969. Joan Arguimbau Bagur amb Joana Anglada Capella. La cerimònia va ser presidida pel canonge de la Catedral Mn. Jaume Gener Campins. Va cantar durant la missa el Grup Coral de Ciutadella, dirigit per Mn. Coll Allés.

12 setembre de 1970. Es casen Llorenç Arguimbau Bagur i Anna Maria Vivó Capella. Beneeix Mn. Guillem Coll Allés, de la Catedral.

23 d'octubre de 1972. Joan Tomàs Bagur amb Esperança Juaneda. Presideix Mn. Sebastià Taltavull Anglada, aleshores un jove sacerdot Director de la Casa Espiritual del Toro. Actualment és Bisbe de Mallorca.

2 d'agost de 1975. Guillem Vivó Capella amb Francisca Salord Jover. Presideix el casament Mn. Sebastià Taltavull Anglada.

9 d'agost de 1975. Pere Arguimbau Bagur amb Esperança Torres Fedelich. Beneeix el casament Mn. Guillem Coll Allés.

14 d'agost de 1993. Marta Farré Benejam amb Joan I. Salord Suau, "Joan Rei". Beneeix Mn. Llorenç Olives Galmés.

20 novembre 2004. Catín Arguimbau Torres amb Joaquín Puerta Muñoz. Va beneir el matrimoni el Pare Salesià Silvino Berruete.

6 de maig de 2006. Cristina Arguimbau Torres i Carles Llufríu Llorens. Va beneir la unió el Pare Salesià Silvino Berruete.

3 de maig de 2008. Miquel Àngel Arguimbau Torres amb Esperança Pons Capella, "Seta". Presideix Mn. Joan Bosco Martí Marqués.

Final

Pot fer la impressió que en els llargs estius de Son Morro només s'hi resava. També s'hi havien fet festes, trobades de ciutadellencs il·lustres, negocis... I si les misses i oracions havien estat dites en llengua forastera, en arribar la foscor de la nit, havent sopat, sota un llum de "petromax", hom llegia en veu alta rondalles i novel·letes en llengua menorquina, i cantava antigues cançons de la terra.

*... i en nit serena, quan l'estelada
son raig de llum brinda a la terra,
romp el fandango, so de guitarra,
ballen cançons, baix sa porxada.*

Allà en Son Morro, tot nos somriu.

Què bé s'està! Què bon estiu!

(Mossèn Sebastià Juan Sampol de Palós)



Façana de Son Morro (2010). Fotografia: Magda Clopés.

BIBLIOGRAFIA I FONTS

Anuario de comercio, de la industria, de la magistratura y de la administración. Madrid: Carlos Bailly-Bailliere, 1881-1911.

Anuario-Riera. Barcelona: Centro de Propaganda Mercantil, 1896-1908.

BAUÇÀ Francesc. *Els noms de níguls al Pla de Mallorca.* https://lenguaguanacional.cat/pdf/LN52_13.pdf.

BOVER I FONT, August. “Una mica més sobre l’«Anguilbau» (Ciutadella, Menorca 1876 – l’Alguer, Sardenya 1938)”. *Miscel·lània Giuseppe Tavani*, 2002, Vol. 3, p. 317-321.

BUENAVENTURA PONS, Alfonso. *Naufragios y siniestros en la costa de Menorca.* Mahón: Editorial Menorca, 1999.

BONET VIDAL, Maria; GRIMALT GELABERT, Miquel. “Toponímia i noms de níguls al Llevant i Migjorn de Mallorca”. *XVIII Jornada d’Antroponímia i Toponímia (Selva, 2005)*.

CARIA, Rafael. “El lèxic dels mariners algueresos: entre catalanitat i mediterraneïtat”. *Revista de l’Alguer*, 1995, p. 119-216.

CASASNOVAS CAMPS, Miquel Àngel. *Història de Menorca.* Palma de Mallorca: Editorial Moll, 2005.

CASASNOVAS CAMPS, Miquel Àngel. *El Crac de 1911: Una crisi financera a la Menorca de l’inici del segle XX.* Sant Lluís: S’Auba, 2012.

CLEOFÉ HUGUET, SERGI. *Général Chanzy: 100 anys d’un naufragi.* Ciutadella: Ajuntament de Ciutadella de Menorca, 2010.

COLL ARREDONDO, Alberto. “Breviari de Ciutadellencs Distingits. Gabriel Arguimbau Ferrer, una història entre Menorca i l’Alguer”. *Publicacions des Born*, 2015, Núm. 23-24, p. 137-149.

DABIT, Eugène. *Els companys de l’«Andròmeda», del llibre “L’illa”.* Ciutadella de Menorca: Ses Voltes, 2020.

DIRECCIÓN GENERAL DE NAVEGACIÓN. *Listado oficial de buques de España.* Madrid.

Enciclopèdia de Menorca. Maó: Obra Cultural de Menorca, 1979- .

GARCIA DOMINGO, Enric. *El pailebot Santa Eulàlia.* Barcelona: Museu Marítim de Barcelona, 2009.

HERNÁNDEZ SANZ, Francesc. *Compendio de geografía e historia de la isla de Menorca.* Mahón: Imprenta Fábregues y Sintés, 1908.

HUERTAS MORIÓN, José. *Los motoveleros: El final de una época*. Torrevieja: Ayuntamiento de Torrevieja, 1992.

LIMÓN PONS, Miquel Àngel. *Relatos de la vida: Doce sucesos de Menorca siglo XIX*. Menorca: Publi 4, 1987.

LLABRÉS BERNAL, Juan. *Los buques que han llevado el nombre de Ciudadela*. Ciudadela: José Allés Quintana, 1961.

LLABRÉS BERNAL, Juan. *Efemérides marítimas de Ciudadela en los siglos XVIII y XIX*. Ciudadela: José Allés Quintana, 1958.

LLUÍS SALVADOR, ARXIDUC D'ÀUSTRIA. *Les Balears descrites per la paraula i la imatge*. Palma de Mallorca: Govern de les Illes Balears: Sa Nostra. Obra Social i Cultural: Grup Serra, 1999-2003.

MARTÍ, Fernando. "Síntesis de la vida en Ciudadela de Menorca durante el siglo XVII". *Revista de Menorca*, 1976.

MARTÍ, Fernando. "La Heràldica en Menorca y su vinculación en la Historia de la Isla". *Revista de Menorca*, Tom XXV, 1986.

MASCARÓ PASSARIUS, Josep. *Geografía e Historia de Menorca*. Menorca: Ediciones Dante, 1980-1985.

MASCARÓ PONS, Jaume. "Antroponímia menorquina. Consideracions sobre cognoms de Menorca". *Randa*, 1987, Núm. 21, p. 185-196.

MASCARÓ PONS, Jaume. *Els malnoms de Ciutadella*. Ciutadella: Col·lectiu Folklòric de Ciutadella, 1982.

MERCADAL BAGUR, Deseado. *Naufragios y accidentes marítimos ocurridos en las costas de Menorca, siglos XV al XX*. Mahón: Al Thor, 1982.

MOLL, Francesc de Borja. *Els llinatges catalans, Catalunya, País Valencià, Illes Balears*. Palma de Mallorca: Editorial Moll, 1982.

ORTIZ, Fernando. *Els malnoms de Ciutadella de l'any 1895*. Ciutadella: Col·lectiu Folklòric de Ciutadella, 2003.

RAMIS I RAMIS, Joan. *Varones ilustres de Menorca y noticia de sus apellidos*. Mahón: Imprenta de Serra, 1817.

RIBAS I RIBAS, David. "Conseqüències d'un temporal esdevengut el febrer de 1914: l'encallament dels vapors Haavik i Nautik (I)". *Eivissa*, 2013, Núm. 54, p. 60-67.

RIBAS I RIBAS, David. "Conseqüències d'un temporal esdevengut el febrer de 1914: l'encallament dels vapors Haavik i Nautik (i II)". *Eivissa*, 2014, Núm. 55, p. 55-62.

RIUDAVETS TUDURÍ, Pedro. *Estudio sobre la importancia que alcanzó la marina mercante de Mahón al principio del presente siglo y causas de su decadencia: Lo que va de ayer a hoy*. Mahón: B. Fàbregues, 1889.

ROIG, Emerencià. *La marina catalana del vuitcents*. Barcelona: Barcino, 1929.

ROSSELLÓ VAQUER, Ramón. *El fogatge de Menorca de 1545. Nòmina d'habitants de l'illa als inicis de l'Edat Moderna*. Maó: Consell Insular de Menorca, 1983.

SANET I JOVÉ, Josep M. "Consideracions sobre segrest de tripulants i possibles motins i desercions (1er quart del s. XIX)". *TAG: Revista del Col·legi d'Aparelladors i Arquitectes tècnics de Tarragona*, juny 2003.

SASTRE, Florenci. *La Ciutadella de Menorca en el trànsit a la modernidad*. Maó: Consell Insular de Menorca, 1982.

SASTRE, Florenci. "Repobladors de Menorca després del saqueig de Ciutadella". *Butlletí Societat d'Onomàstica*, Desembre 1986, p. 22-28.

VAQUER BENNASAR, Onofre. "El comerç entre Catalunya i Mallorquí als inicis de l'Edat Moderna". *Pedralbes: Revista d'història moderna*, 1998, Núm. 18 (1), p. 39-55.

VERDAGUER, Jacint. *Excursions i viatges*, 1883.

VIDAL BENITO, Tomàs. “S’Arxiduc i Menorca, una aproximació crítica”. *Revista de Menorca*, 2015, Vol. 94, p. 27-72.

VILA ANGLADA, Gabriel. *El Paborde doctor Marcos Martí Totxó. Apuntes biogràfics y documentos inéditos*. Mahón: Impremta M. Sintès. 1917.

ARXIUS

Arxiu Diocesà de Menorca (ADM)

Arxiu Històric de Maó (AHM)

Arxiu Històric Municipal de Ciutadella (AHMC)

LLOCS WEB

Amics de la Mar de Menorca. <https://amicsdelamar.blogspot.com>.

Baixamar. <https://www.baixamar.com>.

BUENAVENTURA, Alfonso. *Biblioteca marítima menorquina*.

<https://mahonportarchive.wordpress.com>.

BUENAVENTURA, Alfonso. *Menorca Atlas Náutico*. <https://buena-venturamenorca.wordpress.com>.

FONT, Àngel. *Testimonios para la historia*. <https://www.testimonios-paralahistoria.com>.

Forebears. <https://forebears.io>.

GARCÍA, Laureano. *La Compañía Transmediterránea a través de sus buques*. <https://www.trasmeships.es>.

IBESTAT. *Institut d’Estadística de les Illes Balears*. <https://ibestat.caib.es>.

IDESCAT. *Institut d’Estadística de Catalunya*. <https://www.idescat.cat>.

INE. *Instituto Nacional de Estadística*. <https://www.ine.es>.

MINISTERIO DE CULTURA Y DEPORTE. Biblioteca Virtual de Prensa Histórica. <https://prensahistorica.mcu.es>.

SANAHUJA, Vicente. *Vida Marítima*. <https://vidamaritima.com>.

Storie di Alghero. <https://www.storiedialghero.it>.

